

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΩΙ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ
Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΙΑ' ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ"

1935

DF
2344α

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334251

Αρ.επ. 139086

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΩΙ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ
Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΙΑ' ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ"

1935

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΩ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΕΝ ΚΙΝΔΥΝΩ

Α'.

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΘΩ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΚΑΙ ΔΗ:
ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ
ΚΑΙ Η ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΑΥΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Οἱ πρῶτοι ἐν Ἀθῶ κωδικογράφοι καὶ ἀρχαιοφύλακες. — Ὑπῆρχον ἀρχεῖα πρὸ 200 ἐτῶν κατηρησιμένα. — Οἱ ἐθνικοὶ θησαυροὶ τῆς Λαύρας ἐν κινδύνῳ. — Τὰ τιμαλφῆ Βυζαντινὰ χρυσόβουλλα καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν προϊσταμένων τῆς Μονῆς — Τὸ πολύτιμον ἀρχεῖον ἀπορριπτόμενον!

Πανθομολογούμενον τυγχάνει, ὅτι οἱ μοναχοὶ δέον ν' ἀνασυνδέσωσι τὸν βίον αὐτῶν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐὰν θέλωσι νὰ στοιχῶσι πλήρως πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμόν. Αὐτὸ τοῦλάχιστον φρονεῖ ἡ κοινωνία, ἥτις ἄλλως ἢ ὡς οἱ μοναχοὶ ἀντιλαμβάνεται τὸν τοιοῦτον αὐτῶν προορισμόν· ἐντεῦθεν σήμερον εὐρίσκονται ἐν διωγμῷ. Οἱ μετριοπαθέστεροι μόλις ἀνέχονται τὴν ὑπαρξιν μοναστηρίων, διότι θεωροῦσι ταῦτα ἀπλῶς ὡς Βυζαντινὰ Μουσεῖα καὶ τοὺς μοναχοὺς ὡς θεματοφύλακας τῆς ἐθνικῆς ταύτης κληρονομίας. Ἐὰν καὶ εἰς τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνονται, πρέπει νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ ἑαυτῶν σάβανα, κατὰ τὴν γνώμην τούτων.

Περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ φρουρήσεως τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐγράψαμεν ἄλλοτε τὰ δέοντα (βλ. Γρηγ. Παλαμᾶν Θεσ/νίκης Τομ. 5' 1922 σ. 261 - 268 καὶ 1923, Ἐμπρὸς Ἀθηνῶν Ἰουλ. 1 - 9 καὶ δὴ τὸ φύλλον τῆς 8^{ης}). Ἐκτοτε τὸ ἀνώτατον τοῦ Ὁρους Νομοθετικὸν σῶμα, ἐπίσης καὶ ἡ Ἱ. Κοινότης ἐπανειλημμένως, εἰσηγήσει καὶ τῶν ἐκάστοτε διοικητῶν καὶ ἀντιπροσώπων τοῦ Κράτους, συνεζήτησαν τὸ σπουδαῖον τοῦτο θέμα, ἀλλ' οὐδὲν σωστικὸν μέτρον δυστυχῶς ἔλαβον· ἠρκέσθησαν νὰ συστήσωσιν εἰς τὰς Μονὰς νὰ τακτοποιήσωσι τὰ κειμήλια, τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ νὰ συντάξωσι σχετικὸς καταλόγους. Εἰς πάσας τὰς Συνάξεις ἀντετάχθη εἰς τοῦτο, καλῶς γνωρίζων, ὅτι οὐχὶ πᾶσαι αἱ Μοναὶ εὐμοιροῦσι λογίων (οἷτινες δυστυχῶς μετροῦνται εἰς τὰ δάκτυλα ἐν Ἀθῶ) πρὸς σύνταξιν τοιούτων καταλόγων

ἀνταποκρινομένων καὶ πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης· ἄλλως ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὁμοιόμορφοι· διὸ εἶχον προτείνει τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς τοῦτο· δυστυχῶς, τινὲς ἐνόμισαν τὸ τοιοῦτον θίγον τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἱερῶν Μονῶν καὶ ἀπερρίφθη ἡ πρότασις· ἔκτοτε παρήλθον ἔτη ἑννέα, ὡς δ' ἀπεδείχθη ἐσχάτως, αἱ πλείστα τῶν Μονῶν οὐχ ἰκάνωσαν, ἵνα καταρτίσωσι τοιούτους καταλόγους. Δέον νὰ ἐξαρθῇ ἐνταῦθα, ὅτι, ἐφ' ὅσον οἶδα, ἐκ τῶν ἱερῶν Μονῶν ἐφιλοτιμήθησαν εἰς τέλειον τοῦ ἀρχείου καταρισμὸν αἱ τοῦ Βατοπεδίου, Ξηροποτάμου καὶ Γρηγορίου, αἱ καὶ καλὸν κατάλογον ἔχουσαι· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐδημοσίευσεν σχεδὸν πάντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα διὰ τοῦ Regel καὶ τῶν προΐσταμένων αὐτῆς μακαρίτου Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τοῦ προηγ. Εὐδοκίμου τὸν κατάλογον καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων ὡς καὶ ἡ τρίτη διὰ τοῦ γέροντος Βαρλαάμ. Δέον νὰ γνωσθῇ ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν ἱερῶν Μονῶν ὑπάρχει κατάταξις τις καὶ κατάλογοι ὁπωσδήποτε πρόχειροι, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ ἔγγραφα τῶν μετοχίων, ὧν ἕκαστοτε οἱ μοναχοὶ ἐλάμβανον ἀνάγκην, πρὸ παντὸς εἰς τὰ ὄρια καὶ τοὺς δικαστικούς ἀγῶνας. Γενομένης ἤδη τῆς τῶν μετοχίων ὀλοκληρωτικῆς σχεδὸν ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἐπομένως ἐκλιπούσης τῆς τοιαύτης χάριν αὐτῶν κατατάξεως τῶν ἐγγράφων, ἀπαιτεῖται ἐπιστημονικὴ αὐτῶν τακτοποίησις. Τὸν ἀπλούστερον τρόπον ἔχει ὁ παρ' ἡμῶν δημοσιευθεὶς Κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη¹, ὃν ἤδη ἔχουσι πᾶσαι αἱ ἱεραὶ Μοναί, καὶ ὅστις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον μεταρρυθμιζόμενος καὶ συμπληρούμενος κατὰ τὸ ἐξῆς εἰδολογικὸν καὶ χρονολογικὸν διάγραμμα: 1) Τυπικὰ καὶ διαθηκὰ. 2) Χρυσόβουλλα, σιγίλλια, πιττάκια, προστάγματα καὶ διατάξεις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. 3) Χρυσόβουλλα κτ. Ῥώσσων, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Ῥουμάνων ἡγεμόνων (χωρὶς ἕκαστα). 4) Φιρμάνια καὶ διάφορα Τουρκικὰ ἔγγραφα. 5) Κρισιμόγραφα. 6) Σιγίλλια καὶ γράμματα πατριαρχῶν. 7) Γράμματα ἀρχιερέων. 8) Ἀποφάσεις καὶ γράμματα τῆς Συνάξεως τῶν Καρεῶν. 9) Γράμματα τῶν ἱερῶν Μονῶν. 10) Γράμματα κοινοτήτων. 11) Γράμματα ἰδιωτικά. 12) Κελλιωτικά. 13) Σκητιωτικά. 14) Κώδικες γραφείου. 15) Γράμματα δοσοληψίας. 16) Ὁμόλογα κελλιωτικά καὶ σκητιωτικά. 17) Ὁμόλογα ἀδελφῶν καὶ ἐν γένει Ἀγιορειτῶν. 18) Συμβόλαια καὶ ὁμόλογα λαϊκῶν. 19) Μετοχιακά. 20) Ἀλληλογραφία ἀδελφῶν πεμπομένων εἰς διαφόρους ἀποστολάς. 21) Ἀλληλογραφία ἀντιπροσώπου καὶ Μονῆς. 22) Διάφορα.

Πρὸς τοῦτοις δέον νὰ σημειωθῶσιν ἡ ὕλη τοῦ ἐγγράφου καὶ τὸ εἶδος τοῦ χάρτου, αἱ διαστάσεις, νὰ προταθῇ δὲ περίληψις τοῦ περιεχομένου καὶ ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς ὡς καὶ ὁ τῆς κατηγορίας, εἰς ἣν ἀνήκει, καὶ νὰ ἀφεθῇ στήλη παρατηρήσεων. Ταῦτα διεξοδικῶς ἀνέπτυξα ἐν τινι τῶν ἐν Καρεαῖς κοινῶν συνάξεων καὶ δι' ἐγκυκλίου τῆς Ἱ. Κοινοτήτος διεβιβάσθησαν, ὡς ἐνθυμοῦ-

¹ Τὰ ἀγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη (Ἐπετηρ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν Ζ' σ. 180 - 222, Η' σ. 66 - 111, 8ον ἔτ. 1930 - 1 καὶ ἰδιαιτέρως).

μαι, εἰς τὰς Μονάς. Ἴνα δὲ αὐταὶ ἔχωσι καιρόν, ἐδόθη χρονικὸν διάστημα δύο ἐτῶν. Ἡ προθεσμία ἔληξε, νομίζω, τῷ 1930, καὶ οἱ κατάλογοι δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν Δισενιαύσιον, ἥτις τότε κατανοήσασα τὴν ἀνάγκην ἀνέθηκεν ἔμοι τὴν ἐκπόνησιν σχεδίου περιγραφῆς κειμηλίου, ἐγγράφου ἐπισήμου καὶ τὴν τοῦ εἶδους τῆς τακτοποιήσεως. Ἄλλ' ἐγὼ ἐκλήθην ἐν τῷ μεταξύ ὡς καθηγητῆς εἰς τὴν Ἱερατικὴν Ἀθωνιάδα Σχολήν, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἐξητήθη ὁ ἔρανός μου.

Μεταξὺ τῶν ὑστερησασῶν εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐργασίαν Μονῶν εἶναι καὶ ἡ Μεγίστη Λαύρα. Πρὶν ἢ διορισθῶ εἰς τὴν Σχολήν, βλέπων μετὰ ὀδύνης ψυχῆς τὴν ὀσημέραι καταστροφὴν τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας, τῆδε κακεῖσε διεσκορπισμένου, ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Συνάξεως κατὰ Μάρτιον τοῦ 1931 ν' ἀναλάβω τὸ Γραφεῖον τῆς Μονῆς, ἐζήτησα νὰ μοὶ ἀνατεθῇ σχεδὸν δωρεὰν ἡ τακτοποίησις τοῦ ἀρχείου, καὶ ὀλόκληρος ἡ Σύναξις μετ' εὐχαριστήσεως ἐξεπλήρωσε τὸν πόθον μου τοῦτον. Εἰς ἄλλην συνεδρίαν προὔτεινα νὰ διασκευασθῇ τὸ ὑπάρχον κενὸν σχεδὸν Μουσεῖον καὶ νὰ γένωνται θέσεις διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐγγράφων ἀνερχομένων εἰς πολλὰς δεκάδας χιλιάδων — ἐπρόκειτο περὶ μηδαμινῆς δαπάνης 1000 - 2000 δραχ. — Ἐγένετο ἡ ἀντίρρησις ὅτι πρέπει νὰ μεταφέρω ταῦτα εἰς τὰ δωμάτιά μου· κατηγορηματικῶς ἠρνήθη τὸ τοιοῦτον διὰ τε τὸ ἀδιάβλητον καὶ διότι τὸ δωμάτιον εἶναι ἀεὶ ἀνοικτὸν καὶ εἰσέρχονται διάφοροι ἄνθρωποι· ἄλλως τε, δὲν ἐπρόκειτο περὶ καταγραφῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ταξινομήσεως. Εἰς τρίτην συνεδρίαν, λόγου γενομένου καὶ αὐθις, ἤκουσα ὅτι τὰ ἔγγραφα ἔπρεπε νὰ μένωσιν εἰς τὰς σακκούλας καὶ τὰς τρώγλας! Οὕτως ἐνανάγησε καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα. Εἶναι τόσον ἀπίστευτα ὅσα μέλλω νὰ εἶπω περὶ τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας, ὥστε ἐκ προοιμίων διακηρύττω, ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, ὅτι οὐδόλως ὑπερβάλλω τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μετὰ πάσης εὐσυνειδησίας ἐκτίθεμαι εἰς τὸ δημόσιον ὦμὴν τὴν πραγματικότητα ἐπὶ διορθώσει τῶν κακῶς ἐχόντων.

Τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, τῆς πρώτης τῶν Μονῶν τοῦ Ἁθῶ, ἀριθμούσης 1000 ἐτῶν βίον, ἔπρεπε βεβαίως νὰ εἶναι τὸ πλουσιώτατον, μάλιστα, ἀφοῦ Θεοῦ συνεργήσαντος, οὐδέποτε ἀπετεφρώθη ἡ Μονή. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ιδρύσεως τῆς Ἀγιορειτικῆς πολιτείας ἡ Μεγίστη Λαύρα ἦν ἐν τῶν ἐλαχίστων ὠχυρωμένων μονῶν καὶ διὰ τοῦτο, πρὸς ἀσφάλειαν, τὰ σπουδαιότερα πρωτότυπα ἔγγραφα τῆς κοινῆς Συνάξεως τοῦ Πρωτάτου ἀπεστέλλοντο εἰς αὐτήν, ὅπως ἔπειτα καὶ εἰς τὴν τοῦ Χιλανδαρίου· ἐπειδὴ δὲ αἰείποτε ἡ Λαύρα εἶχε λογίους ἐν τῇ Ἱ. Κοινοτήτι καὶ ἐλάμβανεν ἀντίγραφα τῶν σπουδαιότερων πράξεων, καὶ πατριάρχαι δὲ καὶ ἀρχιερεῖς ἀφιέρωσαν εἰς αὐτήν τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτῶν καὶ ἄλλοι τοῦ γένους λογάδες, ἐθεώρουν τὴν Μονὴν ὡς κοινὸν καὶ ἀσφαλὲς θησαυροφυλάκιον. Περιδεῶς δὲ οἱ αἰείμνηστοι πατέρες ἐφύλαττον τὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσόβουλλα καὶ τὰ πατριαρχικὰ σιγίλλια, τὰ κτηματόγραφα καὶ κρисиμόγραφα, τὰ Σουλτανικὰ φερμάνια καὶ διάφορα

ἀφιερωτήρια καὶ τίτλους ἐπισήμους ἀναφερομένους εἰς τὰ προνόμια, τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰς κτήσεις τῆς Μονῆς. Οὗτος εἶναι ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ εἶδος τῶν περισσοτέρων ἐγγράφων τῶν Μονῶν· δευτερεύουσιν ἀξίαν ἔχουσι τὰ ἰδιωτικά καὶ ἡ ἀλληλογραφία τῆς Μονῆς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν τοῖς μετοχίοις καὶ διαφόρων ἄλλων προσώπων καὶ ἐπισημοτήτων, ὡς τὰ δικαστικά ἐγγραφα.

Πρὸ καιροῦ ὁ φίλος κ. Μ. Λάσκαρις, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θ/νίκης, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοὶ ἀποστείλῃ ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰ. Παπαδοπούλου δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Μακεδονία» (Θ/νίκη 20 Μαρτίου 1930). Ἐνταῦθα καταγγέλλει οὗτος ὅτι ὁ Μιλλέ μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ κατὰ τὸ 1916-7 ἐληλάτισε τὰ ἀρχεῖα τῶν Ἀθωνικῶν μονῶν, λαμβάνων τὰ ἐγγραφα ἐντὸς κανίστρων ἐν τῇ συνοδικῷ πρὸς φωτογράφησιν, καὶ δὴ ὠρισμένως τῆς Λαύρας τοῦ Κουτλουμουσίου, ἐνθα ἐφυλάττετο καὶ τὸ πολύτιμον ἀρχεῖον τοῦ Πρωτάτου¹. Τί ἐπεστράφη, μετὰ τὴν μελέτην τῶν ἐγγράφων ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀγνωῶ· τοῦτο μόνον γνωρίζω, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἐρευνήσας νὰ εὔρω ἐπίσημα ἐγγραφα, ἅπερ ἐγνώριζον ὅτι πρὸ τοῦ πολέμου ὑπῆρχον, οὐδόλως εὔρον αὐτά. Καὶ ὅμως οἱ παλαιότεροι οὐ μόνον καταλόγους τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων εἶχον, ἀλλὰ καὶ πολλαπλᾶ αὐτῶν ἀντίγραφα εἰς κώδικας, ἅπερ σώζονται μέχρι σήμερον. Ἡ ἀταλαιπωρία αὕτη καὶ ἀδιαφορία ὡς φαίνεται εἶναι σύμπτωμα τοῦ αἰῶνος, εἰς ὃν ζῶμεν. Ὡς μέλος τῆς Ἰ. Κοινότητος ἐπὶ τριετίαν καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς αὐτῆς, γνωρίζω καὶ διακηρύττω, ὅτι τὸ σεβαστὸν ἐκεῖνο συνέδριον οὐχὶ ἅπαξ συνέστησε ταῖς ἱεραῖς μοναῖς καὶ ὑπέδειξε μάλιστα τὴν ἐμπεριστατωμένην ἀνάγκην τῆς συντάξεως καταλόγων τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων. Καὶ ὁμολογῶ ὅτι αἱ προσπάθειαι ἡμῶν ἐκεῖναι ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, διότι ἐν ταῖς πλείσταις τῶν μονῶν, καὶ ἐνθα δὲν ὑπῆρχον, συνετάχθησαν τοιοῦτοι κατάλογοι, ἀτελεῖς μὲν, ἀλλ' ἀναπληροῦντες μέγα κενόν.

Ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς Μοναστηριακοῖς ἀρχείοις εἰς μίαν κατηγορίαν

¹ Τὸ ὅτι τὸ ἀρχεῖον τοῦ Πρωτάτου ὁλόκληρον ἐφυλάττετο ἐν Κουτλουμουσίῳ δὲν φρονῶ ὅτι ἐπαληθεύει· τὰ σπουδαῖα δικαιώματα τοῦ Ὁρους ἦσαν κατανεμημένα εἰς τὰς διαφόρους (οὐχὶ εἰς μίαν) μονάς, καὶ εἰς ταύτας δέον ν' ἀναζητῶμεν τὰ πρωτότυπα, ὅσα δὲν εὐρίσκονται εἰς τὸ Πρωτάτον, ἦτοι ἐν Λαύρᾳ, Βατοπεδίῳ, Ἰβήρων, Χιλιανδαρίῳ. Ὁ Οὐσπένσκη ἀναφέρει κώδικα τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου περιέχοντα: «Γράμματα ἀρχαῖα σωζομένων τῶν πρωτοτύπων ἐν τῷ Πρωτάτῳ, ἀντιγραφέντα δι' αἰτήσεως τοῦ Πανοσιολογιωτάτου ἀρχιμανδρίτου καὶ ἐπιτρόπου τῆς ἱερᾶς μονῆς Κουτλουμούση κυρίου Γρηγορίου...» (Χριστ. Ἀνατολή III (Κίεβου 1877) σ. 314). Ἐκ τούτου τοῦ κώδικος ἀντέγραψε πολλά, ὅστις περιεῖχε καὶ μερικὴν ἱστορικὴν, ὡς φαίνεται, ἀφήγησιν (πρβλ. II σ. 139). Ὁ Οὐσπένσκη, ἐκτὸς τοῦ κώδικος τούτου, ἀναφέρει τοιοῦτους ἱστορικοὺς κώδικας, ἐξ ὧν ἐδημοσίευσε τὰ πλείστα κείμενα, ἐν ταῖς μοναῖς Κωνσταμονίτου, Φιλοθέου, Ἐσφιγμένου καὶ Γρηγορίου ὑπάρχοντας. Ἐρευνήσας εἰς τὰς μονάς ἐπέισθη, ὅτι οἱ κώδικες οὗτοι ἐσυλήθησαν ὑπὸ τοῦ Οὐσπένσκη! ὡς καὶ τὸ Φιλοθεϊτικὸν χειρόγραφον (βλ. κατωτ.).

ἐγγράφων, τῶν χρυσοβούλλων, σιγιλλίων, φριμανίων, κτηματογράφων, ἀσυδοσιῶν, δικαστικῶν ἀποφάσεων κτ. ἔχει γίνει πολλή ἐργασία, κολοσσιαία, ἥτις κατὰ αἰῶνας καὶ συχνότερον ἐπαναλαμβάνεται, ἥτοι κατάταξις αὐτῶν κατὰ κατηγορίας καὶ μετόχια, ἀρίθμησης καὶ ἀντιγραφή εἰς ἰδίους κώδικας μετὰ ἀναλυτικῶν πινάκων καὶ εὔρετηρίων, μετάφρασις τῶν Τουρκικῶν ἐγγράφων καὶ ἐπεξήγησις τῶν διαφόρων ὄρων κτ. Ἐν Λαύρα π.χ., ἥτις κατὰ τὸ παρελθὸν ἠὲμοίρησε νὰ ἔχη τοὺς περισσοτέρους λογίους, εἶναι καταπληκτικὴ ἡ τοιαύτη ἐργασία, εἰς ἣν πρωτηγωνίστησαν οἱ μακαρίται Ἀλέξανδρος, Σέργιος καὶ Ματθαῖος — αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν! — Οὕτως οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀρχαῖοι κώδικες οὐ μόνον ἀντεγράφησαν προστεθέντων καὶ ἄλλων ἐγγράφων ὡς καὶ τῶν Τουρκικῶν, ἀπερ ἔλειπον, ἀλλὰ καὶ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ δεκάδος ἄλλων ὡς π.χ. τῶν μετοχίων τῆς νήσου Λήμνου, τῶν μετοχίων τῆς Χαλκιδικῆς κτ. Ἔτερος κώδιξ περιέχει τὰ διάφορα ἔγγραφα τοῦ Μυλοποτάμου, ἄλλος τῆς Ἀμαλφηνοῦς, καὶ ἄλλος τῶν Βουλευτηρίων. Ὑπάρχει κώδιξ ὁμολόγων κελιωτικῶν, ἰδιαίτερος τῶν ἐν Καρυαῖς, δύο κώδικες ἰδιόχειροι τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου περιέχοντες ἐν χρονολογικῇ συνεχείᾳ πάντα τὰ χρυσοβούλλα καὶ σιγιλλία.

Νῦν τὰ πρωτότυπα εὐρίσκονται ἐν τῷ Σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς ἐν 25 μεγάλοις ἔρμαρίοις μετὰ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν παλαιῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς κώδικας· τὰ δὲ Τουρκικὰ ἔχουσι περικλειστον καὶ τὴν μετάφρασιν, τινὰ δὲ καὶ φωτογραφίαν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν ἐγγράφων, ὧν τὴν κατάταξιν καὶ ἀντιγραφὴν ἐπέβαλλον λόγοι πρακτικῆς ἀνάγκης, ὡς τίτλων ἰδιοκτησίας καὶ δικαιωμάτων, ὑπάρχει καὶ ἕτερα κατηγορία, φύσεως διοικητικῆς, ἥτοι ἐσωτερικὰ ἔγγραφα, ἀπερ εἶναι καὶ πολυπληθέστερα. Τούτων δυστυχῶς τὰ πλεῖστα δὲν διέφυγον τὴν καταστροφὴν τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Συχνάκις συναντῶμεν εἰς τοὺς κώδικας καὶ εἰς ἔγγραφα σημειώματα περὶ ἀπωλείας καὶ καταστροφῆς ἐπισήμων ἐγγράφων ἐξ ἀμελείας τῶν μοναχῶν ἢ ἐξ ἐπιδρομῶν καὶ πυρκαϊῶν, ἢ καὶ διὰ τὴν κακὴν διατήρησιν αὐτῶν. «Ἐπεὶ γοῦν διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας, διαλαμβάνει ἔγγραφον τῆς τοῦ Παντοκράτορος Μονῆς, τὸ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῖς μοναχοῖς πῦρ ἀνάψαν, ἄλλα τε τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς (τοῖς μοναχοῖς) κατέκαυσε καὶ ἠφάνισε καὶ τὰ τῶν ἀγιορειτικῶν κτημάτων καὶ μετοχίων συναπώλεσαν δικαιώματα ἔγγραφα» (Actes de Pantokrator» XIII σ. 41,15, ἔτους 1398). Ἀποτεφρώσεως παράδειγμα φέρομεν τὴν Μονὴν τοῦ Ἐσφιγμένου. «Ἐτους ζμβ' (= 1534) ἐγένετο ἡ ἄλωσις τοῦ Ἐσφιγμένου ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν, ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ κζ', καὶ λαφυραγωγῆσαντες ταύτης τῆς μονῆς ἅπαντα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀφανίσαντες καὶ τὰς ἀγίας εἰκόνας εἰς λεπτὰ σχίσαντες κατέκαυσαν...» (κῶδ. 4 ἐν Καταλόγῳ τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων ὑπὸ Σ. Λάμπρου, Κανταβριγία 1895, Τόμ. Α', σ. 171) καὶ ἀλλαχοῦ: «...τρεῖς φοραῖς ἐκουρσεύθη ἡ βασιλικὴ μονὴ τοῦ Ἐσφιγμένου, ἡ πρώτη εἰς τοὺς ζτπα' (= 873) χρόνους, ἡ δευτέρα

εἰς τοὺς ,ςφνε' (= 1047) καὶ ἡ τρίτη ἢ τελεία ἐρήμωσις ἔγεινεν εἰς τοὺς ,ζμβ' (= 1534) ὑπὸ τῶν ἀθέων ἀγαρηνῶν» (αὐτ. σ. 197). Κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἀπετεφρώθησαν αἱ μοναὶ Κουτλουμουσίου, Σίμωνος Πέτρας, Ἰβήρων, Φιλοθέου καὶ ἀγίου Παύλου, ὧν αἱ δύο πρῶται ἀπώλεσαν τὰ ἀρχεῖα, ἡ δὲ τῆς Σίμωνος Πέτρας καὶ τοῦ ἀγ. Παύλου καὶ πάντα τοὺς κώδικας. Λέγεται μάλιστα ὅτι ἐν τῇ τοῦ Κουτλουμουσίου κατεστράφησαν καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα καὶ αἱ πράξεις τοῦ Πρωτάτου πρὸς μείζω ἀσφάλειαν φυλαττόμενα ἐκεῖ, ὡς ἴδεται.

Πολλάκις κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς δεινὰς περιστάσεις ἢ ἀνηρπάζοντο τὰ ἔγγραφα ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἢ ἐρρίπτοντο εἰς σκοτεινὰς κρύπτας, ὅθεν ἐξήγοντο συνήθως ἐν κακῇ καταστάσει ὑπὸ τῆς ὑγρασίας ἐπηρεαζόμενα, ὡς παρατηροῦμεν ἐν τοῖς χαρτώοις χρυσοβούλλοις τῆς Λαύρας, ἰδίως τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ὧν ἠμαυρώθη σχεδὸν τελείως ἡ γραφή. Ἄλλ' οἱ πλεόν ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ ὑπῆρξαν οἱ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐξ Ἑσπερίας ὀρμώμενοι ἀρχαιοκάπηλοι καὶ οἱ Ῥῶσσοι καὶ τῆς ἁμαρτίας ταύτης πλήρως μετέσχεν ὁ πολὺς Οὐσπένσκη. Μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀκάματος Κοραῆς λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς συλήσεως τοῦ Πλάτωνος τῆς Πάτμου ὑπὸ τοῦ Clarke ἔγραφεν: «Ἀσπλαγχνία μεγάλη ἤθελεν εἶσθαι νὰ λυπήσω τοὺς ὁμογενεῖς διηγούμενος τοιαύτης αἰσχύνης ἄξιον κακὸν χωρὶς νὰ δείξω ἐντάμα καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ» (Εἰς Ἴσοκράτην, Ἀκολουθία τῶν αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, Ἀθῆναι 1840, σ. κε') καὶ συνέταξε τὸν ἐκ 13 ἄρθρων κανονισμὸν τῶν χειρογράφων. Τὸ πλούσιον τῆς Λαύρας ἀρχεῖον καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν δύο προηγουμένων λογίων αὐτῆς Κυρίλλου τοῦ Πελοποννησίου καὶ τοῦ γνωστοῦ πρώτου ἱστορικοῦ τοῦ Ἀθῶ, Θεοδωρήτου τοῦ Ἰωαννίτου¹. Οὗτοι οὐ μόνον κατέταξαν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰδολογικῶς καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἐπισημειωσάμενοι καὶ ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ ἀντέγραψαν εἰς κώδικας τὰ σπουδαιότερα αὐτῶν καὶ ἐπλούτισαν ποικίλαις σημειώσεσι· ὁ δεύτερος μάλιστα ἐφήρμοσε πρῶτος ἐπ' αὐτῶν καὶ κριτικὴν. Οἱ δύο οὗτοι κώδικες ἐχρησίμευσαν πρὸς ἀντιγραφήν εἰς τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ Σπυρίδωνα δι' ὅσα τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐκάστοτε ἐδημοσίευσαν. Τοῦ κώδικος τοῦ Θεοδωρήτου] ἔχομεν ἐκδεδομένην πλήρη περιγραφὴν ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδου ἐν «Ἑλληνικοῖς» (τομ. Β' σ. 338-384), ἐξ ἧς σταχυολογοῦμεν ὧδε τὰ κεφαλαιώδη, ἵνα λάβῃ τις ἔννοιαν τοῦ πλούτου τοῦ Λαυρ. ἀρχείου.

α') «Γράμματα ἀρχαῖα τῆς ἱεραῆς καὶ περικλεοῦς ποτε μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν ἀντιγραφέντα ἀπαραλλάκτως ἐκ τῶν πρωτοτύπων διφθερῶν καὶ

¹ Περί τούτων βλ. Ἐπιτομὴ τῶν ἀγιορειτικῶν ἀρχεῖων καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη (ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρ. Βυζ. σπουδῶν Ζ', 1930, σ. 184 ἐ.), ἐνθα ἐχαρακτηρίσαμεν ἐπαρκῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ.

ἀρχαίων χαρτίων» φ. 1-12. Περί τὰς δύο δεκάδας χρυσοβούλλων, ἱερῶν σιγίλλων, πράξεων τοῦ Πρώτου κτλ.

β') «Ἀρχαῖα καὶ μεταγενέστερα γράμματα περί τε τοῦ Μυλοποτάμου καὶ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ καὶ περί τοῦ Κραβάτου καὶ περιορισμοῦ καὶ τῶν ἐπισυμβάντων κατὰ καιροὺς διενέξεων μεταξὺ Λαυριωτῶν, Ἰβηριτῶν καὶ Φιλοθειτῶν περί τῶν τοπίων τούτων». Χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1000, φ. 13-39^α, ἐν ὄλφ 34.

γ') Ἐγγραφα περί τῶν ἐν Καρεαῖς κελλίων καὶ κτημάτων Προφουρνίου, Κάλυκα, Κοιμητηρίου ἐν ὄλφ 9, φ. 39^β-45^α.

δ') Χρυσόβουλλα μετοχίων: 2 Ἰω. Παλαιολόγου (1342 καὶ 1346) διὰ τὰ τῆς Χαλκιδικῆς χωρία Κραβατᾶ καὶ Δρυμόσυρτα, Μιχ. Παλαιολόγου (1263) διὰ τὰς ἀσυδοσίας, Μιχ. Παφλαγόνος (1057) δι' ἐπιχορήγησιν 3 λιτρῶν χρυσοῦ ἐτησίως, Μιχ. Δοῦκα τοῦ Παραπινάκη δι' ἀσυδοσίας τῆς Λαύρας καὶ τῆς μονῆς Βράτζενας (1074), τοῦ Στεφάνου Δουσάν διὰ τὰ κτήματα τῆς Μονῆς, Ἰ. Παλαιολόγου διὰ τὸν Φακὸν τῆς Λήμνου, ἐλευθέραν ἰδιοκτησίαν τοῦ μεγ. στρατοπεδάρχου Ἀστρά (1363), Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περί τῶν ἐν Παλήνη (= Κασσάνδρα) κτημάτων (1084), Κων. Μονομάχου (1052), δι' οὗ διορίζει ἔφορον ἐν Λαύρα τὸν πραιπόσιτον Ἰωάννην, ἵνα μὴ ἀδικῶσιν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἵνα πείθωνται τῷ προεστῶτι, Νικηφόρου Φωκᾶ, δι' οὗ δωρεῖται τῇ Μονῇ τὰς κῆρας τοῦ ἁγ. Βασιλείου καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐν Πύδνῃ (974), Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Πορφυρογεννήτων, δι' οὗ δωροῦνται ἐτησίως δέκα τάλαντα ἀργυρίου, καὶ λείψανα τὰς κῆρας τῶν ἁγίων Μιχαὴλ Συνάδων, Εὐστρατίου καὶ τὸν βραχίονα τοῦ Χρυσοστόμου ἐν δέρματι (978), Μιχ. Παλαιολόγου (1259) διὰ διάφορα κτήματα τῆς Μονῆς (περίεργοι τῆς Χαλκιδικῆς τοπωνυμῖαι: Ὀζόλιμνος, Κάμυνα, Σκωλοχωρινοί, Δρυάνη, Λωρωτός, Ἐπισσῶν, Σαρανταπέτρα, Παρθενοπηδήματα, Ζομπάτους, Ρουσάλια κτ.), Ἰω. Παλαιολόγου ἀναγνωρίζοντος τὴν ὑπὸ τοῦ Νήφωνος ἀφιέρωσιν τοῦ Ξενῶνος Κυλισταρεῖον κλπ. ἐν Κ/πόλει κτημάτων (1343), Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου διὰ τὰ δικαιώματα τῆς Μονῆς (1329· σπουδαῖον διὰ τὰς τοπωνυμῖας), Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, δι' οὗ ἀφιεροῦται τὸ ἐν Θ/νίκη μετόχιον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου (1060, ἀξιόλογον διὰ τὰ ὀνόματα τῶν τιτουλαρίων καὶ τὰ εἶδη τῶν φόρων), Ἰω. Παλαιολόγου διὰ τὸ παρὰ τὰς Σέρρας χωρίον τοῦ Βερνάρου (1366) καὶ τὸν Κοντέα ἢ Παλαιοκάστελλον τῆς Λήμνου (1346), Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου διὰ τὸ Λινοβρόχειον τῆς Κασσάνδρας, τὸ Παλαιόκαστρον Βρούων, τὸν Διαβολόκαμπον καὶ Ὁξυνον (ἀχρονολ.).

ε') Ἔτερα διάφορα γράμματα ἀρχαῖα ἀφιερωτικὰ τοῦ πατριάρχου Νικολάου καὶ τοῦ πρώτου Ἰωάννου πρὸς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον κλπ., διὰ τὰ περί τὴν Ἱερισσὸν μετόγια (989-1079), φ. 45^β 65^β, ἐν ὄλφ 12.

ς') Πατριάρχου Ἱερεμίου 4 σιγίλλια καὶ ἐν τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ 3 χρυσόβουλλα (1090-1109) διὰ διάφορα δικαιώματα τῆς Μονῆς.

Πρόσταγμα διὰ τὸ μετόχιον τῆς Λῆνου ἅγιος Γεώργιος τῶν Ὀμβροκλάδων. Χρυσόβουλλον Ἰωάννου καὶ Πέτρου Ἀλεξιάδων τῆς Ῥωσσίας, Ἰω. Παλαιολόγου διὰ τὴν Παλήνην (1407), φ. 67^α - 82^β. Πάντα τὰ ἀνωτέρω ὑπάρχουσιν ἀντιγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἀπὸ φ. 83^α, μόνον περιγράφει οὗτος, καὶ περὶ ὧν παρέχει ἡμῖν πλείστας καὶ πολυτίμους πληροφορίας:

ζ') «Καταγραφή γενικὴ πάντων τῶν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ σωζομένων χρυσοβούλλων τῶν τε προαναγραφέντων ἐν τῷ χαρτίνῳ κώδικι παρὰ τοῦ ἐλλογίμου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Κυρίλλου Λαυριώτου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐπισταμένως ἀντιβληθέντων καὶ ἀντιγραφέντων παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν μὴ ἀντιγραφέντων μέχρι τοῦδε οὔτε παρ' ἐμοῦ οὔτε παρὰ τοῦ προδιαληφθέντος» φ. 84 - 88. Προτάσσονται τρία, ἅπερ ἰδιαιτέρως περιγράφει, καὶ εἰσὶν ἐν ὄλῳ χρυσόβουλλα τὸν ἀριθμὸν 44.

η') Κηρόβουλλα τῶν ἡγεμόνων τῆς Σερβίας ἐν ὄλῳ 12.

θ') Κατάλογος πατριαρχικῶν σιγιλλίων ἐν ὄλῳ 13, φ. 89 - 90^α.

ι') Ἀρχαῖα ἔγγραφα τοῦ Πρωτάτου περὶ διαφορῶν μεταξὺ Λαυριωτῶν καὶ τῶν ἄλλων Μονῶν 3, ἧτοι «περὶ τῶν κελίων καὶ τῆς καθέδρας εἰς Κομήτζαν» (1086), «περὶ τοῦ Πίθου καὶ τοῦ ἀλιευτικοῦ στασιδίου» (1582) καὶ «περὶ τῶν ἀλιοτοπίων.. τῆς ἄγρας ὀρκυνίων» (1405). Τὰ μέρη ταῦτα κεῖνται πέραν τῆς μονῆς Ἐσφιγμένου εἰς τὰ μεθόρια, φ. 90^β - 91^β.

ια') Γράμματα τῶν κριτῶν Θεσσαλονίκης περὶ διαφόρων ὑποθέσεων 6: Ἀσηκρήτου Σαμωνᾶ (888), 2 Θωμᾶ Κάσπακα (941). Διαχωρισμὸς τῶν ὀρίων τοῦ ἁγ. Ὁρους ἐπὶ Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θ/νίκης (943) καὶ Κατακαλῶνος Κάσπακος. Συμεὼν πρωτοσπαθαρίου περὶ τῶν ἐν Ἱερισσῷ 30 παροίκων τῆς Λαύρας. Ἀφιερωτήριον Κων. Λαγούδη (1081), φ. 92^α.

ιβ') Γράμματα τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν ἡγουμένων περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἐν ὄλῳ 10 ἀπὸ τοῦ ἔτους 992 - 1353, φ. 92^β - 104^β.

ιγ') «Πρακτικὸν τῆς σεβ. Λαύρας, ἐν ᾧ περιέχονται ἅπαντα τὰ κτήματα τῶν τε δύο καστελλίων αὐτοῦ, τοῦ Γομάτου καὶ τοῦ Κοντέα, καὶ οἱ πάροικοι τῶν τοιούτων καστελλίων καὶ ὅσα ἔχει εἰς τε τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ Κότζινον καὶ τὸ Κάστρον. Ἐγένετο ἐπιμελεία τοῦ ἱερομονάχου Ἰωσήφ Κοντορεπάνη καὶ τοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου γραφέν παρὰ τοῦ γεωμέτρου ἐξάρχου... Θεοφυλάκτου τοῦ βασιλικοῦ, μηνὶ Μαΐῳ 1410», φ. 105^α.

ιδ') «Καταγραφή γενικὴ καὶ περιορισμὸς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὀρίοις Θεσσαλονίκης ἀκινήτων κτημάτων τῆς ἱερᾶς Λαύρας διὰ προσταγῆς... Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου...» 1300· τὰ σπουδαιότερα χωρία: Πινσῶν, Λωρωτός, Περσοῦρον, Κουμουτζούλου, Ἀβραμίται, Καρβέας, Γέννα, Κανισκάς, Ἐλαία, Κρύα πηγὰδια, Πετζοκοιλιάς, Ἀποστολιταί, Βουλκαρέα, Καταδαίμονες, Γαυριανη, Λουκίτζη, Τυμπανάρης, Καρβουλένης. ὁ ἀπογραφεὺς «σεβαστὸς Δημή-

τριος ὁ... » καὶ εἰς τὸ ἕτερον (1421) «Κωνσταντῖνος ὁ Περγαμηνὸς καὶ Γεώργιος ὁ Φαρισσαῖος», φ. 105^β - 136^β.

ιε') Διάφορα προστάγματα, πράξεις ἐξισωτῶν καὶ ἀφιερωτήρια, χρυσόβουλλά τε καὶ σιγίλλια, ἐν ὄλῳ 36, φ. 137^α - 176^α. Ἐν τέλει ὑπάρχει χάρις τοπογραφικὸς τοῦ Μυλοποτάμου καὶ τῶν γειτνιαζόντων μερῶν.

Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ τοῦ Θεοδωρήτου, οὐ τὸ ὄνομα οὔτε ὁ ἱατρὸς Σπυρίδων οὔτε ὁ Λεοντοπόλεως κατώρθωσαν ν' ἀνακαλύψωσιν, ὑπάρχουσι ἀντίγραφα μὲν 103, περιγραφή δὲ 126 ἐπισήμων ἐγγράφων. Ἐκ τούτου καταδεικνύται ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ. Ἡ ἀνακατάταξις τοῦ ἀρχείου θὰ ἀποδείξῃ πόσα τούτων ἐσώθησαν ἐν πρωτοτύπῳ. Καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἐπίσημα τῆς Μονῆς ἐγγραφα. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται τὰ ἰδιωτικὰ καὶ ἡ ἀλληλογραφία· καὶ ταῦτα εἶναι ἀναρίθμητα ὅσα καὶ κακῶς διατηρηθέντα.

Τὴν κατὰ αἰῶνας ταξινόμησιν τῆς ποικίλης ἀλληλογραφίας τῆς Μονῆς ἤρχισεν ὁ μακ. Χρυσόστομος, ἀλλ' ἀποσπασθεὶς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς μονῆς ἐν Καρυαῖς, δὲν ἠδυνήθη νὰ καταγράψῃ αὐτήν. Εἶναι καὶ ἄλλα ποικίλα ἐγγραφα περὶ ὧν κατωτέρω, ἐφ' ὧν οὐδεμία ἐργασία ἐγένετο, καὶ ὧν πολλὰ σκορπιζόμενα ἐκάστοτε τῆδε κἀκεῖσε διατρέχουσι τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Οἱ τελευταῖοι τῆς Λαύρας γραμματεῖς δὲν ἐμιμήθησαν δυστυχῶς τοὺς μακαριστοὺς ἐκείνους προκατόχους αὐτῶν, καὶ ἀπὸ 20ετίας οὐδεμία, οὔτε ἡ παραμικρά, ἐγένετο ἐργασία, οὔτε εἰς πρόχειρος, ὡς εἴπομεν, κατάλογος τῶν ἐν ἐκάστῳ ἐρμαρίῳ περιεχομένων. Τὸν ὑποφαινόμενον ἀνακληθέντα τῷ 1924 ὑπὸ τῆς Μετανοίας αὐτοῦ ὡς ὀρχιγραμματέα αἱ ἀνάγκαι τῆς Μονῆς μετὰ θμηνον ἔφερον ὡς ἀντιπρόσωπον εἰς Καρεάς.

Ταῦτα ἔχουσα ὑπ' ὅσιν ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται ἐκάστοτε περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως τῶν Ἀθωνικῶν ἀρχείων. Πρὸ 7ετίας εὐρισκόμενος ἐν Ἀθήναις ἐκλήθη ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ εὐρέθη ἐνώπιον Ἐπιτροπῆς διορισθείσης ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἔλθῃ εἰς Ἅγιον Ὅρος πρὸς καταγραφὴν τῶν τε ἐγγράφων καὶ τῶν κειμηλίων. Ἐπέμεινα πολὺ καὶ ἔπεισα τότε τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἀναβάλλῃ τὴν τοιαύτην ἀποστολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι προσεβάλλετο ἡ φιλοτιμία τῶν Ἀγιορειτῶν, ἀντισταμένης μάλιστα σφόδρα καὶ τῆς Ἱ. Κοινότητος. Ἐπανελθὼν ἐπέτεινα τὰς ἐμὰς προσπαθείας, αἷς συνεμερίσθη καὶ σύμπασα ἡ τότε Ἱ. Σύναξις, καὶ οὕτως ἐπετεύχθη ὅ,τι ἀνωτέρω εἶπον.

Διὰ τοῦ καταρτισμοῦ ἀρχείων τῶν ἐν Ἀθῶν μονῶν καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς κατατάξεως τῶν πολυαρίθμων καὶ πολυποικίλων ἐγγράφων, θὰ παράσχωμεν τὰς πρώτας καὶ ἀσφαλεῖς πηγὰς διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς τε καθ' ἕκαστα καὶ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τὰ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοῦ Οὐσπένσκη μέχρι ἐσχάτων δημοσιευθέντα ἐγγραφα ἐκ τῶν Ἀθωνικῶν ἀρχείων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἐξ ἀντιγράφων· καὶ αὐτὸς π.χ. ὁ φιλολογικώτατος Ῥῶσος ἀρχιμανδρίτης, ὃν τοσοῦτον ἠνύνησεν ἡ τύχη καὶ εἰς ὃν οἱ

Ἀγιορεῖται παρέσχον πλήρη τὴν ἐλευθερίαν οὐ μόνον ν' ἀντιγράψῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκομίσῃ διάφορα ἔγγραφα, τὰ πολλὰ (ὅσα μάλιστα ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Χριστιαν. Ἀνατολῇ Ἐθῶς (Κίεβον 1877 II) παρέλαβεν ἐκ τῆς ἐξαφανισθείσης πλέον Ἱστορίας τοῦ Ἐθῶς, τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου τοῦ προηγουμένου τῆς Λούρας συναρμολογηθείσης. Ἐκ δὲ τῶν ὑπολοίπων ἀπετέλεσεν ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ Ἰάκωβος ὁ Νεασκητιώτης τὴν Ἀθωνιάδα, ἣς ὑπάρχουσι 5 κώδικες εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Ἐθῶς. Ὡσαύτως ὁ Ῥώσος ἱστοριοδίφης εἶχεν ὑπ' ὄψιν δύο ἐτέρας συλλογὰς ἱστορικῶν περὶ Ἐθῶς ἐγγράφων, αἷς ἐπίσης ἐξηφάνισε, τὸ «Φιλοθεϊτικὸν» καλούμενον «χειρόγραφον» τοῦ ἡγουμένου Ἀμφιλοχίου, ἐξ οὗ ἀρύεται καὶ τὰ Τυπικὰ (βλ. ἐνθ' ἀνωτ. σ. 259-383) καὶ τὸν «Ἱστορικὸν λόγον τῆς Μονῆς Κωσταμονίτου», ὅστις μάλιστα περιεῖχε καὶ ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν τῶν ἐγγράφων. Οἱ δὲ ἐφεξῆς ἅπαντες δημοσιεύσαντες κατὰ καιροῦς Ἀθωνικὰ ἔγγραφα ἀντέγραψαν, ἐνίοτε μάλιστα κακῶς, ἐκ τῶν κωδίκων καὶ νεωτάτων ἀντιγράφων¹.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐκτὸς τοῦ Γάλλου Millet, ὅστις ἐφωτογράφησε τὰ χρυσόβουλλα τῆς Λούρας, Ἕλληνες ἠσχολήθησαν ὁ μακ. Μ. Γούδας εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς τοῦ Βατοπεδίου, καὶ ὁ μακ. Ἀρκάδιος καὶ ὁ γέρον Ἀλέξανδρος, ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων ὁ γέρον Ἰωακείμ, ἔχων πάντων τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐκ τῶν πρωτοτύπων συλλογὴν καὶ ὁ γέρον Γαβριήλ Σταυρονικητιανός, οἵτινες καὶ ἐδημοσίευσαν πολλὰ εἰς τοὺς πρώτους τόμους τοῦ «Γρηγ. Παλαμᾶ». Ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θ/νίκης συχνὰ ἐπισκέπτονται τὰ ἀρχεῖα οἱ κ.κ. Ἰ. Παπαδόπουλος, Μιχ. Λάσκαρις (διὰ τὰ Σλαβωνικὰ) καὶ ὁ Α. Σιγάλας, χάριν τοῦ Fr. Dölger, ὅστις ἐν τοῖς Fascimiles byzantinischer Kaiserkunden, 67 Abbildungen auf 25 Lichtdrucktafeln... beschrieben... München 1931, ἐχρησιμοποίησε καὶ τὰ Ἀθωνικὰ ἀρχεῖα.

Οἱ διαληφθέντες τέσσαρες Ἀγιορεῖται εἶναι οἱ πρόδρομοι τῶν κριτικῶν ἱστορικῶν περὶ τοῦ Ἐθῶς μελετῶν, οἵτινες ὡς ἀληθεῖς ἐπιστήμονες μὴ ὑποπτήσαντες ἀπεκέρυξαν τὸ κράτος τῶν παραδόσεων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐθεντικῶν τῆς ἱστορίας πηγῶν, ἦτοι τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, παρέσχον τὴν συμβολὴν εἰς συγγραφὴν τῆς σοβαρᾶς τοῦ Ἐθῶς ἱστορίας, ἀντιπροσωπευμένης τέως διὰ τε τῶν λεγομένων Πατρῶν καὶ τῶν Προσκυνηταρίων. Ἡ ἱστορία αἰωνίως θὰ ἀναφέρῃ μετ' εὐλαβείας τὰ ὀνόματα αὐτῶν, διότι ἐνεκαινίασαν νέαν περίοδον ἐν ταῖς περὶ Ἐθῶς ἱστορικαῖς μελέταις. Ἐκτοτε ἔστρεψαν πάντες τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν καὶ ἐξεδηλώθη ἀμέριστον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μὲν Ἀγιορειτῶν πρὸς τὴν τακτοποίησιν αὐτῶν, τοῦ δὲ ἐπιστημονικοῦ κόσμου πρὸς μελέτην καὶ ἔκδοσιν. Τὰ δεινὰ τῆς ἐλλ. ἐπαναστάσεως ἀνεχαίτισαν ἐπὶ 50ετίαν σχεδὸν τὸ ἔργον, ἕως οὗ ὁ Οὐσπέν-

¹ Καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει δὲν πιστεύω νὰ εὐρίσκωνται μοναχοὶ δυνάμενοι νὰ ἀναγινώσκωσιν ἀρχαῖα ἔγγραφα.

σκης, θεμελιώσας τὸ κολοσσιαῖον αὐτοῦ ἔργον ἐπὶ τῶν μελετῶν ἐκείνων, ἐπανεφέρουν αὐτοὺς εἰς τὴν ζωὴν.

Τὰ γενικὰ ταῦτα περὶ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἁθῶ περαίνοντες ἐπιστῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸ πλῆθος τῶν χρυσοβούλλων¹, δι' ὧν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἀείμνηστον καταλιπόντες καὶ γεραρὰν τὴν μνήμην, γενναιοδῶρως καὶ ὄντως βασιλικῶς εὐηργέτησαν τὰς Ἀθωϊτιδας μονάς. Τὰ λιτὰ καὶ ἀπέριττα ταῦτα ἔγγραφα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ περίκομψα Τουρκικὰ φερμάνια, εἰσὶ ζῶσαι μαρτυρίαι τοῦ πλούτου τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀμιμῆτου εὐλαβείας τῶν μακαριστῶν ἐκείνων βασιλέων. Διὰ τῶν διαφόρων οὗτοι ἀφιερωμάτων, τῶν θείων καὶ ἱερῶν κειμηλίων κ. ἄ. κατέστησαν τὸν Ἁθῶ, τὴν Ἀκρόπολιν ταύτην τῆς ὀρθοδοξίας, τὸ σεβασμιώτατον διὰ τῶν αἰῶνων προσκύνημα καὶ τὸ ἀπέραντον θησαυροφυλάκιον περικλεῖον ὅ,τι τιμαλφές καὶ ἀξιόλογον περιεῖχε τὸ Βυζάντιον καὶ δι' ὧν ἐν ἐκάστη ἐποχῇ μεταφερόμεθα εἰς παρφημένους χρόνους καὶ ἀποθανυμάζομεν τὰ ἔνδοξα καὶ θαυμαστά τῆς Βυζαντινῆς ἀκμῆς ὑποδείγματα. Τὸ ἀξιόζηλον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων παράδειγμα ἐμιμήθησαν καὶ οἱ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων κρατῶν ἡγεμόνες, ἰδίᾳ οἱ τῆς Μολδοβλαχίας, καὶ οὕτω τὸ Ἁγιον Ὄρος ἠδυνήθη, παρὰ τὰς ἀντιξοὺς περιστάσεις, νὰ διανύσῃ τὸν ὑπερχιλιετῆ βίον. Ἄλλ' εἶναι ἀξιοθαύμαστοι καὶ οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι πατέρες, οἵτινες διὰ μυρίων κινδύνων καὶ θυσιῶν κατώρθωσαν νὰ περισώσωσι τὰ πολύτιμα ταῦτα ἔγγραφα. Βεβαίως πολλὰ ἀπωλέσθησαν, ἀλλ' ὅμως τὰ πλεῖστα καὶ τὰ πολυτιμότερα διεσώθησαν. Τὰ ἀνεπίσημα ἔγγραφα, ἔνεκα τῶν διαφορῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἄλλων περιπετειῶν, ἀπωλέσθησαν τὰ πλεῖστα, ὡς εἴπομεν ἐκ τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας ὀλίγα, ὧν ὅμως ἐσώθησαν ἀντίγραφα. Οἱ δύο ἐπίσημοι Λαυριῶται λόγιοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰργάσθησαν διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἀρχείου, ἀντιγράψαντες μάλιστα τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρους κώδικας μετὰ διαφορῶν σχολίων². Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐφυλάττοντο ἐντὸς σακουλῶν ἢ κιβωτίων ἢ ἔρμαρίων φέροντα καὶ τὸν οἰκεῖον ἀριθμὸν τοῦ καταλόγου. Μετὰ τὸν Οὐσπένσκην ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Κων. Φρεαρίτης ἀναδιφήσας τὸ Λαυριωτικὸν ἀρχεῖον ἐποίησατο θαυμασίαν περιγραφὴν 53 ἐπισήμων ἐγγράφων ἐν Πανδώρα, τόμ. ΙΑ' 1863, σ. 32 καὶ 49-51, εἶτα ἔγραψε καὶ περὶ τοῦ Πάπα καὶ Βέκου, ὅτι οὐδέποτε ἦλθον εἰς Ἁθῶ, σ. 51-56. Νεώτεροι κώδικες ἀντιγράφων ἐγένοντο μετὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπὸ τῶν λογίων Λαυριωτῶν Ἀλεξάνδρου, Σεργίου καὶ Ματθαίου διὰ τὰ Μυλο-

¹ Τῶν Παλαιολόγων μόνων ἀναφέρονται ἐν τῷ καταλόγῳ περὶ τὰ 60 χρυσόβουλλα. Ἄλλὰ ταῦτα εἶναι μέρος μόνον. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς οὗτος δύναται νὰ ὑπερδιπλασιασθῇ.

² Βλ. περὶ τούτων: Τὰ ἀγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη, σ. 184 ἔ.

ποταμινὰ καὶ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰ Ἀγιοπαυλιτικὰ ὄρια, καὶ τῶν χρυσοβούλλων (ἄνευ κατατάξεως τῶν τελευταίων). Οὐδεμία πρόνοια ὅμως ἔκτοτε ἐλήφθη περὶ ταξινομήσεως τῶν ἐγγράφων τούτων. Ἐσχάτως, τῷ 1916 - 1917, ἐτοποθετήθησαν αἱ σακκοῦλαι εἰς τὰ μεγάλα ἐρμάρια ἐντὸς τοῦ Σκευοφυλακίου — ἡ μόνη ἀξιέπαινος φροντίς. — Πολλὰ ὅμως εὐρίσκοντο εἰς τὰ δωμάτια, εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἐκάστοτε ἀρχιγραμματέων τῆς Μονῆς, οἵτινες, λαμβάνοντες αὐτὰ διὰ τὰς ἐκάστοτε ἀναφυσόμενας ὑποθέσεις, ἡμέλουν ἔπειτα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος. Εἰς τούτων, ὁ Κορνήλιος, χρηματίσας ἀπὸ τοῦ 1904 - 1923 ἀρχιγραμματεὺς, εἶχε μεταφέρει πληθὺν ἐγγράφων ἐπισήμων οἵκαδε, ὅτε δ' ἀπέθανε μετεκομίσθη ὁλόκληρος ἡ ἀλληλογραφία (μετὰ καὶ τῶν μαθητικῶν αὐτοῦ τετραδίων) καὶ ἐρρίφθη εἰς τρώγλην τινὰ παρὰ τὸ Γραφεῖον τῆς Μονῆς. Ὅτε τῷ 1924 διεδεξάμην αὐτὸν ἀνακληθεὶς ὑπὸ τῆς Μονῆς ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπεχείρησα καὶ ἐκαθάρισα ἐν μέρος καὶ περισυλλέξας εἰς κιβώτιον τὰ ἐπίσημα ἐγγραφα ἐτοποθέτησα προχείρως εἰς τὸ γραφεῖον ¹, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἔτους παρητήθη καὶ ἔκτοτε διευθύνει τὸ γραφεῖον ὁ Γ. Σπυρίδων. Τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς εἰρημένης συμμειγοῦς ἀλληλογραφίας μετὰ καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ κωδίκων εὐρίσκειτο μέχρι τοῦ 1929 εἰς τὰ δωμάτια τοῦ ἐπὶ 30ετίαν ὑπηρετήσαντος ὡς ὑπογραμματέως Νεοφύτου. Τότε οὗτος, ἵνα καθαρῶς τὸ δωμάτιον, διέταξε τοὺς ἐργάτας καὶ διὰ κοφίνων καὶ πτυαρίων ἐπέταξαν ὡς ἄχρηστον ὕλην καὶ παληοεφημερίδας ὁλόκληρον τὴν ἀλληλογραφίαν ἐκείνην μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν πολυτίμων χειρογράφων ἔξωθεν τοῦ κάστρου, ἔνθεν ὁ ἄγριος Βορρᾶς διεσκόρπισε καὶ ἐξελίκμησεν αὐτὰ τῆδε κάκεισε. Ἐπὶ μῆνα ὅλον οἱ ἀδελφοὶ περισυνέλεγον τὰ ὑπολείμματα τῆς ἐθνικῆς ταύτης περιουσίας. Πολλὰ τούτων ἔχουσιν νῦν ἐν τοῖς δωματίοις αὐτῶν, ἄλλα προσεκόμισαν ἐμοί, σφοδρῶς διαμαρτυρόμενοι, καὶ τὰ ἐπισημότερα παρέδωκαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ὡς καὶ τὴν διαθήκην τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Βάρδαλη, δευτέρου κτίτορος τῆς Μονῆς, τοῦ μητροπολίτου Χρυσάνθου κ.ἄ. Ἐν τοῖς προσκομισθεῖσί μοι ὑπάρχουσι σπαράγματα διάφορα καὶ φύλλον τῆς Διαθήκης τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, κῶδιξ περιέχων ὁμιλίαν θρησκευτικὰς καὶ πολλὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων Αὐстро - Ουγγαρίας καὶ ἕτερος τοῦ διασήμου λογίου Κρητὸς Γερασίμου τοῦ Βλάχου κτλ. Ὁ ἀρχιγραμματεὺς ὁ μόνος ὑπέχων ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην, κληθεὶς παρ' ἐμοῦ καὶ ἀκούσας τὸ γεγονός, καὶ θεασάμενος τὰ μαρτύρια τοῦ ἐγκλήματος ἐπεδείξατο τελείαν ἀπάθειαν καὶ ἀσύγγνωστον ἀδιαφορίαν, οὐδὲ ἀπλὴν παρατήρησιν ποιησάμενος τῷ Βανδάλῳ ὑφισταμένῳ αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ προϋστάμενοι ἀγρὸν ἠγόρασαν ².

¹ Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ὅτι μετὰ τοῦ συρφετοῦ τούτου τοῦ προοριζομένου εἰς ἀπώλειαν μετὰ τῶν ἄλλων σπουδαίων εὐρον καὶ χαρτῶν χρυσοβούλλον εἰς τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν, ὥστε μόλις συνεκρατεῖτο. Ἐν τούτοις παρεῖρησα ὅτι ἔκτοτε οὐδεὶς ἐνδιεφέρθη νὰ ἐπιδιορθώσῃ αὐτό.

² Καὶ ὅμως ὁ θαυμασῖος ἀρχιγραμματεὺς ἔγραφε πρὸ ἐτῶν εἰς τὸν Παλαμᾶν: «Θά

Ἄλλ' ἐτιμωρήθησαν οἱ Λαυριῶται προϊστάμενοι οὕτως ἀσυνέτως πολιτευόμενοι, διότι, μετὰ τῶν ἀποσκυβαλισθέντων, ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν μετοχίων Θάσου καὶ Συκιᾶς, ἅπερ μὴ κατορθώσαντες νὰ παρουσιάσωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον δὲν δύνανται νὰ λάβωσι τὴν ἀποζημίωσιν, ὡς ἔπαθον καὶ διὰ τῆς Ἰμβρου τὰ μετόχια. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἡ ἔκδοσις νέων τίτλων καταρθώθη δι' ἀδράς δαπάνης, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἑλληνικῆς πρεσβείας καὶ πλείστων κόπων καὶ θυσίας μέρους τῶν μετοχίων, ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ κακὸν ἐστὶν ἀνεπανόρθωτον. Τίς οἶδε καὶ πόσων ἄλλων μετοχίων θὰ ὑπῆρχον ἐν τοῖς διασκορπισθεῖσιν ἔγγραφα! Οἱ Λαυριῶται ταγοὶ τιμωροῦνται δικαίως, διότι καταφέρονται κατὰ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου. Καὶ ὁμοίως ὁ Χάρτης οὗτος ἐπιτάσσει τάδε: «Ἐκάστη Μονὴ ἢ ἐξάρτημα ὀφείλει νὰ ἔχη ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ κατάλογον τῶν χειρογράφων, βιβλίων καὶ ἱερῶν ἀμφίων, ἱερῶν λειψάνων, ἀρχαίων εἰκόνων ἢ μνημείων ἢ σκευῶν καθόλου, ἢ διαφύλαξις καὶ καλὴ συντήρησις τῶν ὁποίων εἶναι ἀνατεθειμένη ὑπ' εὐθύνην τῆς ἐκάστοτε Μοναστηριακῆς ἀρχῆς (ἄρθρ. 110) τὸ δὲ κυρωτικὸν νομοθ. διάταγμα προσέθετο «ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τῆς Ἱ. Κοινότητος καὶ τῆς Δισενιασῆς Συνάξεως ὀφειλούσης νὰ ἐκδίδῃ κανονιστικὰς περὶ αὐτῶν διατάξεις» (ἄρθρ. 42). Ἡ μὴ ἐφαρμογὴ τῆς διατάξεως ταύτης ἐστοίχισε τῇ Μονῇ καὶ ἄλλα μείζω δεινά. Οἱ πρὸ ἡμῶν φιλόμουσοι καὶ φιλότιμοι γέροντες, εἶχον συγκεντρώσει εἰς ἰδιαιτέρον διαμέρισμα ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Τσιμισκῆ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχαιοτάτας, ἀγαθὰ, ἐπιγραφὰς κττ., ὅσα εὗρισκοντο διεσκορπισμένα εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο καθορῶνται νῦν μόναι αἱ θέσεις κεναί! Ὁ μακ. Λουδοβίκος Πετρί, ἀρχιεπίσκοπος τῶν ἐν Ἀθήναις Καθολικῶν, ὁ πολλάκις ἐπισκεψάμενος τὴν Μονὴν καὶ πλείστα ἀνέκδοτα δημοσιεύσας, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἀκολουθίας ἀγοράσας παρὰ τοῦ τότε ἰσχύοντος Ἀλεξ. Λαυριώτου, ἀνεκοινώσατό μοι, ὅτι παρὰ τῶν εἰρημένῳ λογίῳ προϊσταμένῳ εἶχεν ἴδει σπουδαίαν συλλογὴν μολυβδοβούλλων καὶ ἄλλων σφραγίδων καὶ ὑπογραφῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ πατριαρχικῶν. Πρὸ διετίας ὁ ὑποτακτικὸς αὐτοῦ Διακο - Γερμανὸς παρέδωκε εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριον τῆς Μονῆς κώδικα νεότευκτον, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι ἐπικεκολλημένα ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων πατριαρχῶν κττ. ἀποκοπεῖσαι ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ Λαυρ. ἀρχείου. Ὅποιος βανδαλισμὸς καὶ ἱεροσυλία! Παρ' αὐτῷ ἐπίσης ἐφυλάττοντο πολλὰ κειμήλια, ὧν ἡ τύχη ἀγνοεῖται μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1905), τῶν δωματίων καὶ τῆς βιβλιοθήκης περιελθούσης εἰς τὴν κυριότητα τοῦ τότε ἀρχιγραμματέως Κορνηλίου καὶ νῦν τοῦ Ἡλιοδώρου. Ὁ ἐν τοῖς μακαριστοῖς τῷ 1908 διὰ δολοφονίας ταχθεὶς προηγ. Χρυσόστομος, ὁ πολλὰ

δημοσιεύσωμεν σειρὰν χρυσοβούλλων, ἵνα καταδειχθῇ πόσον δίκαιον εἶχον οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι δωρηταὶ νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς χεῖρας τῶν Ἀγιορειτῶν μοναχῶν τὰ κειμήλια των (οὐχὶ ὁμοίως καὶ τῶν νῦν Λαυριωτῶν προϊσταμένων), οἵτινες τὰ διετήρησαν μέχρι τῆς σήμερον ἀλώβητα» (Τομ. Θ' σ. 527, 1925). Λόγοι αὐτοθαυμασμοῦ ἀνάξιοι εἰς τὸ στόμα ἐκείνου, ὅστις πράττει τὰ ἀντίθετα τῶν γραφομένων.

ὑπὲρ τῆς Μονῆς πονήσας, ἤρξατο ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τακτοποιῶν τὴν ἐπίσημον αὐτῆς ἀλληλογραφίαν, ὡς ὁρᾶται νῦν ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Γραφείου, εἰς μεγάλους κατὰ αἰῶνας φακέλλους (ἄνευ ὅμως καταλόγου). Κατὰ τὸ σύστημα ἔπειτα τοῦτο ἀπεχωρίσθη ὑπ' ἐμοῦ ἢ κατ' ἔτος ἀλληλογραφία μέχρι 1932, ἀλλ' ἄλλαι ἀσχολίαι τῆς Μονῆς ἀνέκοψαν τὸ ἔργον μου ἐκεῖνο. Τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῶν διαφόρων ἐγγράφων εἰς δεκάδα κιβωτίων ἐφυλάττετο τέως ἐν τῇ καθύγρῳ ἀποθήκῃ τροφίμων, τῇ παρακειμένῃ τῷ Γραφείῳ. Τίς οἶδε τίνας τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων ἐξετόπισαν ἐκεῖθεν τὰ κιβώτια ἐκεῖνα καὶ ἔρριψαν εἰς τὰς τρώγλας καὶ τὰ ὑπόγεια τοῦ καταχρηστικῶς ὀνομαζομένου σκευοφυλακίου, διότι μόνον ῥάκη καὶ πᾶσα συμφόρησις ἀχρήστων πραγμάτων ὑπάρχει ἐν αὐτῷ. Ἐκεῖ εἰσέρχονται οἱ ἄεργοι τῶν ἀδελφῶν περιεργάζονται καὶ ἀνακινουσι τὰ τετριμμένα καὶ κατερρακωμένα ἀντικείμενα καὶ λαμβάνουσι εἴτι ἐξ αὐτῶν αἰρουῦνται, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητήσωσι παρ' οἰουδήτινος τὴν ἄδειαν. Ἡ περιεργία τῶν ῥακοσυλλεκτῶν ἐπεξετάθη φυσικῶς καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν κιβωτίων ἐκείνων, καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τοῦτο ἀνεδιφᾶτο καὶ ἀπεδεκατίζετο. Καὶ ἔβλεπον μὲν εἰς τὰ δωμάτια τῶν ἀδελφῶν διάφορα ἐγγράφα, ἰδίως πατριαρχικά, ἅτινα προετιμῶντο διὰ τὴν περιεργὸν καὶ μεγαλειώδη ἐμφάνισιν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφανταζόμην, ὅτι ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀρχείου ἦν οὕτως ἐκτεθειμένος, λεία Μυσῶν, καταντήσας καὶ εἰς τὸ δοχεῖον, τὸ ὁποῖον οἱ ἀδελφοὶ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τὰς σαρδέλλας καὶ εἰς ἄλλας κοινοτέρας χρεῖας. Καὶ οὐ μόνον οἱ ἐντός, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς Μονῆς ἀσκηταὶ διήρπαζον ἐλευθέρως. Εὗρον ὡς ἐπένδυμα καμηλαυχίου προερχομένου ἐξ ἁγ. Ἀννης ἐγγραφὸν τοῦ Γυμνοπελαγησίου (Κυρὰ Παναγιά), ὅπερ ἀνασυνδέσας κατέχω εἰς χεῖρας. Ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γραφείου τὸ παρελθὸν θέρος, ἐκ τῶν πρώτων μου καθηκόντων ἔκρινα νὰ ἀνακαλύψω πόθεν προήρχοντο ταῦτα, καὶ ὅταν *in medias res* εὐρέθην, ἔμεινα ἐνεός. Τὸ πολύτιμον περιεχόμενον τῶν κιβωτίων ἐκείνων ἦν χύδην διεσκορπισμένον ἀνὰ τὰς εὐρείας τρώγλας καὶ ἀπεσφηνωμένον εἰς τὰς διαφόρους γωνίας καὶ κοιλώματα ποῦ καὶ ποῦ ἀπετέλει ἄλωνα, εἰς ἣν μῦες καὶ γαλαῖ ἐχόρευον τὸν τραγικὸν πυρρίχιον. Οὕτως ἀναμειγμένα καὶ μετ' ἄλλων ὑλῶν, ῥακῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκενωμάτων ἱπαιαίων στρωμάτων, καταπεπατημένα καὶ γέμοντα πάσης ἀκαθαρσίας καὶ συγκεκολλημένα ἐν μέρει ὑπὸ τῶν ἀφοδευμάτων τῶν γαλῶν, ἔκειντο ἡμιεφθαρμένα πολύτιμα τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς καὶ τοῦ ἔθνους κειμήλια, ἐλεεινὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον τοῖς ὁρῶσι θέαμα! Φαντάζεσθε τὴν ἀδημονίαν καὶ ἀγανάκτησίν μου ἐπὶ τῇ βεβηλώσει τῶν γραπτῶν μνημείων καὶ ἐπὶ τῷ ἀβδηριτισμῷ τῶν τῆς Λαύρας προβούλων. Τῷ 1914, πρὶν ἢ ἐξορισθῶ διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ κοινοβίου ἐν τῇ Μετανοίᾳ μου, εὗρὼν εἰς τὰ σκουπίδια τοῦ γραφείου ἐγγραφὸν τοῦ 1821, ἔσπευσα νὰ διαμαρτυρηθῶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῷ γεγονότι, δημοσιεύων αὐτὸ ἐν τῇ «Ἑλληνικῇ Ἐπιθεωρήσει». Νῦν πρὸ τοῦ τραγικοῦ θεάματος ἐσίγησα, καλύψας τὸ πρόσωπόν μου ἐξ

αίσχυνης. Ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἐβδομάδας ἀνεκίνησα καὶ παρεμέρισα τὰ ῥάκη καὶ τὰς ἀκαθαρσίας βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Προκοπίου καὶ δύο ἐργατῶν, ὑποκλέπτων ὥρας ἐκ τῆς τοῦ γραφείου ἐργασίας, ἐτοποθέτησα τὸν ἀμητὸν εἰς πέντε κιβώτια, ἐξασφαλίσας δὲ αὐτὰ εἰς παρακείμενον δωμάτιον παρέδωκα τοῖς ἐπιτρόποις τὴν κλεῖδα, ἀναμένων, ἵνα κατὰ τὰς παύσεις ἀγγαρεύσω τοὺς μαθητὰς τῆς Ἀθωνιάδος διὰ τὴν διευθέτησιν καὶ ταξινόμησιν. Ἄλλ' ὁ ἀρχέκακος ὄφρις ἐφθόνησεν· ἐκεῖνοι, ὧν ἡβουλήθηεν νὰ ἄρω τὰς ἀμαρτίας, μὲ ἠνάγκασαν εἰς παραίτησιν, καὶ οὕτως ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον.

Ἐπὶ δεκαετίαν ὁ πρωτονοτάριος τῆς Λαύρας δὲν ἐφιλοτιμήθη, ἵνα πρόχειρον κατάλογον ποιήσῃται τῶν χρυσοβούλλων κἄν τῆς Μονῆς. Εἰς μάτην αἱ προτροπαὶ καὶ ἐπικλήσεις τῶν ἐν Καρεαῖς τοπικῶν καὶ κρατικῶν ἀρχῶν, εἰς μάτην αἱ ὑποδείξεις τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν καὶ ἐπιστημόνων περὶ καλυτέρας διατηρήσεως καὶ τῆς ἀναγραφῆς αὐτῶν· τὰ πάντα εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων. Ἡμέραν τινά, πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ διερευνῶν τὰ ἐρμάρια ἐνέτυχον τιμαλφεστάτῳ διὰ τὴν ἀγιορειτικὴν πολιτείαν ἐγγράφῳ, τῷ Α' Τυπικῷ τοῦ Τσιμισκῆ¹. Ἦν τόσον περὶ τὰ ἄκρα ἐφθαρμένον, ὥστε ἐκινδύνευον νὰ ἀποποσπασθῶσι ταῦτα. Συνέστησα αὐτῷ τε καὶ τῷ σκευοφύλακι τὴν ἐπικόλλησιν ἐκ τῶν ὀπισθεν πανίου πρὸς ἐξασφάλισιν. Πέρυσι μετὰ δύο ἔτη εὗρον αὐτὸ εἰς τὴν ἰδίαν καὶ χεῖρω κατάστασιν! Εἰς τὸν δικηγόρον Καλούσην, πληρεξούσιον ἤδη τῆς Μονῆς ἐν Ἀθήναις, τὸ πρῶτον πρὸ ἐξαετίας παρουσιαζόμενον εἰς τὴν Μονήν, παρεχώρησαν ὅλα τὰ φερμάνια καὶ τοὺς ἐπισήμους τίτλους καὶ τὰ ἀφιερωτήρια τῶν ἐν Τουρκίᾳ κτημάτων ἀνευ καταλόγου, ἀνευ ἀποδείξεως καὶ ἐγγυήσεως. Καὶ τὰ ἐπίσημα ἐκεῖνα ἔγγραφα ἀμφιβάλλω, ἂν θὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς τὴν Μονήν. Ζητήσας τῷ 1930 γνωστὸν χρυσόβουλλον διὰ τὸν Μυλοπόταμον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἀναδιφήσας ὀλόκληρον τὸ ἀρχεῖον δὲν εὗρον. Ὁ περίεργος ἀναγνώστης θὰ ἐπιθυμῆ νὰ μάθῃ τίς ἡ τύχη τῶν χρυσοβούλλων τῆς Λαύρας; Ἀκουσάτω. Ἐπειδὴ ὁ φωτογραφῆσας αὐτὰ κ. Millet οὐδεμίαν εἰδικότητα ἔχει περὶ τοιαύτας ἐκδόσεις παρεχώρησε ταῦτα πρὸς τὴν Βυζαντινολόγον κόμησσαν Germaine Rouillard, ἣτις καὶ ἐξέδοτο τὰ πρωτόλεια ἐν τῷ «Βυζαντίῳ» (Τόμ. III σ. 233 - 246. Bruxelles 1926). Ἴδου ποῦ κατήντησαν οἱ θησαυροὶ τοῦ Λαυρ. ἀρχείου! Εἰς Γαλάτιδα γυναῖκα, ὡσεὶ ἔλειπον ἄνδρες ἐξ Ἑλλάδος! Καὶ ὅμως, ἵν' ἀποδείξω αὐτῷ, ὅτι ὑπάρχει «ἄρχων ἐν Ἰσραὴλ» ἐδημοσίευσσα κατὰ καιροὺς τινὰ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὧν εἶχον ἀντίγραφα λάβει, ὡς δοκίμια ἐκδόσεως ἐπισήμων Ἀθωϊτικῶν ἐγγράφων². Ἀλλὰ καὶ κριτικὴν περὶ τῶν ἐγγράφων ἐν γένει τοῦ

¹ Ἐπειδὴ τοῦ ἐν τῷ Πρωτάτῳ ἀποκειμένου διημφισβητήθη ὑπὸ τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Ἰ. Παπαδοπούλου ἡ γνησιότης, ἴσως τοῦτο εἶναι τὸ πρωτότυπον.

² Βλ. Ἱστορίαν τοῦ ἀσκητισμοῦ τόμ. Α' Θ/νίκη 1929 σελ. 138 - 242 ἐν ὄλφ 55 ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων Γρηγ. Παλαμῶν ἔτ. ΙΔ'. σ. 323 - 331 Θ/νίκη 1930, τρία πατριαρχικά σιγίλλια. Ἐναίσιμα ἐπὶ τῇ 35 ἐπετηρίδι τῆς ἐπισήμου δράσεως

Ἄθω ἔγραψα καὶ ἐν «Τοῖς Ἀγιορειτικοῖς ἀρχείοις» καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ «Γρ. Παλαμᾶ» Ἔτος ΙΕ', 1931 σ. 19-23, 65-73, 120-130. Ἐν τῷ Ζ' τόμ. τῶν Θρακικῶν (1935) σκιαγραφήσας τὴν ἱστορίαν τοῦ μονυδρίου τοῦ ἁγ. Στεφάνου ἐν Ἀδριανουπόλει, παρέλαβον ἐν τέλει καὶ τὰ σιγίλλια καὶ πατριαρχικά γράμματα. Ὁ συνάδελφος·κ. Σπυριδίων Καμπανάος πολλοὺς κώδικας νεωτέρας φιλολογίας καὶ δὴ ἀλληλογραφίας λογίων τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ἀνδρῶν κρατεῖ κατακλείστους ἐν τοῖς κιβωτίοις τοῦ δωματίου αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἄλλος τις Ἑλλήν θηρεύσῃ δόξαν, ἕως αὐτὸς εἴρῃ τοὺς κόμητας καὶ τὰς κομήσας. Ἴδου ἐν συντόμῳ ἡ ἀσύγγνωστος ἀδιαφορία τῶν τῆς Λαύρας Ἀλεξανδριδῶν, ἵτις ἀφῆκεν ἀμύθητον ἱστορικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν πλοῦτον αὐτῆς νὰ ἀπορριφθῇ εἰς τὰ σκουπίδια. Δὲν θέλω νὰ φέρω ὡς παράδειγμα τὴν ἐν πᾶσι μεγαλειώδη τοῦ Βατοπεδίου Μονήν, ἥτις, ὅπως κατὰ ἄλλα, προέχει οὕτω καὶ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν τοῦ ἀρχείου αὐτῆς ταξινόμησιν, ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὸν πεπνυμένον ἐκείνιον καὶ μεγαλεπήβολον ἄνδρα, τὸν ἀλήστου μνήμης Ἀνθιμον, εἰς ὃν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ νῦν εὐημερία καὶ εὐδοξία τῆς Μονῆς. Καὶ ἔξ αὐτοῦ μάλιστα ἔχουσι δημοσιευθῆ τὰ πλεῖστα ὑπὸ τοῦ Regel, τοῦ Μ. Γούδα καὶ τῶν προΐσταμένων αὐτῆς μακ. Ἀρκαδίου καὶ τοῦ ἀρίστου ἀρχαιοφύλακος Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς πρώτους τόμους τοῦ Γρηγ. Παλαμᾶ. Δὲν μνημονεύω τὴν γεραρὰν τοῦ Ξηροποτάμου Μονήν, ἥτις συγκαταλέγει ἐν τοῖς προΐσταμένοις αὐτῆς τὸν φερωνύμως προηγ. Εὐδόκιμον, ὅστις μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς (Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἄθω... Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, Θ/νίκη 1925) ἐξέδοτο πλεῖστα ἔγγραφα καὶ κατάλογον αὐτῶν, ἔχει δὲ καὶ πρὸς ἔκδοσιν καὶ διεξοδικὸν τοιοῦτον. Περιορίζομαι εἰς τὰς μικροτέρας τῶν Μονῶν, τὴν τοῦ Κωσταμονίτου, ἥτις ἔχει τὸν ἀκαταπόνητον καὶ ἀεικίνητον πατέρα Συμεὼν καὶ τὸν γηραιὸν παπᾶ Μόδεστον. Οὗτος μὲν ἰδιάζει περὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα, ὃ δὲ διαρκῶς ἀσχολεῖται εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἀρχείου¹ ἀναπληροῦντος αὐτοὺς ἐν πᾶσι τοῦ καλοκάγαθου καθηγουμένου Συμεὼν. Καὶ κατὰ σειρὰν ὀδεύω εἰς τὴν τοῦ Δοχειαρίου, ἥτις, εἰ καὶ ἰδιόρρυθμος, προδίδωσιν ἀμέσως ὑφ' ὅλας σχεδὸν τὰς ἀπόψεις τὸν τύπον καλῆς καὶ εὐνομουμένης Μονῆς. Τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς ἐξέδοτο ὁ ἐμὸς σεβαστὸς Σχολάρχης ἀρχιμανδρίτης Χριστόφορος Κτενᾶς². Ἄλλ' ὁ καταρτισμὸς τοῦ ἀρχείου ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ τῶν προΐσταμένων αὐτῆς εὐπαιδευτον γέροντα Ἱερόθεον, ὅστις καὶ ἀρίστην μονογραφίαν ἐξέδοτο (ἀπὸ δικαστικῆς ἀπόψεως): Τὸ μονύδριον τοῦ Καλλιγράφου (Ἀθῆναι,

τοῦ μακαριωτ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν σ. 105·123, Ἀθῆναι 1931, ἀνέκδοτον σιγίλιον τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου κττ.

¹ Βλ. Ἱστορικὴν Ἀλήθειαν κτλ., Ἀθῆναι 1932, ἐνθεν ἐκ τοῦ πλήθους καὶ κατὰ τάξιν δημοσιευομένων ἐγγράφων, εἰκάξει τις περὶ τῆς φιλοκαλίας τῶν σεβ. γερόντων.

² Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω... Μονὴ τοῦ Δοχειαρίου, Ἀθῆναι 1921, μετὰ καταλόγου τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἔδωκεν εἰς τὸν τύπον ἐν τῇ Ἐπετηρ. τῆς Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν τόμ. Δ', σ. 285·311 καὶ Ε', σ. 100·129.

αίσχυνης. Ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἐβδομάδας ἀνεκίνησα καὶ παρεμέρισα τὰ ῥάκη καὶ τὰς ἀκαθαρσίας βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Προκοπίου καὶ δύο ἐργατῶν, ὑποκλέπτων ὥρας ἐκ τῆς τοῦ γραφείου ἐργασίας, ἐτοποθέτησα τὸν ἀμητόν εἰς πέντε κιβώτια, ἐξασφαλίσας δὲ αὐτὰ εἰς παρακείμενον δωμάτιον παρέδωκα τοῖς ἐπιτρόποις τὴν κλεῖδα, ἀναμένων, ἵνα κατὰ τὰς παύσεις ἀγγαρεύσω τοὺς μαθητὰς τῆς Ἀθωνιάδος διὰ τὴν διευθέτησιν καὶ ταξινόμησιν. Ἄλλ' ὁ ἀρχέκακος ὄφρις ἐφθόνησεν· ἐκεῖνοι, ὧν ἠβουλήθη νὰ ἄρω τὰς ἁμαρτίας, μὲ ἠνάγκασαν εἰς παραίτησιν, καὶ οὕτως ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον.

Ἐπὶ δεκαετίαν ὁ πρωτονοτάριος τῆς Λαύρας δὲν ἐφιλοτιμήθη, ἵνα πρόχειρον κατάλογον ποιήσῃται τῶν χρυσοβούλλων κἂν τῆς Μονῆς. Εἰς μάτην αἱ προτροπαὶ καὶ ἐπικλήσεις τῶν ἐν Καρεαῖς τοπικῶν καὶ κρατικῶν ἀρχῶν, εἰς μάτην αἱ ὑποδείξεις τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν καὶ ἐπιστημόνων περὶ καλυτέρας διατηρήσεως καὶ τῆς ἀναγραφῆς αὐτῶν· τὰ πάντα εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων. Ἡμέραν τινά, πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ διερευνῶν τὰ ἐρμάρια ἐνέτυχον τιμαλφεστάτῳ διὰ τὴν ἀγιορειτικὴν πολιτείαν ἐγγράφῳ, τῷ Α' Τυπικῷ τοῦ Τσιμισκῆ¹. Ἦν τόσον περὶ τὰ ἄκρα ἐφθαρμένον, ὥστε ἐκινδύνευον νὰ ἀποποσπασθῶσι ταῦτα. Συνέστησα αὐτῷ τε καὶ τῷ σκευοφύλακι τὴν ἐπικόλλησιν ἐκ τῶν ὀπισθεν πανίου πρὸς ἐξασφάλισιν. Πέρυσι μετὰ δύο ἔτη εὔρον αὐτὸ εἰς τὴν ἰδίαν καὶ χεῖρω κατάστασιν! Εἰς τὸν δικηγόρον Καλούσην, πληρεξούσιον ἤδη τῆς Μονῆς ἐν Ἀθήναις, τὸ πρῶτον πρὸ ἐξαετίας παρουσιαζόμενον εἰς τὴν Μονήν, παρεχώρησαν ὅλα τὰ φερμάνια καὶ τοὺς ἐπισήμους τίτλους καὶ τὰ ἀφιερωτήρια τῶν ἐν Τουρκίᾳ κτημάτων ἄνευ καταλόγου, ἄνευ ἀποδείξεως καὶ ἐγγυήσεως. Καὶ τὰ ἐπίσημα ἐκεῖνα ἐγγράφα ἀμφιβάλλω, ἂν θὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς τὴν Μονήν. Ζητήσας τῷ 1930 γνωστὸν χρυσοβούλλον διὰ τὸν Μυλοπόταμον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἀναδιφήσας ὀλόκληρον τὸ ἀρχεῖον δὲν εὔρον. Ὁ περίεργος ἀναγνώστης θὰ ἐπιθυμῇ νὰ μάθῃ τίς ἢ τύχη τῶν χρυσοβούλλων τῆς Λαύρας; Ἀκουσάτω. Ἐπειδὴ ὁ φωτογραφῆσας αὐτὰ κ. Millet οὐδεμίαν εἰδικότητα ἔχει περὶ τοιαύτας ἐκδόσεις παρεχώρησε ταῦτα πρὸς τὴν Βυζαντινολόγον κόμησσαν Germaine Rouillard, ἣτις καὶ ἐξέδοτο τὰ πρωτόλεια ἐν τῷ «Βυζαντίῳ» (Τόμ. III σ. 233 - 246. Bruxelles 1926). Ἴδου ποῦ κατήντησαν οἱ θησαυροὶ τοῦ Λαυρ. ἀρχείου! Εἰς Γαλάτιδα γυναῖκα, ὡσεὶ ἔλειπον ἄνδρες ἐξ Ἑλλάδος! Καὶ ὅμως, ἵν' ἀποδείξω αὐτῷ, ὅτι ὑπάρχει «ἄρχων ἐν Ἰσραὴλ» ἐδημοσίευσσα κατὰ καιροῦς τινὰ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὧν εἶχον ἀντίγραφα λάβει, ὡς δοκίμια ἐκδόσεως ἐπισήμων Ἀθωϊτικῶν ἐγγράφων². Ἀλλὰ καὶ κριτικὴν περὶ τῶν ἐγγράφων ἐν γένει τοῦ

¹ Ἐπειδὴ τοῦ ἐν τῷ Πρωτάτῳ ἀποκειμένου διημφιοβητήθη ὑπὸ τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Ἰ. Παπαδοπούλου ἢ γνησιότης, ἴσως τοῦτο εἶναι τὸ πρωτότυπον.

² Βλ. Ἱστορίαν τοῦ ἀσκητισμοῦ τόμ. Α' Θ/νίκη 1929 σελ. 138 - 242 ἐν ὄλφ 55 ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων Γρηγ. Παλαμᾶν ἔτ. ΙΔ'. σ. 323 - 331 Θ/νίκη 1930, τρία πατριαρχικὰ σιγίλλια. Ἐναίσιμα ἐπὶ τῇ 35 ἐπετηρίδι τῆς ἐπισήμου δράσεως

Ἄθω ἔγραψα καὶ ἐν «Τοῖς Ἀγιορειτικοῖς ἀρχείοις» καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ «Γρ. Παλαμᾶ» Ἔτος ΙΕ', 1931 σ. 19-23, 65-73, 120-130. Ἐν τῷ Ζ' τόμ. τῶν Θρακικῶν (1935) σκιαγραφήσας τὴν ἱστορίαν τοῦ μονυδρίου τοῦ ἁγ. Στεφάνου ἐν Ἀδριανουπόλει, παρέλαβον ἐν τέλει καὶ τὰ σιγίλλια καὶ πατριαρχικά γράμματα. Ὁ συνάδελφος·κ. Σπυρίδων Καμπανάος πολλοὺς κώδικας νεωτέρας φιλολογίας καὶ δὴ ἀλληλογραφίας λογίων τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ἀνδρῶν κρατεῖ κατακλείστους ἐν τοῖς κιβωτίοις τοῦ δωματίου αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἄλλος τις Ἑλλην θηρέυση δόξαν, ἕως αὐτὸς εἴρη τοὺς κόμητας καὶ τὰς κομήσας. Ἴδου ἐν συντόμῳ ἡ ἀσύγγνωστος ἀδιαφορία τῶν τῆς Λαύρας Ἀλεξανδριδῶν, ἣτις ἀφήκεν ἀμύθητον ἱστορικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν πλοῦτον αὐτῆς νὰ ἀπορριφθῇ εἰς τὰ σκουπίδια. Δὲν θέλω νὰ φέρω ὡς παράδειγμα τὴν ἐν πᾶσι μεγαλειώδη τοῦ Βατοπεδίου Μονήν, ἣτις, ὅπως κατὰ ἄλλα, προέχει οὕτω καὶ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν τοῦ ἀρχείου αὐτῆς ταξινόμησιν, ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὸν πεπνυμένον ἐκεῖνον καὶ μεγαλεπήβολον ἄνδρα, τὸν ἀλήστου μνήμης Ἀνθιμον, εἰς ὃν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ νῦν εὐημερία καὶ εὐδοξία τῆς Μονῆς. Καὶ ἐξ αὐτοῦ μάλιστα ἔχουσι δημοσιευθῆ τὰ πλεῖστα ὑπὸ τοῦ Regel, τοῦ Μ. Γούδα καὶ τῶν προΐσταμένων αὐτῆς μακ. Ἀρκαδίου καὶ τοῦ ἀρίστου ἀρχαιοφύλακος Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς πρώτους τόμους τοῦ Γρηγ. Παλαμᾶ. Δὲν μνημονεύω τὴν γεραρὰν τοῦ Ξηροποτάμου Μονήν, ἣτις συγκαταλέγει ἐν τοῖς προΐσταμένοις αὐτῆς τὸν φερωνύμως προηγ. Εὐδόκιμον, ὅστις μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς (Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθω... Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου, Θ/νίκη 1925) ἐξέδοτο πλεῖστα ἔγγραφα καὶ κατάλογον αὐτῶν, ἔχει δὲ καὶ πρὸς ἔκδοσιν καὶ διεξοδικὸν τοιοῦτον. Περιορίζομαι εἰς τὰς μικροτέρας τῶν Μονῶν, τὴν τοῦ Κωσταμονίτου, ἣτις ἔχει τὸν ἀκαταπόνητον καὶ ἀεικίνητον πατέρα Συμεὼν καὶ τὸν γηραιὸν παπᾶ Μόδεστον. Οὗτος μὲν ἰδιάζει περὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα, ὃ δὲ διαρκῶς ἀσχολεῖται εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἀρχείου¹ ἀναπληροῦντος αὐτοὺς ἐν πᾶσι τοῦ καλοκάγαθου καθηγουμένου Συμεὼν. Καὶ κατὰ σειρὰν ὀδεύω εἰς τὴν τοῦ Δοχειαρίου, ἣτις, εἰ καὶ ἰδιόρρυθμος, προδίδωσιν ἀμέσως ὑφ' ὅλας σχεδὸν τὰς ἀπόψεις τὸν τύπον καλῆς καὶ εὐνομουμένης Μονῆς. Τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς ἐξέδοτο ὁ ἐμὸς σεβαστὸς Σχολάρχης ἀρχιμανδρίτης Χριστόφορος Κτενᾶς². Ἄλλ' ὃ καταρτισμὸς τοῦ ἀρχείου ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ τῶν προΐσταμένων αὐτῆς εὐπαίδευτον γέροντα Ἱερόθεον, ὅστις καὶ ἀρίστην μονογραφίαν ἐξέδοτο (ἀπὸ δικαστικῆς ἀπόψεως): Τὸ μονύδριον τοῦ Καλλιγράφου (Ἀθῆναι,

τοῦ μακαριωτ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν σ. 105 - 123, Ἀθῆναι 1931, ἀνέκδοτον σιγίλιον τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου κττ.

¹ Βλ. Ἱστορικὴν Ἀλήθειαν κτλ., Ἀθῆναι 1932, ἐνθεν ἐκ τοῦ πλήθους καὶ κατὰ τάξιν δημοσιευομένων ἐγγράφων, εἰκάζει τις περὶ τῆς φιλοκαλίας τῶν σεβ. γερόντων.

² Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει τοῦ Ἄθω... Μονὴ τοῦ Δοχειαρίου, Ἀθῆναι 1921, μετὰ καταλόγου τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἔδωκεν εἰς τὸν τύπον ἐν τῇ Ἐπετηρ. τῆς Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν τόμ. Δ', σ. 285 - 311 καὶ Ε', σ. 100 - 129.

1929). Σπεύδω πρὸς τὴν τοῦ Ξενοφῶντος, τὸ σεμνὸν τοῦτο κοινόβιον, οὐ τὸ ἀρχεῖον πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Λουδ. Πετὶ ἐν Actes de l'Atlios, εἶτα καὶ ὁ E. Kurtz (1903 καὶ 1913). Οἱ σεβ. Γέροντες Δαμασκηνὸς καὶ Ἀβέρκιος ἐργάζονται δραστηρίως περὶ τὴν ταξινόμησιν καὶ καλὴν τῶν ἐγγράφων διατήρησιν, ὡς μαρτυροῦσι δύο ἔργα δημοσιευθέντα ἐσχάτως ἐπὶ τῇ βάσει ὠργανωμένου ἀρχείου μετὰ πολλῶν ἀνεκδότων κειμένων¹. Καὶ παραγίνομαι εἰς τὴν τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος Μονὴν τοῦ Ῥωσικοῦ, ἣτις πρώτη πασῶν διὰ τῶν Acta praesertim graeca (Κίεβον 1873) ἔδωκε τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τὴν σύστασιν ἀρχείων καὶ τὴν ἔκδοσιν ἐγγράφων². Εἶναι περιττὸν νὰ ἐπιμείνω ἐνταῦθα, διότι πάντες ἴσασι, ὅτι ἡ γεραρὰ αὕτη Μονὴ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τυγχάνει πρότυπον ὀργανώσεως καὶ μοναδικῆς ἀκριβείας. Καὶ οὕτως ὠδήγησα τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν μικρὰν μὲν ἀλλὰ καλλιτεχνικὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Αὕτη παρίσταται ὡς τηλαυγὲς παράδειγμα, τί δύναται ὁ ἄνθρωπος, οὐ «δεινότερον οὐδὲν πέλει» καὶ ἐπὶ ξηροῦ βράχου ἔτι ἰστάμενος. Τὰ καλὰ καὶ θεάρεστα τῆς Μονῆς ταύτης, ἣτις ηὐτύχησε νὰ ἔχη ὀργανωτὴν τὸν μακ. Συμεὼν καὶ εὐλαβεστάτους καὶ φιλοπροόδους πατέρας, ἐξιστόρησα ἄλλοτε διὰ πολλῶν κρίνων τὴν Ἱστορίαν τῆς Μονῆς (Θ/νίκη 1921), ἐν τῷ Γρηγ. Παλαμᾶ³. Νῦν ἐπιπροστίθημι, ὅτι ὁ κ. Βαρλαάμ συμπληρῶν τὸ ἀξιόπαινον ἔργον ἔδωκεν εἰς φῶς τὰ τῆς Μονῆς «Ἐγγραφα» (Θ/νίκη 1929). Οὕτω πᾶσαι αἱ ἱεραὶ Μοναὶ γνωρίζουσι κατὰ τὰς ἀνάγκας νὰ χρησιμοποιοῦσι τὰ ἀρχεῖα αὐτῶν καὶ μόνη ἡ Μεγίστη Λαύρα δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίζη τὰ ἑαυτῆς συμφέροντα· π.χ. ἐσχάτως ἀναφύεισης διαφορᾶς ὀριακῆς μετὰ τῆς τοῦ ἁγ. Παύλου, οὐδεὶς ἐγνώριζεν ὅτι ὑπάρχει ὀλόκληρος κῶδιξ τῶν τίτλων καὶ δικαστικῶν ἐγγράφων! Ἴνα μὴ δὲ καταστῶ προσκορῆς, ἀφίνω τὰς λοιπὰς Μονὰς, αἵτινες πᾶσαι φιλοτίμως ἐργάζονται πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι καλὴν διατήρησιν καὶ δημοσίευσιν τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, καὶ καταλήγω, ὅθεν ἔδει, ἵνα ποιήσωμαι τὴν ἀρχὴν, εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα, ἣτις οὐ παύεται διαρκῶς συνιστῶσα καὶ προτρέπουσα τὰς ἱεράς Μονὰς εἰς πᾶν καλὸν καὶ θεάρεστον, ἰδοῦσα δ' αὕτη τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸ 12ετίας διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ἐπιλέκτων αὐτῆς μελῶν καὶ συνέταξε τὸν «Κατάλογον τῶν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Ἱερ. Κοινότητος ἀποκειμένων Τυπικῶν τοῦ Ἁγ. Ὁρους, χρυσοβούλλων κ.τ.λ.» (Ἀθῆναι 1921)⁴. Ἴδου ζῶντα παραδείγματα πρὸς ἀπομίμησιν.

¹ Τὸ Ὑπόμνημα κτλ. Θ/νίκη 1929, καὶ Ὑπόμνημα.. καὶ ἐπίσημοι τίτλοι καὶ ἐγγραφα κτλ. Ἀθῆναι 1930.

² Ὡς συμπλήρωμα τῶν Acta θεωρητέον τὸ τοῦ Φιλαλήθους, Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος, Κ/πολις 1874.

³ Τόμος Γ'. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἀθῶν ἱ. μ. τοῦ ἁγ. Γρηγορίου, σ. 261-277, 510-517 καὶ 571-577 (μῆπω περατωθεῖσα).

⁴ Ἐπειδὴ ἐν τῷ προχείρῳ τούτῳ καταλόγῳ ἀναφέρονται «σακκοῦλαι» ἀνάγκη νὰ καταγραφῇ καὶ ταξινομηθῇ καὶ ἐνταῦθα τὸ περιεχόμενον αὐτῶν.

Β΄.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ, Ο ΕΝΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ, ΤΑ ΕΝΤΥΠΑ, Η ΑΘΛΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΡΡΟΗ.

Ὁ κίνδυνος τῶν χειρογράφων — Διαρπαγὴ διαφόρων κωδίκων — Κατάλογοι ἑλλιπεῖς — Ὁ νεοτύπος κατάλογος — Πλημμελής ἡ διατήρησις — Αἱ ἐντυποι βιβλιοθήκαι — Ἡ λαφυραγωγία καὶ ἡ ἀπεμπόλησις — Ἀνάγκη συγκεντρώσεως τῶν χειρογράφων καὶ λεπτομεροῦς καταλόγου.

Τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις αὐτοῦ περικλείει μέγα μέρος τῆς πνευματικῆς περιουσίας τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἔτι μεγαλύτερον τῶν Μεταβυζαντινῶν, ἀποτελούμενον ἐκ περγαμηνῶν καὶ χαρτῶν κωδίκων. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτυπωθέντων καταλόγων τῶν χειρογράφων ἀναβιβάζεται ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς 10.000 περίπου. Τούτων τὸ $\frac{1}{3}$ εἶναι τῆς βιβλιοθήκης τῆς Λαύρας (μετὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ περιγραφέντων τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων καὶ τῆς Ἁγίας Ἄννης). Καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ πλείονες κώδικες τῆς Λαύρας, ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαιότεροι, ἰδίως τῆς Κ. Διαθήκης, τὰ ἄριστα ἀντίγραφα, κεκοσμημένα διὰ μοναδικῶν καὶ ἐκπάγλου τέχνης μικρογραφιῶν καὶ διαποικιλμάτων (καὶ φύλλα τοῦ 5' αἰῶνος) τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, τοῦ εἰκονογραφημένου Διοσκορίδου καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νεωτέρας φιλολογίας σπουδαιότατα ὑπάρχουσι μνημεῖα. Δικαίως Κύριλλος ὁ τῆς Λαύρας κλεινὸς προηγούμενος, ὁ πολλὰ μοχθήσας διὰ τε τὸ ἀρχεῖον καὶ τὸν πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης ἀφιεροῦται ταύτῃ τούς δε τοὺς στίχους:

*Ἐνθα δι' ἁρμονίης ἱερῆς μελιηδέες βίβλοι,
ἔστιά τῶν μουσῶν, κῆπος εὐφροσύνης,
κρήνη βρύουσα νέκταρα ψυχοτρόφα.*

Καὶ δὲν ἦσαν ταῦτα μόνα τὰ τῆς Λαύρας χειρόγραφα, ὅσα ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐκ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου (πολλάκις ἐν τρώγλαις καὶ κρύπταις διατηρούμενα) διεσώθησαν. Οἱ μεγαλύτεροι ἐχθροὶ αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ ἄρπαγες ἐπισκέπται τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, οἵτινες δυστυχῶς πρὸς τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην ἐχρῶντο αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησιν μισθάρνοις. Ὡς καὶ ἄλλοτε ἐγράψαμεν (βλ. Γρ. Παλαμᾶν, ἔτ. 5' σ. 264-266), Ἰανὸς ὁ Λάσκαρις ἀπεκόμισε χάριν τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων 50 κώδικας, μόνον ἐκ τῆς Λαύρας, Ἑλλήνων κλασικῶν συγγραφέων καὶ 53 ὁ Ἀρσένιος Σουχάνωφ, ἀπεσταλμένος τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς. Ἐτι περισσοτέρους ἐσύλησεν ὁ ἐξωμότης Ἀθανάσιος ὁ Κύπριος πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ καὶ τελευταῖον ὁ Μηνᾶς Μηνιωῖδης διὰ τὴν τῶν Παρισίων. Ἀλλὰ μόνον αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀποδεκατίσαντες τὰς Ἀθωίτιδας βιβλιοθήκας; Συχνότατα

ὁ φυλλομετρῶν τοὺς καταλόγους τῶν Εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν σταματᾷ καὶ μετ' ἄλλους ἀναγινώσκει τὰ σημειώματα τῆς τῶν κωδίκων προελεύσεως. Αἱ μοναὶ τοῦ Ἄθω ἀπαντῶνται σχεδὸν κατὰ πᾶν βῆμα.

Πρῶτος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν διὰ τὴν περιφρούρησιν τοῦ θησαυροῦ τῶν χειρογράφων ὁ μέγας τῶν Ἱεροσολύμων Πατριάρχης, Χρῦσανθος ὁ Νοταρᾶς, ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπισκεψάμενος τὸν Ἄθω¹. Οὗτος εἰς τὸν δημοσιευθέντα κατάλογον ἐσταχυολόγησε τὰ σπουδαιότερα τῶν χειρογράφων τῶν Μονῶν, ὧν ἐν Λαύρα νῦν δύο ζητηθέντα παρ' ἐμοῦ δὲν εὐρέθησαν². Μάτην καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς εἰς τὰ εἰς Ἰσοκράτην Προλεγόμενα κρούει τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου καὶ προτρέπει τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Μονὰς νὰ προβῶσιν εἰς τὴν τακτοποίησιν καὶ ἀναγραφὴν τῶν χειρογράφων ἐκτιθεὶς μάλιστα καὶ σχεδιάγραμμα. Ἄνεμένετο ὁ μακ. Λάμπρος, ὅστις τῷ 1880, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως κατέγραψεν εἰς δύο μεγάλους τόμους τὰ χειρόγραφα τῶν Μονῶν (πλὴν Λαύρας καὶ Βατοπεδίου). Οὗτος ἐν τῇ πρὸς τὴν Βουλὴν Ἐκθέσει αὐτοῦ (Ἀθήνησι 1880) διεκτραγωδεῖ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς ἣν εὗρε πολλὰς τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τὴν κλασσικὴν τῶν μοναχῶν ἀδιαφορίαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπέσυρεν ὁ ζηλωτὴς καθηγητὴς τὴν μῆνιν τῶν Ἀγιορειτῶν. Ἐν τῇ Λαύρα δὲν εἰργάσθη ὁ Λάμπρος, διότι ἤδη ὁ μακαρ. προηγ. Χρυσόστομος συνεχίζων ἐργασίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου κατήρτιζεν ἐκτεταμένον κατάλογον, ὃν μετὰ 10ετίαν ὅλην ἔφερεν εἰς πέρας, μνημειῶδες ἔργον, εἰς τρεῖς παμμεγέθεις τόμους. Τοῦτον πολλοὶ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐξετίμησαν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ἐμελέτων πάντοτε τοὺς Λαυρ. κώδικας· ἦν δὲ παγκοίνως γνωστὸς ἐκ μερικῆς τῶν ἐπισκεπτομένων ἀντιγραφῆς. Πάντες δὲ οἱ Βυζαντινολόγοι ἀνυπομόνως ἐκαραδόκουν τὴν εἰς τὸν τύπον ἐμφάνισιν αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ 1924, ἀποδυθεὶς εἰς τὴν διακονίαν τῆς Μονῆς, ἐκ τῶν πρώτων μου μελημάτων ἐθεώρησα τὴν τοῦ καταλόγου τούτου ἐκτύπωσιν· ἀλλ' ἀπητεῖτο τεραστία δαπάνη, ἐνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν! Ἄλλ' οὐδὲν ἀδυνατεῖ τῷ θέλοντι «φιλεῖ γὰρ Θεὸς συγκάμνειν τῷ κάμνοντι», καὶ ὃ τοῦ θαύματος! Τί οἰκονομεῖ ἡ θεία πρόνοια; Κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπισκέπτεται τὴν Μονὴν ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἄγγλος γενικὸς Πρόξενος. Ἡ εὐκαιρία ἦτο λαμπρά, ὅταν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἐζήτησε τὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων καὶ μετ' ἀπορίας ἤκουσεν ὅτι ἐν τοῖς ἐκδοθεῖσι δαπάναις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κανταβρυγίας³, δὲν περιέχονται οἱ πολύτιμοι κώδικες τῆς

¹ Βλ. Ἱστορ. Ἀσκητισμοῦ Α', σ. 79 - 80, καὶ Μεσ. Βιβλιοθ. Σάθ α Α', σ. 273 - 284.

² Περὶ τῶν Λαυριωτικῶν κωδίκων ἀπεμποληθέντων καὶ εὐρισκομένων ἤδη ἐν τοῖς Μουσείοις τῆς Εὐρώπης βλέπε Μιχαὴλ ὁ Γλυκάς, ἐκδ. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἀθήναι 1905, Προλεγ. σ. ριε', ἐν οἷς καὶ οἱ ἄριστοι τοῦ διασώμου συγγραφέως, Ομοῦν εἰς τὸν Β' τόμον τῆς περιγραφῆς τῶν ἐξ Ἀνατολῆς χειρογράφων (150 τῆς Λαύρας) ἐν τῇ Ἐθν. βιβλ. τῶν Παρισίων.

³ Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos, edited for the Syndics of the University Press, by Spyr. P. Lambros, Cambridge Vol. I-II 1895 - 1900 4ον σ. VIII, 438, VII, 597.

Λαύρας. Ἡ παράκλησίς μου ἠκούσθη μετ' εὐμενείας καὶ ὁ εὐγενὴς Ἄγγλος ὑπισχνεῖτό μοι, ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ, ἵνα ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ συμπληρώσῃ τὸ ἀγιορειτικὸν τρόπαιον¹. Ὁ κ. Πρόξενος, τηρήσας ὡς Ἄγγλος τὴν ὑπόσχεσιν, ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις τὸ ἐπόμενο ἐτος ἀπέστειλεν ἐπιστήμονα, ἵνα παραλάβῃ τὰ χειρόγραφα τοῦ καταλόγου τοῦ προηγ. Χρυσσοτόμου πρὸς ἐκτύπωσιν. Πρὸς δυστυχίαν ὁ συνάδελφος κ. Καμπανάος, ὅστις εὗρισκετο ἀντικαταστάτης μου ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Μονῆς, ἀκούσας τὴν ἀπροσδόκητον πρότασιν, ἐταράχθη, ἀφ' οὗ ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου ὡς ἐξ ἀστειρεύτου πηγῆς παρουσιάζεται ὡς δεινὸς ἀνεκδοτολόγος ἠρνήθη λοιπὸν μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν παράδοσιν τοῦ χειρογράφου. Ἀπίστευτον πρᾶγμα! ἠρνήθησαν τὴν προσφορὰν χάριν τῆς ἐπιστήμης ἐνὸς ἑκατομμυρίου ἐπ' ὀνόματι τῆς πενομένης Λαύρας. Δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, καλοῦσί με ἵνα μοι ἀπαγγείλωσι κατηγορίαν καὶ τιμωρήσωσί με μάλιστα, ὅτι ἀντιγράψας τὸν κατάλογον ἔδωκα πρὸς ἐκτύπωσιν! Ἐν προκειμένῳ ὅμως συνέβη καὶ ἕτερον ἔγκλημα εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ὁ καλὸς ἰατρὸς συναπαρτίζει, χειραγωγούμενος βεβαίως ὑπὸ τοῦ εἰρημένου καταλόγου, πρόχειρον ἀναγραφὴν τῶν κωδίκων, κακὸν συνονθύλευμα, αὐτὸς ὁ καὶ τὰ στοιχεῖα ἀγνοῶν τῆς Παλαιογραφίας, καὶ ἐπικοινωνήσας μετὰ τοῦ ἐν Παρισίοις φιλομούσου ἀνδρός, τοῦ πρῶην Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ἀναφέρεται πρὸς τὸ ἐν Μασσαχουσέττῃ τῆς Ἀμερικῆς τῆς Κανταβριγίας Πανεπιστήμιον, ὅπερ πιστεῦσαν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐκτύπωσης τοῦ γνωστοῦ καταλόγου τῆς Λαύρας προθύμως ἐπεκούρησε διὰ 300.000 χρυσ. φράγκων. Καὶ εἶδε τὸ φῶς ἀτυχῶς τοῦ τύπου ὁ κίβδηλος κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Λαύρας², καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἔμεινε ἐμβρόντητος πρὸ τῆς κακουργίας, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι αἱ μὲν χεῖρες, χεῖρες Ἡσαῦ, ἡ δὲ φωνὴ Ἰακώβ!

Ἴνα δὲ μὴ μ' ἐκλάβῃ τις ὡς ἀρητολόγον, ἐπιθυμῶ νὰ παρουσιάσω δείγματά τινα ἐκ τῶν μαργαριτῶν τοῦ σοφοῦ καταλόγου³. Ἐν πρώτοις δέον νὰ γνωρίζωσι πάντες, ὅτι ἡ κατάταξις τῶν χειρογράφων καθ' ὕλην καὶ εἰς θέσεις κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔλλην. ἀλφαβήτου εἶναι παλαιά. Ὁ νέος ὅμως κωδικογράφος κατώρθωσεν ἐν πολλοῖς νὰ συγχίση τὴν τάξιν ταύτην καὶ

¹ Λυποῦμαι διότι δὲν ἐμεσίτευσά παρὰ τῷ ῥέκτῃ καὶ φιλομούσῳ ἀνδρὶ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἐμοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τῆς Σκῆτης τῶν Καυσοκαλυβίων, Ἀγίας Ἄννης, κτλ. ὃν ἐν δυοῖν τόμοις ἔχων προετοιμάσας ἀπὸ τοῦ 1913 ἀνέμενον τὸν γενναῖον χορηγόν.

² Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει) συνταχθεὶς ὑπὸ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου ἰατροῦ, ἐπεξεργασθεὶς δὲ καὶ διασκευασθεὶς ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως κτλ. Paris 1925, 4ον, σ. δ' 513. (Κώδικες 1 - 2046 τῆς Μονῆς λίαν ἀτελῶς περιγραφόμενοι).

³ Ἐπεχείρησα τὸ πρῶτον τοῦτο ἐν τῇ διατριβῇ μου Τὸ μωρὸν ἄλλας. Ὁ ἀνεκδοτολόγος ἰατρὸς Σπυρίδων Καμπανάος, Λαυριώτης ἐλεγχόμενος ὡς λογοκλόκος καὶ πλαστογράφος, Θεσσαλονίκης 1933, σ. 14 - 17.

ν' ἀναγράψῃ διαφόρως εἰς δύο θέσεις τὸν αὐτὸν κώδικα. Διὰ τὰς πολυπληθεῖς τῶν κωδίκων σημειώσεις ἀρκεῖται νὰ παραπέμψῃ εἰς τὸν «Γρηγόριον Παλαμᾶν», ὡσεὶ ὁ κατάλογος ἦν παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ ἐκείνου, ὅσας δὲ σημειώσεις ἀνέγραψέν εἰσι πᾶσαι ἐσφαλμένοι¹.

π. χ. Δ 70, φ. 7^α Κατάλογος.

Ὁ Κώδιξ ἔχει οὕτω.

Μὴ τεμνέτω τις τὰ φύλλα τῶν
βιβλίων γράμμασιν αἰ
τῶ κᾶν σιγᾶ μου τὸ στό-
μα τοῖς δοκοῦσιν εὐ-
τελῆ τὰ χαρτία ὑπάρ-
χουν, ἀλλὰ τὸ κρίμα
ἔστι μέγα.

Μὴ τεμνέτω τις τὰ φύλλα τῶν βιβλίων,
γράμμασι αἰτῶ, κᾶν σιγᾶ μου τὸ στόμα.
τί; σοὶ δοκοῦσιν εὐτελῆ τὰ χαρτία;
ἀλλὰ τὸ κρίμα τοῦ τέμνειν ἔστι μέγα,
Θεόδουλος.

δηλ. ἄριστα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Οὕτως ἔχομεν τετράστιχον εἰς δωδεκασυλλάβους χωλιάμβους, οὗς ὁ ἐκδό-
της κατέστρεψε, παραλείψας καὶ τό: τοῦ τέμνειν. Ὁ κώδιξ περιέχει τοῦ
Ἁγιοπολίτου Ἑρμηνείαν τοῦ Ψαλτῆρος καὶ ἐγράφη χειρὶ Ἰωάννου μαθητοῦ
τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς ἐπομένως εἶναι ἀρχαιότατος,
τοῦ 984. Ὁ Θεόδουλος ἐπιτιμᾶ τοὺς ψαλιδιστὰς καὶ διαφθορεῖς τοῦ κώδικος.

B 62. Ἀσκητικά, γράφ. Ἀπόστολος.

B 63. γράφ. ἀκέφαλος καὶ κολοβός.

Θ 186. Ἀγαπίου ῥήτορος ἱστορίαι Περσῶν, γράφ. Ἀγαθίου ῥήτορος,
τὸ δ' ἔτος γρ. ιδ' αἰῶνος καὶ οὐχὶ ιε'.

M 36. Ἱατροσόφιον μέγα (τόσον μόνον).

Πᾶς τις παρ' ἱατροῦ ἀνδρὸς θὰ ἀνέμενε κᾶτι πλέον διὰ τὸ ἱατροσόφιον
τοῦτο, ὅπερ μάλιστα εἶναι τὸ περίφημον τοῦ Ἀχμέτ, προέρχεται δὲ ἐκ τῶν
τοῦ Γερμανοῦ καθισματαρίου Λαυριώτου μετερχομένου τὸν ἱατρόν, καὶ εἶναι
τοῦ ιε' αἰῶνος. Ἴσως ἐποιήσατό τις αὐτῶ τοιαύτην παρατήρησιν, δι' ὃ ἔλαβε
τὸν κώδικα αὐθις ὁ ἱατρὸς ἀνὰ χειρας καὶ ὀρίζει αὐτοῦ νέαν θέσιν Θ 221,
ἐνθα δίδει μερικὴν περιγραφὴν, χωρὶς νὰ κάμῃ καὶ πάλιν διάγνωσιν καὶ νὰ
παραβάλλῃ αὐτὸν πρὸς ἕτερον ἀρχαῖον καὶ σπουδαῖον κώδικα τοῦ Ἀχμέτ ἐν
τῇ Λαυρ. Βιβλιοθήκῃ.

Γ 129 Ἰωάννου Χρυσοστόμου Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν. εὐαγγέλιον.
Δὲν παρετήρησεν ὅμως ὅτι ἐν τέλει τοῦ κώδικος μόνον δύο φύλλα εἶναι τοῦ
κατὰ Ἰωάννην, τὸ δ' ὅλον 44 ὁμίλια εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Δ 77. Χρυσοστόμου ιδ'.

Ἐννοεῖται Λόγοι, καὶ περιγράφεται ὁ κώδιξ μέχρι φ. 345^β, τὰ δ' ἐφεξῆς

¹ Βλέπε τινὰ δείγματα ἐνθ' ἄνωτ.

παραλείπονται, εἶναι δὲ 7 λόγοι: Πρὸς τὰς συνάξεις, πρὸς τοὺς ἐν ἑορταῖς καὶ οἱ πέντε κατὰ Ἰουδαίων φ. 346^α - 399. Ὁ τελευταῖος κολοβός.

Δ 84. φ. 132, γράφ. 456.

Θ 217. φ. 898, γράφ. 449.

Λ 117. φ. 398^α Ἰωάννου Χρυσοστόμου, γράφ. Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.

Γ 44. Κακῶς ἀναγράφεται ὡς παλίμψηστος.

Γ 60. Διήγησις . . . ἐπισκόπου παραλείπεται τό: Παλλαδίου ὀνόματι, ἦτοι ὄνομα τοῦ συγγραφέως.

Ε 110. Μονῆς Γδερνέτου, γράφ. Γκουβερνέτου, ἡ παρὰ τὰ Χανία γνωστὴ ἐν Κρήτῃ.

Κ 112, 5. Μ 10, 13. Ω 34, 1. Ω 54, 6. Γαυρίου μῦθοι, γράφ. Γαβρίου ἢ Βαβρίου κάλλιον.

Μ 68, 22. Εὐστρατίου σοφιστοῦ, γράφ. Εὐσταθίου (τοῦ Μακρεμβολίτου).

Κ 131. Ῥητορικὴ Ταμοδοῦ, γράφ. Δαμωδοῦ, ἡ παγκοίνως γνωστὴ.

Ω 111 κακῶς ἀποδίδεται τὸ α' μέρος εἰς τὸν Λαυριώτην Κύριλλον, ὅπερ καὶ δι' ἄλλης χειρὸς καὶ παλαιότερον εἶναι, περιέχει δὲ ἑρμηνείαν εἰς τὴν Γένεσιν· οὐδαμοῦ δὲ οὗτος ἀναφέρεται ὡς ἑρμηνευτής· ὠρμήθη δὲ ὁ κωδικογράφος ἐκ τοῦ β' μέρους περιέχοντος κανόνας τοῦ Κυρίλλου.

Ω 29. Κακῶς ἀποδίδεται τὸ χρονικὸν εἰς τὸν Κύριλλον, διότι, ὡς ἐπιγραφὴ δηλοῖ, τοῦτο ἐγράφη τῷ 1738, οὗτος δὲ τότε δὲν εἶχε γεννηθῆ.

Θ 125 ἐν τέλει. Κυρίλλου Λαυριώτου, γράφε κυρίου Λαυρεντίου, καὶ πρόσθετος: ἐν ἔτει αψπα' διὰ χειρὸς εὐτελοῦς προηγουμένου Κυρίλλου.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν κωδίκων ἐγένετο τελεία θαλασσοποίησις. Αὐταὶ ἐτέθησαν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ εἰς Παρισίους πρὸς ἐκτύπωσιν (βλ. Πρόλ. ἐν τέλει) κατ' ἀξίωσιν τοῦ ἐκδότου. Καὶ ἡ σπουδαία διὰ πάντα ἄλλον, σπουδαιότατη μάλιστα διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, αὕτη ἐργασία τῆς χρονολογήσεως κωδίκων ἐγένετο ταχυδακτυλογραφικῶς ἢ δι' ἑνὸς ἀπλοῦ βλέμματος, καὶ τούτου ἀνεπιστήμονος, ἢ ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει κεχρονολογημένων σημειωμάτων, ἅπερ συνηθέστατα εἶναι κατὰ πολλοὺς αἰῶνας μεταγενέστερα τοῦ κώδικος· καὶ ἔχομεν κατὰ ταῦτα τοὺς κώδικας αὐθαιρέτως κεχρονολογημένους· π. χ.

Α 78 ΙΑ'. αἰῶνος ἀντὶ ΙΓ'.

Ι 119 ΙΗ'. » » ΙΖ'.

Κ 53 ΙΗ'. » ἄλλ' ἢ ἐν τέλει σημείωσις, ἣτις καὶ ἐξετυπώθη, ἔχει ἔτος ζξε' = 1557.

Λ 136 ΙΖ'. αἰῶνος ἀντὶ ΙϚ'.

Ἐτερος κῶδιξ, ὃν δὲν ἐσημείωσα, εἶναι ἐπὶ μεμβράνης τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. ἄλλ' ὁ κωδικογράφος ἰδὼν τὴν ἐν τέλει νέαν σημείωσιν, ἔχρονολόγησεν αὐτὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος!

Θ 67 ΙΕ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ'.

Δὲν ἐγράφη δὲ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου, ὀνόματος σημειουμένου παιδιᾶς ἔνε-
κεν πολλάκις ἐπὶ τῶν ἐξωφύλλων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ὡς ἀναγινώσκομεν
ἐν τέλει τοῦ κώδικος:

Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Διονυσίου πόνος.

Κ 34 τοῦ 1571 ἀντὶ 1711.

Κακῶς οὕτως ἐχρονολογήθη ὁ κώδιξ ἐκ τοῦ ἐν τέλει παιγνιώδους σημειώ-
ματος, ἐν ᾧ πᾶσιν ἐξόφθαλμόν ἐστιν ὅτι δὲν εἶναι παλαιότερος τοῦ ΙΗ' αἰῶ-
νος, ὄντως δὲ φυλλομετρήσας αὐτὸν εὔρον ἐν φ. 30^β τὸ ἔτος 1711.

Α 71 Εὐαγγέλιον ιβ' αἰῶνος 1200, γράφ. ιγ' αἰῶνος 1240.

βλέπ. φ. 158^β, ςψμη'.

Α 113, ΙΔ' αἰῶνος, ἀντὶ τοῦ ΙΒ'.

Εἶδεν ὁ συντάκτης τὸ ἐν τέλει μεταγενέστερον σημείωμα ,ζωσε' = 1367,
δὲν παρετήρησε δὲ τὸ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ἐν τέλει ἐξωφύλλου, ἔνθα σημειοῦ-
ται τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὁ κώδιξ.

Β 35 ιη' αἰῶνος 1698 (sic). ὠρολόγιον.

Β 87. Προφητολόγιον ΙϚ' αἰῶνος 1579, ἀντὶ ΙΓ'.

Ὁ κώδιξ εἶναι μεμβράτινος καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τοῦ ΙϚ' αἰῶ-
νος: ἄρα ἐχρονολογήθη ἐκ μεταγενεστέρου σημειώματος. Ἡ ἀληθὴς χρονολο-
γία κεῖται ἐν φ. 202^β τὸ ἔτος 1299 καὶ ἐγράφη ὑπὸ Δημητρίου μοναχοῦ.

Γ 112 ΙΒ' αἰῶνος ἀντὶ Ι'. Παλαιὰ διαθήκη.

Ἐν φ. 307 τὸ ἔτος ,ςφ' = 992.

Δ 48 Πανηγυρικὸν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, γράφ. ΙΓ'.

Ε 38, ΙΘ' αἰῶνος, γράφ. ΙΖ' (βλ. φ. 215 ἔτ. 1637).

Ε 121 ΙΕ' αἰῶνος, γράφ. 1392 ὡς ἐν φ. 47^α, ςϞ'. Εὐχολόγιον.

Ε 117 ΙΖ' αἰῶνος, γράφ. ΙΔ'. Εὐαγγέλιον.

Τὸ ἔτος σημειοῦται ἐν τέλει ,ζωλβ' = 1324.

Ε 134 Στιχηρὰ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γρ. ΙΔ' = 1331, φ. 337^β.

Ε 152 Μηναῖον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, γρ. ΙΔ' = 1386, φ. 367.

Ε 166 Βίος καὶ λόγοι μεγ. Ἀθανασίου ΙΖ' αἰῶνος, γράφ. ΙΔ'.

Τὸ ἔτος ὑπάρχει ἐν 304^α, ,ζωνε' = 1347.

Ε 179 Εὐαγγέλιον ΙϚ' αἰῶνος, γράφ. ΙΔ', 1325.

Η 2 τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΕ'.

Σημείωμά τι ἐν φύλ. 207^β λέγει, ὅτι
ἐγράφη πρὸ τοῦ 1503 π. Χ.

ἄφγ' μηνὶ μαρτίῳ κθ' ἐν τῇ
τζάρᾳ ἐγενίθη παιδί ἀρσενικὸν
ἡμέρᾳ τετράδῃ εἰς τὰς κγ', ὅρα
τοῦ μεγάλου κανόνος.

Η 29 τοῦ ΙΔ', ἀντὶ ΙΖ'.

Ἐν φ. 158^β ἐγράφη χειρὶ Ῥαφαήλ ἱερομονάχου ἔτει ,ζρλθ' (= 1631)
μηνὶ φεβρουαρίου.

Η 104 Νομοκάνων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ', ἐν φ. 93^β τὸ ἔτος 1562.

Η 115 Μουσικὸν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ'. τὸ ἔτος ἐν τέλει 1559.

Η 143 Διάφορα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΖ'.

Ἐν φ. 159^β ἐγράφη ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀχλς' = 1636.

Θ 48 Παρακλητικὴ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ', 1595.

Θ 147 Ὁρολόγιον ΙΔ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ', ἐν φ. 137^α ἔτος, ζιε' = 1507.

Θ 220 Νομοκάνων ΙΑ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΔ', ἐν φ. 159, 'ζωση' = 1388.

Ι 40 Ἑβδομαδάριον ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ' ἐν φ. 236^β, ζρε' = 1597.

Ι 47 Ἀκολουθίαι ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ'.

Ἐν φ. 484^β Χριστοφόρος μοναχὸς ὁ γραφεύς, ἔτ. 1591.

Κ 53 Ῥητορικὴ ΙΗ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙϚ'.

Ἐν τέλει: Τὸ παρὸν βιβλίον ἀφιέρωται παρ' ἐμοῦ Διονυσίου ἱερομονάχου εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ ὄν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῆς Θεσσαλίας ἐν ἔτει, ζξη' = 1560.

Κ 108 Διάφορα ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΗ'. Ἐν φ. 243^β ἔτ. 1795.

Λ 2 Γραμματικὴ ΙΖ' αἰῶνος 1692, ἀντὶ ΙϚ'. Τὸ ἔτος ἐν τέλει 1572.

Λ 8 Γεροντικὸν ΙΖ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΗ' ἐν φ. 49^β ἔτ. 1723.

Λ 81 Θεοδώρητος ΙϚ' αἰῶνος 1563, ἀντὶ ΙΕ', 1463.

Λ 135 Κουβαρᾶς ΙΕ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΔ' 1367.

Κ 127, 1742 (γρ. 1747) ἐκ τοῦ ἐν τέλει σημειώματος ἀλλ' ἢ ἀληθῆς χρονολογία εὔρηται ἐν ἀρχῇ φ. 1^α: ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ, αψπα' 1781.

Κ 54 Χρονικὸν Μανασσῆ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΔ'.

Ὁ κῶδιξ ἐκ χάρτου βομβυκίνου, μόνον ἐν ἐν τέλει φύλλον χαρτῶν ἔχει τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.

Β 32 Εἰρμολόγιον, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τῷ 1932 ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου ὡς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐν τούτοις ὁ κῶδιξ, ὄν ἐν ἐκτάσει περιγραφόμεν ἐν τῇ «Θεολογία» Κριτικὴ ἐκκλ. λειτουργικῶν βιβλίων (ἰδιαιτέρον) σ. 9, Ἀθῆναι 1935. Εἶναι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀσφαλῶς.

Ρ 66 Ὁρολόγιον τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀντὶ ΙΓ'.

Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τὸ Ι', ἀφοῦ ἐν τέλει ἔχει τὸν παρακλητικὸν κανόνα Θεοδώρου Λασκάρως τοῦ βασιλέως; ὅθεν ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

Ω 39 Νομοκάνων ΙΗ' αἰῶν. ἀντὶ ΙΖ'. τὸ ἔτος ἐν τέλει 1651. κτλ. κτλ.¹. Κατὰ ταῦτα εἰς τοὺς πλείστους τῶν κωδίκων δὲν παρατηρήθη ἡ ὑπάρχουσα χρονολογία, ἀλλ' ἐτέθη αὐθαιρέτως ὁ αἰὼν (πρβλ. Λ 169, φ. 302^α ἔτ. 1303), καὶ ἐν ἄλλοις ἐλήφθη αὕτη ἐκ τινος μεταγενεστέρου σημειώματος. Ἐντεῦθεν

¹ Εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦτον τοῦ ἐντύπου καταλόγου ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀσχοληθῇ καὶ ὁ λαμπρὸς βιβλιοθηκᾶριος τῆς Μονῆς πατῆρ Παντελεήμων ὁ Κύπριος, παρ' οὗ καὶ ἔλαβόν τινα σημειούμενα ἐν τῷ ἐντύπῳ καταλόγῳ.

οἱ πλεῖστοι τῶν κωδίκων χρονολογοῦνται νεώτεροι. Πρὸς τούτοις καὶ ἄλλη τις παρατηρεῖται πλημμύεια εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀπὸ κοσμογονίας εἰς χριστιανικὴν χρονολογίας, συνήθως κατὰ αἰῶνα, ἐξ ἀγνοίας τῆς ἀριθμ. ἀξίας τοῦ ἑλλην. ἀλφαβήτου (πρβλ. Λ 41 ἔτ. 1540. Ἐν ᾧ ἐν φ. 395, ζρζ' = 1599· συνήθως δὲ γίνεται ἡ ἀφαίρεσις ἀπὸ 5500 ἀντὶ 5508 βλ. Ω 15 τὸ ζροα' = 1670). Πλὴν τούτου ἀγνοεῖ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὴν λεπτομέρειαν, ὅτι ἐπὶ τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου ἀφαιροῦμεν 5509 καὶ οὐχὶ 5508 (βλ. I 140, ἔνθα ἀντὶ 1566 ἔχει 1567 κ. ἄ.).

Εἰς τὸν κώδικα K 58 εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ παράφυλλον ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἐρωτικὸν ᾄσμα κρυπτογραφικῶς γεγραμμένον, οὔτινος οὔτε κἄν ἀπλῆν μνειάν ποιεῖται ὁ νεοτύπωτος κατάλογος, εἶναι δὲ γεγραμμένον καταλογάδην.

*Τὴν ἐφμορχίαν (sic) τὸ κάλος τὴν ἔχης, κόρη ἐσύ,
θαρό στὸν κόσμον ἄλλη δὲν τῆς ἔχει τιαύτες·
αὐτὲς τῆς νοστημάδες μὲ σφάζουν καὶ φλοῖζουν με
βλέποντας ἐν τῇ καρδίᾳ ἀφοῦ σε ἴδα ὁ ταλέπορος.*

Τοιοῦτος ἐν κεφαλαίῳ ὁ ἐπὶ τοσαύταις χρησταῖς ἐλπίσι ἐκτυπωθεὶς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς γεραρᾶς βιβλιοθήκης τῆς Μεγίστης Λαύρας. Καὶ ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὰ τὰ στοιχειωδέστερα παρουσιάζει τοιαῦτα σοβαρὰ μειονεκτήματα, δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἔχη ἄλλας ἀξιώσεις ὁ φιλόβιβλος. Αἱ πρόοδοι τῆς κωδικογραφίας εἰσὶ πάντῃ ἀγνώστοι εἰς τὸν ἡμέτερον κωδικογράφον, ὅστις δὲν κατώρθωσε κἄν ν' ἀκολουθήσῃ παρὰ πόδας τὸ σχέδιον τῶν καταλόγων τοῦ μακ. Σπ. Λάμπρου.

Ἐν τούτοις, ἀφοῦ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς παλαιογραφίας δὲν ἠδυνήθη ὁ φιλόπρονος συνάδελφος ν' ἀτενίσῃ, οὐδὲν ἠμπόδιζεν αὐτὸν νὰ φροντίσῃ νὰ περιλάβῃ τοῦλάχιστον πάντας τοὺς κώδικας τῆς Μονῆς. Δὲν τὸ ἔπραξε καὶ τοῦτο καὶ καθ' ἑκάστην ἀνακαλύπτομεν νέους κώδικας ἐκτὸς τοῦ καταλόγου. Ἴδου πρὸς ἀπόδειξιν 2 - 3 ἐξ αὐτῶν, οὓς λεπτομερῶς περιγράφομεν ἐνταῦθα.

K 122. Μεμβρ. Κῶδ. Λαυρ. μὴ περιεχόμενος ἐν τῷ τετυπωμένῳ Κατάλογῳ· 0,25×0,18 φ. 201 τοῦ XI αἰῶνος. (ὑπάρχει ἐν τῷ τοῦ Χρυσοστόμου).

1. φ. 5^α. Βίος καὶ ἀγῶνες καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ.

ἀρχ. Οἱ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι βίοι.

Ἐδημοσιεύθη ἐκ νεωτέρων κωδίκων ὑπὸ L. Petit, Vie de saint Athanase l'Athonite, Extrait des Analecta Bollandiana, tom. XXV, Bruxelles, 1906.

2. φ. 83^α. Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἄσκησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν.

ἀρχ. Οὐκ ἔργοις χρὴ μόνον θαυμάζειν τὴν ἀρετὴν καὶ λοιποῖς προτερήμασιν, ἀλλὰ καὶ λόγοις ὡς οἶόν τε γεραίρειν.

Ἐδημοσιεύθη ἐκ νεωτέρων κωδίκων ὑπὸ L. Petit, Vie et office de Michel le Maléinote suivis du traité de Basile le Maléinote, Paris 1903. (Bibl. Hagiographique éditée par Leon Glunget).

3. φ. 106^a Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον καὶ ἐν προφήταις μέγαν Ἡλιοῦ καὶ εἰς τὸν ὄπαδὸν αὐτοῦ καὶ φοιτητὴν Ἐλισσαιὲ τὸν προφήτην καὶ μερικὴ διήγησις τῶν τερατουργῶν αὐτῶν καὶ θαυμάτων.

ἀρχ. Τὸ μὲν ἐν λόγοις ἐγκωμίων καὶ συγγραφαῖς ἐπαίνων τὴν παροῦσαν τοῦ μεγίστου ἐν προφήταις Ἡλιοῦ φαιδρῦναι πανήγυριν.

Τέλ. Καὶ τέλος ἄξιον φιλανθρωπίας Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι δὲ τὴν ἐκ δεξιῶν Χριστοῦ παράστασιν ἀνεπαίσχυντον καὶ κληρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις καὶ μέρος εἰς δόξαν.

4. φ. 131^a Κωνσταντίνου τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Τίου, Λόγος εἰς τὴν εὔρεσιν τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας καὶ πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας προτραπέντος παρὰ Γεωργίου τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Ἀλάκτης.

ἀρχ. Ἦκω τὸ ἐπίταγμα φέρων, ὃ παναγιώτατε πάτερ.

(Acta Sanctorum tom. Sept. V. σ. 274 - 83).

5. φ. 145^a Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Εὐφροσύνης.

ἀρχ. Ἐγένετο ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλει ἀνὴρ ἔνδοξος ὀνόματι Παφνούτιος.

A. Boucherie, Vita S. Euphrosynae, Anal. Boll. II, σ. 196-205.

6. φ. 156^a. Διήγησις Ἀμμωνίου μοναχοῦ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ ὄρει τοῦ Σινᾶ καὶ ἐν τῇ Ῥαῖθοῦ.

Ἀρχ. Ἐγένετό μοι ποτε καθεζομένου ἐν τῷ ταπεινῷ μου κελλίῳ πλησίον Ἀλεξανδρείας εἰς τόπον καλούμενον Κανωβόν.

F. Combefis, Illustum Christi martyrum lecti triumphi, Parisiis 1660, 80 - 132.

7. φ. 174. Διήγησις διαλαμβάνουσα περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ δι' ἣν αἰτίαν, ὅπως παρέλαβε τὴν ὀρθοδοξίαν ἐτησίως τελεῖν τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Ἀρχ. Ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος συγχωρήσει Θεοῦ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὴν αὐτοκρατορικὴν διέπων ἀρχήν.

Τέλ. ἦτις καὶ μέχρι τῆς δεῦρο εὐδοκία καὶ χάριτι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐορτάζεται εἰς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν Ι. Χ.

8. φ. 183^a, Περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι παρὰ τῆς σεβασμίας εἰκόνης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπὶ στήθους βασταζούσης τὸν ἀληθινὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ περὶ τοῦ Πατρικίου καὶ τοῦ νοταρίου.

Ἀρχ. Οὐδὲν οὕτως εὐφραίνειν οἶδεν ἀνδρὸς φιλοθέου ψυχὴν ὡς ἔργον Θεοῦ.

Τέλ. ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῶν αὐτῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν ἀξίους γενέσθαι ἐπεκτεινομένους καὶ εὐδρομοῦντας ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐν Χριστῷ...

9. φ. 192^β. Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Λόγος περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Βηρουτῷ.

Ἄρχ. Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν καὶ ἴδετε τὸ καινὸν θέαμα.

Τέλ. ὅτι τῆς αὐτοῦ πίστεως ἡμᾶς κατηξίωσεν ἐν Χριστῷ...

Σημειώματα.

φ. 1^α † Τρισκαιδεκάτη βίβλος ἐν τρίτῃ θέσει.

Τὴν Λαύραν ἔσχε φυλακῆς καλῆς χάριν (τὰ αὐτὰ καὶ φ. 4^α).

Θαύμαζε καὶ τὸν βίον τοῦ παμμεγίστου πατρὸς Ἀθανασίου.

φ. 4^β ἢ εἰκὼν τοῦ ἁγίου.

φ. 200^β. Μνήσθητι, κύριε, τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου Θεοφυλάκτου τοῦ εὐτελοῦς μοναχοῦ καὶ *χοροστάτου* τοῦ δωρησαμένου τὴν βίβλον ταύτην εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῆς μεγίστης Λαύρας καὶ ἀξίωσον αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν σου. Ἀμήν.

Σὺν αὐτῷ δὲ μνησθήτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ταλαι[πώρου] καὶ ἀθλίου καὶ πανευτελοῦς μοναχοῦ Ἰγνατίου.

Εἰς τὰ λοιπὰ ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει παράφυλλα διάφορα τροπάρια μελοποιημένα ἐκ μηναίου.

Ἡ μεμβράνη λίαν παχεῖα καὶ τὰ γράμματα καθαρὰ καὶ τυπικά.

Στάχωσις περικεκαλυμμένη διὰ παχειῶν σανίδων καὶ βύρσης ἐφθαρμένης. Ἔτερος πολύτιμος κῶδιξ μεμβράϊνος εἰς 4^{ον} ὑπάρχει ἐν τῷ Σκενοφυλακίῳ τῆς Μονῆς. Οὗτος ἔχει ἀρίστην καλλιγραφίαν καὶ ὀρθογραφίαν, ἐπίτιτλα ὠραῖα διὰ πτηνῶν κεκοσμημένα καὶ ἐν ἀρχῇ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ τῆς Λαύρας δομήτορος. Περιέχει ἐν ἀρχῇ τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἶτα τὴν Διαθήκην (Κανονικὸν καὶ Διατύπωσις) ὡς καὶ «Υποτύπωσις καταστάσεως τῆς Λαύρας» (Ἐκκλησι. Τυπικόν) καὶ ἐν τέλει τὸ Τυπικόν τοῦ ἁγ. Ὅρους τὸ ἐκδοθὲν ἐπὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ (ὁ λεγόμενος Τράγος). Ὁ μὲν βίος ἐξεδόθη ὑπὸ Louis Petit (Extrait des Analecta Bollandiana, τόμ. XXV, Bruxelles 1906), τὰ δὲ Τυπικά ὑπὸ Ph. Meyer ἐν Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894, σ. 102-51. Πρὸς δὲ καὶ στίχους ἱαμβικούς καὶ ἐτέρους πολιτικούς εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον. Συνεπάγη ὁ κῶδιξ οὗτος, ὅστις θεωρεῖται ὡς τιμαλφὲς κειμήλιον τῆς Μονῆς, ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἁγίου καὶ διαδόχου Ἀντωνίου ἀρχομένου τοῦ ΙΑ' αἰῶνος (βλ. τὴν περιγραφὴν τοῦ βιβλιοθηκαρίου πατρὸς Παντελεήμονος ἐν Ἑλλην. Ἐπιθεωρήσει 1934, σ. 169-170, Ἀθῆναι).

Κῶδ. Λαυρ. Γ 137. Χαρτ. 0,23 × 0,17. ΙΗ' αἰῶνος, φ. 103, 116.
(δὲν ὑπάρχει οὔτε ἐν τῷ τοῦ Χρυσοστόμου)

Α'.

φ. 1^α Κωνσταντίνου Δαπόντε, τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου
Βίβλος βασιλειῶν. βιβλίον πρῶτον, βασιλεία Βυζαντίου.

*Ἀρχὴ παντὸς ἐστὶ Θεός, ἀρχόμενος δοξάζω
Τὸν Θεὸν τοίνυν καὶ ἀρχὴν αὐτὸν ποιῶν κορυγάζω.*

*Ἀρχή: Σὺ Ἰησοῦ μου προηγοῦ ταύτης τῆς ἱστορίας
ἐνεκεν ἀληθείας τε καὶ χάριν σωτηρίας*

*Τέλος: Δείχοντες τοῦτον, ὡς καθὼς γράφομεν κορυφαῖον
φ. 103^β τῶν βασιλέων ὀλονῶν καὶ παλαιῶν καὶ νέων.*

Β'. Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ.

φ. 1^α «Ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου, παλαιοῦ ὄντος, ὄντας χαλασμένη, ἄρχισ' ἀπ' ἐδῶ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ».

Ἀρχ. Ἐνδεκάτῳ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας, ὀγδόῳ δὲ τῆς οἰκείας ἡγεμονείας πάλιν ἐπιστρατεύει τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ τὸν μὲν Ἰωακείμ ἀναιρεῖ καὶ ἀπορριφῆναι κελεύει.

Τέλος. ἀποδέξασθαι δ' ὅμως τὴν προθυμίαν καὶ τοὺς πόνους προσευχαῖς ἀμείψασθαι.

φ. 116^β ἄφεςιν ἡμῖν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ σωτῆρος τῶν ὅλων αἰτοῦντας, μεθ' οὗ τῷ πατρί...

Κῶδ. Λαυρ. Γ. 138. Χαρτ. 0,18 × 0,13, ΙΗ' αἰῶνος, φ. 584.

Κωνσταντίνου Δαπόντε (κτλ. ὡς ἄνω). Τόμος δεύτερος.

φ. 1^α Ἀρχ. Βασιλεία Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, Βασιλειῶν βιβλίον τέταρτον (μέχρι τέλους τοῦ Ζ' βιβλίου).

φ. 584^β τέλ. *Ὡς βασίλισσαν τοῦ κόσμου καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ
ἧ τιμὴ δόξα καὶ κράτος ἐκ παντὸς πρόπει λαοῦ.*

Τέλος, τῷ δὲ Θεῷ ἀτελεύτητος δόξα.

Οἱ κώδικες αὐτόγραφοι τοῦ Δαπόντε, εἰσι δεδεμένοι στερεῶς βυρσίνῃ σταχώσει καὶ καλῶς διατηρούμενοι. Ἐκτενεστέραν περιγραφὴν τῆς βίβλου ταύτης τῶν βασιλειῶν βλέπει τις παρὰ Σπ. Λάμπρῳ ἐν κῶδ. Ξηροποτάμου 254-5, ἣν δυστυχῶς δὲν ἐμιμήθη καὶ ὁ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐκτενεστέρον τοὺς κώδικας τῆς μονῆς αὐτοῦ περιγράφας Εὐδόκιμος ὁ Ξηροποταμηνὸς προηγούμενος (Κατάλογος ἀναλυτικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων, κτλ. Θεσσαλονίκη 1932).

Καὶ τὸ μὲν νεότευκτον τοῦ νόθου καταλόγου πλάσμα δικαίως ἀπεκηρύχθη ὑπὸ πάντων ὡς ἐπιστημονικὸν στίγμα¹, τὸ δὲ οὕτω διαβουκοληθὲν Πανεπιστήμιον ἀπήτησε τὸν γνήσιον κατάλογον, οὗ καὶ ἀπεστάλη ἀντίγραφον, ἀλλ' ἡ κρίσις ἐν Ἀμερικῇ συνετέλεσεν εἰς τὸ ναυάγιον τῆς ἐκτυπώσεως. Ἴδου διατί εἶπον ὅτι ἐλυπήθην διότι δὲν παρέδωκα τὸν ἑμὸν κατάλογον πρὸς ἔκδοσιν, προτιμήσας τὸν τῆς Μονῆς. Ἀποφασίσας, ἵνα μὴ φέρω κἀνὲν πρόσκομμα εἰς τὸν ὄψιμον τοῦ φιλολογοῦντος ἱατροῦ ζῆλον, ἀφῆκα ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μονῆς, ἵνα μὴ μ' ἐκλάβῃ, ὅτι ἐπιβουλεύομαι τοὺς ἐπισεσημασμένους αὐτῷ ἀνεκδότους θησαυροὺς, καὶ ἐτρέπην ἐπὶ τὴν ἀπόκροτον καὶ ἄγονον ἔρημον, εἰς τὰς σκῆτας καὶ τὰ ἀναχωρητήρια, κακουχούμενος καὶ διακινδυνεύων εἰς πᾶν διάβημά μου ἀνὰ τὰς ἐπικρεμαμένας καὶ ἀπροσίτους καλύβας καὶ τὰς εὐρωτιώσας τρώγλας. Ὑπέλαβον καὶ ὡς ἀπαραίτητον καθῆκον τὸ τοιοῦτον· ἀπὸ γὰρ τῶν ἄκρων τούτων διαρρέει ὁ κρυπτόμενος θησαυρὸς εὐκολώτερον. Ἡ ἀμάθεια καὶ αἱ ἀνάγκαι τῶν ἀσκητῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ βουλιμία τῶν Ῥώσων ἀδελφῶν μοναχῶν ἦν τὸ αἷτιον. Καὶ οὕτως ἐντὸς 10ετίας ἐπλουτίσθη ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος διὰ 300 νέων κωδίκων! Καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς ηὐλόγησε τοὺς κόπους μου· ἀνεκάλυψα καὶ εἰς τὰς δύο περιωνύμους Σκήτας τοῦ Ἁθωνος περὶ τοὺς 500 νέους κώδικας διεσκορπισμένους τῆδε κἀκεῖσε, οὓς καὶ συνεκέντρωσα, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐταξινόμησα καὶ περιέγραψα κατὰ τοὺς ἀκριβεῖς κανόνας τῆς κωδικογραφίας². Ἐδημοσιεύθη δὲ ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας μου μόνον ὁ Α' τόμος³ ἐν τῇ Ἀγίῳ. Βιβλιοθήκῃ, προνοία τοῦ εἰρημένου φιλαθωνίτου ἱεράρχου⁴. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἀρχεῖα τῶν πρωτεουσῶν τούτων Σκητῶν τοῦ Ἁθῶ ἐλήφθη ἡ δέουσα φροντίς καὶ συνεκέντρωσα περὶ τὰ 200 ἔγγραφα ἐπίσημα, θεμελιώδη διὰ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ὧν

¹ Ὁ φίλος καθηγητὴς τῆς ἱστορίας καὶ παλαιογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης κ. Σωκρ. Κουγέας ἐν ἱερᾷ ἀγανακτῆσει διὰ τὸν ἀβδηριτισμὸν τοῦ κωδικογράφου ἐπληροφόρησέ με, ὅτι συντάξας ἔχει ἔτοιμον πρὸς ἔκδοσιν δριμύ κατηγορητήριον καὶ ἀποκηρύττει ὡς ἄχρηστον τὸν κατάλογον τοῦτον.

² Σημειωτέον ὅτι ὁ κατάλογος τοῦ Λάμπρου μόλις περὶ τοὺς 150 ἔχει ἐκ τούτων.

³ Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς Σκήτης Κουσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς, κτλ. Paris 1930 εἰς 4ον.

⁴ Καί τοι τὸ ἔργον τοῦτο συνεγράφη ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ αἱ κρίσεις τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων ὑπῆρξαν λίαν εὐμενεῖς. (Βλ. *Analecta Bollandiana*, τόμ. 49, 1931, σ. 442 - 444, βιβλιοκρισίαν ὑπὸ Fr. Halkin καθηγητοῦ ἐν Louvain, ἔνθα ὁ ἐπειρητὴς διάσημος βυζαντιολόγος καταλήγει ὡδε: «Le catalogue du P. Kourilas est sans doute le plus complet et le plus précis de tous les catalogues de l' Athos publiés jusqu' à ce jour. La description de chaque manuscrit ne se borne pas à une liste de titres sommaires; les en-têtes sont reproduits intégralement, les incipit permettent de reconnaître les textes, des renvois à la Patrologie de Migne ou à d'autres éditions achèvent l'identification des pièces κτλ.».

ὁ πρῶτος τόμος εἶδε τὸ φῶς. (Οἱ ὑπόλοιποι ἐπίσης εἰσὶν ἔτοιμοι, ὡς προ-
 ανηγγέλθη).

Χάριν ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης ἐπιβάλλεται ἡ ἔκδοσις τοῦ Καταλόγου τοῦ
 Χρυσοστόμου μεταρρυθμιζομένου πρὸς τὰς νέας ἀπόψεις τῆς κωδικογραφίας
 καὶ συμπληρουμένου καταλλήλως. Ἄλλὰ καὶ οὗτος δὲν περιλαμβάνει πάντα
 τῆς Λαύρας τὰ χειρόγραφα· παρελείφθησαν δηλ. οἱ κώδικες τοῦ γραφείου
 τῆς Μονῆς καὶ τὰ πολυτίμα τὰ φυλαττόμενα ἐν τῷ Σκευοφυλακίῳ, ἐν οἷς καὶ
 τὸ λεγόμενον ἰδιόχειρον Εὐαγγέλιον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ κτίτορος τῆς
 Μονῆς, ἀνεκτιμήτου ἀξίας καὶ διὰ τὴν βαρύτεμον καὶ πολυτελεῖ ἐπένδυσιν μετὰ
 πλήθους πρώτου μεγέθους ἀδαμάντων καὶ ἄλλων πολυτίμων λίθων. Οὐδεὶς
 μέχρι τοῦδε παρατήρησεν ὅτι τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει αὐτοῦ παράφυλλα
 εἶναι τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ὅμοια πρὸς τὸν Συναϊτικὸν κώδικα. Ἐπίσης καὶ τὰ εἰς
 τὰ ἀνώτατα ῥάφια τῆς βιβλιοθήκης ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς δωματίοις τῶν ἀδελφῶν.

Ἐμνημόνευσα ἀνωτέρω ὅτι ἐν τῷ λεγομένῳ (Παλαιῷ) Σκευοφυλακίῳ
 εἰς δωμάτιόν τι εἶχον συγκεντρωθῆ ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου διάφορα χαρτῶα
 χειρόγραφα, ὧν ἔλειπεν ἡ ἀρχὴ ἢ τὸ τέλος ἢ ἀκέφαλα καὶ κολοβά· ἐπίσης καὶ
 ὅσα τιλφόβρωτα ἢ ἐκ νοτίδος ἢ ἄλλως βεβλαμμένα. Ὁ ἐπιστήμων τοῦ αἰῶνος
 ἡμῶν κωδικογράφος οὐδὲν θεωρεῖ ἀπορριπτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ μεμονω-
 μένα καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῶν πινακίδων συγκεκολλημένα φύλλα ἀποσπῶν συγ-
 κεντροῖ ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ περιγράφει ὑπὸ τὸ ὄνομα «σπαράγματα κωδίκων».
 Πρὸ 50ετίας δὲν εἶχεν εἰσέτι κατανοηθῆ ἡ ἀξία αὐτῶν καὶ παρερρίπτοντο ὡς
 ἄχρηστα. Ἐκεῖθεν τὰ καλλίτερα ἐλάμβανον οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὅσοι δὲν ἔφυγον
 ἐκ τῆς Μονῆς ἔχουσιν αὐτὰ ἄλλα μετεχειρίζοντο ὡς περικαλύμματα καὶ ἄλλα
 εἰς κοινὰς χρείας. Κατὰ τὸ 1914 ἐσώζετο σωρὸς εἰσέτι τοιούτων χειρογρά-
 φων· νῦν παρατήρησα τῆδε κάκεισε λείψανα μύθρωτα καὶ σκωληκόβρωτα!..
 Μέχρι πρὸ διετίας, ὅτε ἡ βιβλιοθήκη ἐκτίησαστο λαμπρὸν νέον βιβλιοθηκᾶριον,
 ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἦν τελειῶς παρημελημένη· ἦσαν ἐπὶ 10-15 ἔτη ἀτίνακτοι
 οἱ κώδικες, ὧν πολλοί, ἄδετοι ὄντες, κατεβρώθησαν ὑπὸ τῶν τιλφῶν καὶ διαρ-
 ρέουσιν· οὐδεὶς ἐφρόντισε περὶ σταχώματος τῶν πολυτίμων τούτων ἐν Λαύρᾳ
 κωδίκων¹. Καὶ ὅμως σχεδὸν πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἔχουσι δέσει ἀνεξαιρέτως ὄλους
 τοὺς κώδικας (Ἰβήρων, Διονυσίου, Βατοπεδίου κλπ.)². Διατρέχουσι δὲ μέγαν
 κίνδυνον οἱ κώδικες ὑπ' αὐτῶν τῶν προῖσταμένων Λαυριωτῶν, οἵτινες (πρὸ
 πάντων οἱ λόγιοι) λαμβάνοντες ἐκ τῆς βιβλιοθήκης θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς

¹ Ὁ νέος βιβλιοθηκᾶριος τῷ 1930 7 Ἰουν. μοὶ ἔγραφεν εἰς Καρεάς: «Τῆ τοῦ Θεοῦ
 βοηθείᾳ ἐτελείωσα τὸ ξεσκόνισμα τῶν χειρογράφων. Σᾶς παραθέτω κατωτέρω τὴν ἐξῆς
 σχετικὴν πληροφορίαν: Χειρόγραφα ἄδετα 321, ἡμίδετα 79, ἡμιεφθαρμένα 103, μὴ
 ἔχοντα ἀριθμὸν 159» ἤτοι 503 κωδικές εἰσιν ἄδετοι καὶ 159 ἀκαταζήτητοι!

² Κατὰ τὴν στάχωσιν δέον νὰ μείνωσιν ἀνέπαφα τὰ φύλλα καὶ νὰ μὴ κόπτωνται
 δῆθεν πρὸς ἐξωραϊσμόν, ὡς ἐπραξε δυστυχῶς ὁ βιβλιοδέτης τῆς Βατοπεδινῆς Βιβλιοθή-
 κης, ἀποκόψας καὶ τὰς παρασελίδους σημειώσεις.

ιδίους, ἀλλὰ καὶ οἱ φεύγοντες ὑποτακτικοὶ συναποκομίζουσιν αὐτούς, ἄλλοι, ἀποθνησκόντων τῶν γερόντων, συναπόλλυνται. Δύο πολύτιμοι κώδικες, περιέχοντες τὴν ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου γραφεῖσαν ἱστορίαν τοῦ Ἄθω, ἀπωλέσθησαν ἐκ τῶν δωματίων τοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἢ ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου ἀπεμπολήθησαν μετὰ 4 ἄλλων κωδίκων. Μάτην ὁ ἀλησμόνητος τότε βιβλιοθηκᾶριος Γαβριὴλ Κυδωνιεύς ἐζήτησε αὐτοὺς ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ διεμαρτύρητο πρὸς ἡμᾶς τοὺς μικροὺς ἀφοῦ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀπηγορεύετο. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ νέος βιβλιοθηκᾶριος ἔκαμεν ἀκριβῆ ἀπαρίθμησην, βάσει τοῦ ἐντύπου καταλόγου. Γνωρίζω δὲ τοῦτο ὅτι: τὸ δωμάτιον τοῦ Σπυρίδωνος ἱατροῦ, ὅστις κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας μετέφερε καὶ μεταφέρει εἰς αὐτὸ κώδικας, οὐδεμίαν ἔχει ἀσφάλειαν, πρῶτον διότι οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἔχη μόνιμον ὑποτακτικόν, ἀλλὰ εἰσδέχεται πρὸς ὑπηρεσίαν τὸν τυχόντα καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἀποπέμπει καὶ δεύτερον διότι ἐν αὐτῷ συχνάζουσι πάντες ἀδιακρίτως. Οὐδόλως ὑπερθεματίζω λέγων ταῦτα. Γνωρίζει, καὶ ὁμολογησάτω ὁ οὕτως δημοσίᾳ ἐλεγχόμενος, ὅτι συνέβη ποτὲ νὰ ζητήσω κώδικα, καὶ μοὶ ἀπήντησεν αὐτὸς ὁ μόνος ὑπεύθυνος, ὅτι δὲν γνωρίζει τί ἀπέγινεν. Scripta manent. Καὶ εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων ἀναφέρομαι εἰς γεγονὸς πρὸ ἑξαμήνου συμβάν. Εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν Μονὴν δύο Ἀθηναῖοι, ὁ κ. Τσίτας μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Βλαδιμήρου, μεθ' ὧν συνάψας ἀμέσως φιλίαν ὁ ἄνθρωπος τῶν δωματίων τοῦ κ. ἱατροῦ, ὁ Διάκονος Σπυρίδων, παρέδωκε κατὰ τὴν ἀναχώρησιν δύο βιβλία ἐν ἀρχέτυπον Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου καὶ ἕτερον σπουδαῖον χειρόγραφον, Χρονογραφίαν τοῦ Μαλαξοῦ εἰς δημῶδη γλῶσσαν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Οἱ ξένοι ἀνεχώρησαν μετὰ τοῦ ἀξιολόγου ἐμπορεύματος ἀρκούντως ἱκανοποιημένοι ἐκ τοῦ προσκυνήματος. Εὐτυχῶς ὁ βιβλιοθηκᾶριος ἐνεθυμήθη τὴν ἐπαύριον νὰ ζητήσῃ τὰ βιβλία καὶ τὸ ἀπηγορευμένον ἐμπόρευμα κατεσχέθη καὶ ὁ δράστης ἐτιμωρήθη παρὰ τῆς Μονῆς καὶ παρεπέμφθη καὶ εἰς τὸν εἰσαγγελέα. Ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμῶν Μονῇ, ὅπως καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς, ἡ καλὴ τάξις, ὁ ξένος νὰ μελετᾷ καὶ ἀντιγράφῃ ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης ἢ ἐν τῷ ξενῶνι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ βιβλιοθηκαρίου, νὰ σημειῶται δὲ ἕκαστος ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ τὴν γενομένην ἐργασίαν. Ἄλλ' ἐν Λαύρᾳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν ἀπέπτη καὶ τοῦτο· καὶ εἰς βιβλιοθήκην μετεβλήθησαν τὰ δωμάτια τοῦ κ. ἱατροῦ χάριν τῶν ξενιζομένων. Οἱ ἐπαίοντες οἶδασι πῶς ὁ περίφημος Tischendorf ἐσύλησε τὸν Σιναϊτικὸν κώδικα, ὅταν κατώρθωσε ν' ἀποσπᾷ αὐτὸν τῆς βιβλιοθήκης. Εἰς τὸν πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδην ἐστάλη τῷ 1930 ὁ Λαυρ. κώδιξ I 41, ὅθεν ἐδημοσίδυσσε τὰς γνωστὰς ἐξ ἀντιγραφῆς ἡμετέρας καὶ τοῦ μακ. Ν. Πολίτου Παροιμίας τοῦ Παρθενίου Κατζίουλη. Ἄλλ' ὁ κώδιξ ἐπεστράφη ἠκρωτηριασμένος, ἦτοι ἀπεκόπησαν τὰ φύλλα 67^α-122^β, ἐνθα ὑπῆρχεν, ὡς ἐνθυμοῦμαι πλήρης συλλογὴ Βυζαν. αἰνιγμάτων καὶ ἡ χρονολογία τοῦ κώδικος. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ κώδικος I 42 ἀφῆρέθησαν τὰ φ. 39-46 ἐνθα κατὰ τὸν τοῦ

Χρυσοστόμου κατάλογον ὑπῆρχε «Χρονογραφία ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Ἀλεξίου Μουρτζούφλου»¹. Διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ Μοναὶ λαμβάνουσι νῦν ἐξαιρετικὰ μέτρα πρὸς προστασίαν τῶν χειρογράφων καὶ ἀναλυτικούς ἐπανεκδιδόουσι καταλόγους. Τοιοῦτον μετ' εὐχαριστήσεως λαμβάνω ἤδη τὸν τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου παρὰ τοῦ φίλου προηγ. Εὐδοκίμου λίαν φιλοκάλως καὶ ἰδίαις δαπάναις ἐκδοθέντα (Θεσσαλονίκη 1932, 4^{ον} σελ. 209), ἐφ' ᾧ καὶ θερμῶς συγχαίρω αὐτῷ.

Μετὰ τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων ἐν τῇ Λαύρᾳ συνδέονται καὶ τὰ ἔντυπα, τόμοι περὶ τοὺς 3500, (ἐν οἷς οὐκ ὀλίγα τὰ πολλαπλᾶ). Ὀνομαστή ἡ βιβλιοθήκη διὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Junda καὶ τοῦ Μινουκίου Ἄλδου, τὸ Corpus historicorum Byz. graecorum (ἔκδ. Παρισίων), τὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων τοῦ Labbeus (ἢ τοῦ Βατοπεδίου κέκτηται τοῦ Mansi), τὰ ἅπαντα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (ἢ τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος ἔχει ὁλόκληρον τὴν Πατρολογία τοῦ Migne καὶ ἡ τοῦ Ἐσφιγμένου τὴν α' σειρὰν τόμ. 104 καὶ ἡ τῆς Σιμωνόπετρας πολλοὺς τόμους) κτλ. Τῆς νεωτέρας φιλολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν περιέχει ἐλάχιστα ἡ Λαυρ. βιβλιοθήκη ἢ οὐδέν. Διὰ τοῦτο σκοπὸν τοῦ βίου μου ἐθέμην ἀπὸ τῶν πρώτων μαθητικῶν ἐδωλίων τὸν καταρτισμὸν ἰδίας βιβλιοθήκης τὸ μὲν διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς μου μελέτας, ἀφ' οὗ ἐσκόπουν ὡς μοναχὸς νὰ ἐγκαταβιώσω ἐν τῇ Μετανοίᾳ μου, τὸ δὲ καὶ ὅπως πλουτίσω καὶ συμπληρώσω τὴν βιβλιοθήκην αὐτῆς διὰ τοὺς μεθ' ἡμᾶς λογίους Λαυριώτας· διότι ἀνεκαθεν παρατήρησα, ὅτι ἂν οἱ Ἕλληνες λόγιοι δὲν ἐπιδίδωνται πολὺ εἰς συγγραφάς, αἴτιον ἢ ἔλλειψις βιβλίων, ἄνευ δὲ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων. Ἡ βιβλιογραφία ἢ μᾶλλον ἢ μελέτη τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ὅπως ἔλεγεν ὁ μακ. Νικ. Πολίτης, εἶναι τὸ ἥμισυ πάσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς βεβαίως θὰ ἦτο πλουσιώτερα, ἂν ἐλαμβάνετο ἡ δέουσα μέριμνα περὶ εὐρύσεως τοῦ χώρου. Ἀπὸ 30ετίας, ἐπειδὴ τὸ διατεθειμένον μοναδικὸν διὰ τὰ

¹ Τὰ αὐτὰ καὶ χεῖρω συμβαίνουν καὶ εἰς τὴν ἐκτεταμένην περιφέρειαν τῆς Μονῆς. Ἐν τῇ Σκήτῃ τῆς ἁγίας Ἄννης κατηγγέλθη πέρυσιν ὑπὸ τοῦ ζηλωτοῦ τῶν πατρίων ἱερομονάχου Χαραλάμπους, ὅτι ἀφηρέθη μεμβράϊνος κώδιξ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, καὶ ὅτι ἐπωλήθησαν ἱερὰ ἄμφια εἰς Ἀρμενίους ἀρχαιοκαπήλους· ἀπεστάλην ὑπὸ τῆς Συνάξεως μετὰ δύο συναδέλφων καὶ ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ἐβεβαιώθη, ὅτι τὰ καταγγελθέντα εἰσὶν ἀληθῆ καὶ βέβαια καὶ ὅτι τὸν κώδικα τοῦτον τῷ 1922 περιέγραψα ἐγὼ αὐτὸς εὐρισκόμενον εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν. Εἰς τὴν ἐκθεσιν ἡμῶν ὑπεδεικνύομεν, ἵνα οἱ δράσται καταγγελθῶσιν εἰς τὰ ποινικὰ δικαστήρια. Εἰς τὴν κελλιωτικὴν Προβάταν πρὸ 8ετίας ὁ γέροντας τοῦ κελλίου ἅγιος Ἀνδρέας ἐπώλησεν εἰς Ἑβραῖον τιμαλφὲς ἐπιτραχίλιον, ὅπερ κατεσχέθη εὐτυχῶς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ κατεδικάσθη ὁ δράστης Ἰωσήφ ἱερομόναχος, ἀλλ' ἡ Μονὴ τί ἐπραξε πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κινδυνεύοντων κειμηλίων; οὐδέν. Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐπὶ 2 μῆνας περιελθὼν ὅλα τὰ κελλία τῆς Προβάτας καὶ Ἀμαλφηνοῦς συντάξα κατάλογον καὶ τῶν χειρογράφων καὶ τῶν κειμηλίων, ἵνα ἐκδώσω αὐτὸν μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν κελλίων, ὅταν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ.

ἐντυπα δωμάτιον δὲν χωρεῖ ἄλλα, αἱ ἰδιωτικαὶ βιβλιοθήκαι τῶν ἀπερχομένων εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς λογίων προΐσταμένων εἴθισται νὰ παραμένωσιν ἐσφραγισμένοι ἐν τοῖς δωματίοις ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν διαδεχομένων αὐτὰ προΐσταμένων. Ἄλλ' ἡ ἐπίβλεψις αὕτη εἶναι λίαν ἀμφισβητήσιμος. Ἴδου τὸ παράδειγμα. Ἡ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, πλὴν ἐλαχίστων περιοδικῶν παραπεμφθέντων εἰς τὴν κοινήν, ἔμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ Κορνηλίου, καὶ ἔπειτα εἰς τοῦ Ἡλιοδώρου, ὅστις καὶ κατέχει αὐτὴν σήμερον. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὑπερπλήρης καὶ πολλὰ βιβλία ἦσαν ἐσφηνωμένα, νῦν ἐκ τῆς πολλῆς ἀραιώσεως ἔκλιναν, ὅπως οἱ κομῶντες στάχεις ἐν τῷ ἀγρῷ. Καὶ ναὶ μὲν ἐλήφθη φροντίς τῷ 1924 νὰ συνταχθῇ κατάλογος ὑπὸ τοῦ τότε βιβλιοθηκαρίου Χριστοφόρου, ἀλλ' ἀντὶ οὗτος νὰ κατατεθῇ εἰς τὴν βιβλιοθήκην ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ εὐτυχοῦς κληρονόμου. Ὁ Ἐπιφάνιος λαβὼν τὰ δωμάτια τοῦ μακ. Ἡσυχίου, παρεκάλεσε νὰ ἀφήσωσιν αὐτῷ καὶ τὴν ὠραίαν βιβλιοθήκην μετὰ τῶν ἐπίπλων· καὶ ἦν μὲν κατ' ἀρχὰς καὶ αὕτη ἐσφραγισμένη, ἀπὸ πολλοῦ ὅμως χάριν τῶν ὑποτακτικῶν ἀπεσφραγίσθη, καὶ δὴ λεηλατηθεῖσα μετεφέρθη εἰς τὰ νέα αὐτοῦ δωμάτια. Μεταξὺ ἄλλων εἶχεν ἡ βιβλιοθήκη καὶ ὀλόκληρον τὴν σειρὰν τῆς Ἀτλαντίδος καὶ τινὰ χειρόγραφα, ἐν οἷς καὶ σπουδαίαν φυλλάδα τῆς Λειτουργίας. Κατὰ τὴν πρὸ ἔτους σύνταξιν καταλόγου τῶν ἐντύπων ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου νέου βιβλιοθηκαρίου Παντελεήμονος, δὲν ἠθέλησαν νὰ περιληφθῶσι καὶ τὰ βιβλία ταῦτα· καὶ πᾶς τις προβλέπει τὴν τύχην καὶ τῶν ἐναπολειφθέντων¹. Καὶ νῦν διερωτῶμαι τί ἐγένετο ἡ πολύτιμος βιβλιοθήκη τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ'; Καὶ ἀφοῦ οἱ προΐστάμενοι Λαυριῶται κατήγγειλάν με, ὅτι ἀφήρεσα τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ, ἣτις εὐρίσκεται ἀπὸ τοῦ 1924 ὑπ' ἐμοῦ ἐξασφαλισθεῖσα ἐν κιβωτίῳ ἐντὸς τοῦ Μουσείου, γράφω καὶ διακηρύττω ὅτι ἡ βιβλιοθήκη ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἐπιτρόπων τοποθετημένη οὕσα ἐν κιβωτίοις ἐν τῇ ἀποθήκῃ τροφίμων. Τὰ πολλὰ βεβαίως διήρπασεν ὁ αἰώνιος ὑπογραμματεὺς Νεόφυτος, καὶ διεσκόρπισε τῆδε κακεῖσε· ἐν δὲ ἐδώρησε καὶ ἐμοὶ πέρυσιν ἐξ οὗ μύες εἶχον ἀφαιρέσει τὸ χρυσοῦν στάχωμα. Τὰ ἐναπολειφθέντα, τὸ πλεῖστον εὐρωτιῶντα καὶ ἐφθαρμένα, μετηνέχθησαν τῷ 1925 εἰς τὸ Μουσεῖον· καὶ ἐντύπωσιν ἐνεποίησέ μοι, ὅτε ἐφέτος παρετήρησα ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει (ταῦτα γὰρ ἦσαν χρυσόδετα, τὰ δὲ λοιπὰ ἄδετα, καὶ ἡ ἀνακάλυψις εὐχερῆς). Ἐπίσης ἐκ τοῦ Τυπικαρείου ἀφηρέθη πολύτιμον ἀρχαῖον βιβλίον, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐνδιαφερόμενος καὶ περὶ τούτου· Οὕτως ἀταλαιπώρως ἔχουσιν οἱ Λαυριῶται προύχοντες καὶ περὶ τὴν βιβλιοθήκην, ἦν οἱ πατέρες ὠνόμασαν «Ἱατρεῖον ψυχῆς». Καὶ ὅμως αἱ καλῶς διοικούμεναι καὶ φιλόκαλοι τοῦ Ἁγίου Ὄρους

¹ Ἀκατάγραπτα μένουσι καὶ τὰ Λατινικὰ καὶ Ἱταλικά κλπ. ὡς καὶ τὰ Σλαβικά, ἐξ ὧν ἀντὶ πινακίου φακῆς ἐπωλήθησαν προπέρυσι δύο φορτία εἰς Ῥώσσον κελλιώτην, αὐτὰ εἰς Σερβίαν.

Τὰ κειμηλαρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μ. Μεγίστης Λαύρας ἐν κινδύνῳ. 339

Μοναί, ἀπὸ πολλοῦ ἐπιμελῶς ἐτοποθέτησαν ἐν ὑαλοφράκτοις θήκαις τὰ βιβλία ἐπικολλήσασαι καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατήρτισαν καταλόγους λεπτομερεῖς καὶ καλλιγεγραμμένους (Βατοπεδίου, Ξηροποτάμου, Γρηγορίου κ. ἄ), ἐνῶ ἡ Λαύρα ἐκτίησато τοιοῦτον πρόχειρον μόλις πρὸ ἔτους μετὰ τὰς τόσας πιέσεις τῶν ἀρχῶν. Ἐν τούτοις ὁ μακ. Χρυσόστομος, ὁ τὸν θαυμάσιον συντάξας κατάλογον ἐντύπων τε καὶ χειρογράφων τοῦ Πρωτάτου, εἶχε συντάξει καὶ τῆς Μονῆς, ἀλλ' οὐκ οἶδα διατί οἱ διάδοχοι αὐτοῦ κατέστρεψαν αὐτόν. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ὁ φιλόπονος ἐκεῖνος προηγούμενος νὰ ἀμελήσῃ τοιούτου ὑπὲρ τῆς Μονῆς καθήκοντος, ἀφοῦ καὶ ὑπὲρ ἄλλων ἀφιλοκερδῶς εἰργάζετο ¹.

Γ'.

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ.

*Τὸ ἀξιόλογον Μουσεῖον ἄνευ καταλόγου, ἄνευ κατατάξεως,
διατρέχει μέγαν κίνδυνον.*

Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὸν σπουδαιότερον τῆς Λαύρας θησαυρόν, τὰ ἱερὰ κειμήλια. Εἶναι τόσον πλούσιον τὸ Λαυρ. Θησαυροφυλάκιον, ὥστε ἐντεῦθεν ἐσηματίσθη ὁ ἀνυπόστατος θρύλος, ὅτι προσετέθησαν ἐπὶ Λατινοκρατίας τὰ τῶν ἄλλων Μονῶν ὑπὸ τοῦ Πάπα Νικολάου τοῖς Λαυριώταις, ὡς δῆθεν συμφρονήσασιν αὐτῷ. Γράφει δὲ περὶ τούτου ὁ τὰ Σύμμικτα ἐκπονήσας ἐν Βιέννῃ τῷ 1809 σ. 136.

*Καὶ τίς ἐστὶν ἀνόητος τοιαῦτα νὰ πιστεύσῃ
ὅτι ὁ Πάπας ἠθέλε ποτὲ συγκατανεύσῃ;
Ὁ Πάπας κλέπτης, πειρατής, λήσταρχος καὶ Λατῖνος
καὶ τῶν Γραικῶν δὲ ἄσπονδος ἐχθρὸς τε ὢν ἐκεῖνος,
καὶ νὰ χαρίσῃ πράγματα, χιλιάδων πουργείων,
καὶ κειμηλίων ἀργυρῶν, πολυειδῶν παντοίων;*

Καὶ εἶναι ἀξιομακάριστοι οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι πατέρες, οἵτινες προτάξαντες τὰ στήθη διεφύλαξαν τοὺς θησαυροὺς τούτους, δι' ὧν κλείζεται νῦν τὸ ἔθνος ². Μετὰ τὴν τοῦ Γένους ἀπελευθέρωσιν, καὶ δὴ μετὰ τὴν τῶν Παρισίων συνθήκην, ἀνεθάρρησαν οἱ μοναχοὶ καὶ ἐξεκένωσαν τὰς κρύπτας· ἡ δὲ Λαύρα ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιμ. Βενιαμίν καὶ ἴδιον κτίριον χάριν τῶν κειμηλίων καὶ τῶν βιβλίων ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς, λίαν καλλιπρεπές ³.

¹ Οὗτος συνέταξε καὶ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἰωασσαφαίων τὸν κατάλογον.

² Ἀκούσας ἔχω παρὰ τοῦ μακ. γέροντός μου Γαβριήλ τοῦ Ἰμβρίου, ὅτι τὸν γέροντα αὐτοῦ ἐβασάνισαν πολυειδῶς οἱ Τούρκοι τῷ 1821, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸ Ὅρος καὶ διέμειναν ἐντὸς τῶν Μονῶν μέχρι τοῦ 1828· ἔχυσαν εἰς τὰ στήθη αὐτοῦ ζέον ἔλαιον ἀπλώσαντες αὐτὸν ἐκτάδην, ἵνα ὁμολογήσῃ τὰς κρύπτας τῶν κειμηλίων· ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσαν.

³ Αἱ λοιπαὶ Μοναὶ διατηροῦσιν αὐτὰ συνθήκως ἐν τοῖς κατηγουμένοις καὶ ἐνιαχοῦ ἐν τοῖς Πύργοις.

Τότε κατεσκευάσθησαν καὶ αἱ ὑάλινοι προθῆκαι καὶ ἐτοποθετήθησαν ἀναμιξ τὰ διάφορα ἀντικείμενα, τὰ δὲ ἱερὰ ἄμφια εἰς σωροὺς ἀναδεδιπλωμένα. Διὰ τὸν λεγόμενον σάκκον (dalmatica) τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τὸ τιμαλφέστατον κειμήλιον τοῦ Ἁγ. Ὁρους, εὐτυχῶς ἐλήφθη ἰδιαίτερα μέρημα. Οὗτος εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ ἠπλωμένος μετὰ τῶν πολυτιμοτέρων ἐπιτραχηλίων καὶ ὄραρίων, ἐντὸς ὑαλοφράκτου θήκης. Χρυσοποίκιλτα εὐαγγέλια καὶ ἀδαμαντοκόλλητα διαφόρου μεγέθους, σταυροὶ ἐσμαλτωμένοι καὶ χρυσόπλεκτοι διὰ θαυμασίας λεπτεπιλέπτου χρυσοχοϊκῆς τέχνης, ἀπαστράπτοντες ἐκ τῶν πολυτίμων λίθων, ἐγκόλπια ἀρχιερατικὰ πολυτελέστατα, ἐν οἷς ἡ λάμψις τῶν σμάλτων προστίθεται εἰς τὴν πολυτέλειαν τῆς ὕλης. Ἐν ἑτέρῳ τμήματι χρυσότευκτα καὶ ἀργυρότευκτα ἅγια ποτήρια μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν, ὧν ἀναμιξ μυροδοχεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ ἱεροῦ βήματος, περίξ δὲ εἰκόνες μεγάλης ἀξίας διὰ τὸν βαρύτεμον κόσμον καὶ τὴν βυζαντινὴν καλλιτεχνίαν ἄλλαχοῦ δάσος θυμιατηρίων ἀργυρῶν καὶ ἐπιχρῦσων ἐξαιρετικῆς τέχνης, καὶ πλῆθος ράβδων ἀρχιερατικῶν ἐκ πολυτίμων ἐσμαλτωμένων μετάλλων καὶ ἐκ μαργάρων αὐτοῦ που βλέπομεν καὶ φαρέτρας πλήρεις λογχῶν διαφόρου μεγέθους καὶ κατασκευῆς μετ' ἀραβικῶν γραμμάτων, ὡς καὶ δύο ἀλυσιδωτοὺς χιτῶνας ἢ θώρακας, λάφυρα ναυμαχίας πρὸ τῆς Μονῆς γενομένης κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἐπίσης ἀποστίλβει τὸ τμήμα τῶν δεσποτικῶν μιτρῶν, τῶν ἀρτοφορίων, ἐνθα δύναται τις νὰ διδαχθῇ ἐντὸς ὠρῶν πᾶσαν τεχνοτροπίαν Βυζαντινὴν. Δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀσύλληπτον χρυσοῦφαντικὴν καὶ μεταξουργίαν τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἢ περιγραφὴ τούτων μέλλουσα ν' ἀποτελέσῃ τόμον ὀλόκληρον, ἀναμένει τὸν ἱκανὸν βυζαντινολόγον. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραλείψω διαφόρους παροψίδας, ἐπιτραπέζια σκεύη ποικίλης τέχνης καὶ κατασκευῆς, ἅπερ, ὡς λέγουσιν, προέρχονται ἐκ τῆς τραπέζης τῶν Βυζ. αὐτοκρατόρων ὡς καὶ τὰ ἐκλεκτὰ fayences τῆς Ῥόδου καὶ Δαμασκοῦ.

Μεταξὺ τῶν πολυτιμοτέρων τοῦ Νικηφόρου ἀφιερωμάτων εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα ἀσπίδος, συνδεδεμένη διὰ μεταλλικῶν ἐλασμάτων εἰς σχῆμα κεφαλῆς τοῦ θηρίου· εἶναι δραστικὸν καὶ θαυματουργὸν ἀντίδοτον κατὰ παντὸς ἰοβόλου δήγματος βαπτιζομένη ἐντὸς ὕδατος. Καὶ δὲν εἶναι ταῦτα τὰ μόνα τῆς Λαύρας ἐγκαλλωπίσματα. Εἰσὶ καὶ ἄλλα εἰς κοινοτέραν θέαν καὶ προσκύνησιν εὐλαβῆ ἐκτεθειμένα καὶ φυλασσόμενα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ καθολικοῦ ναοῦ βήματι. Ὁ εἰσερχόμενος ἐν αὐτῷ θαμβοῦται ἐκ τῶν χρυσοτεύκτων καὶ ἀργυροτεύκτων μετὰ πολυτίμων λίθων πλαισιουμένων ἱερῶν εἰκόνων, ἐν αἷς παρελαύνουσιν οἱ διασημότεροι 5-10 αἰῶνων καλλιτέχναι καὶ ζωγράφοι. Εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν κεῖται ἐξαιρετοῦ τέχνης καὶ πάμμεγα ἐπίχρυσον ἀρτοφόριον καὶ ἄνωθεν ὁ σταυρὸς τοῦ Τσιμισκῆ, ἀργυροῦς, εἰς ὕψος μέτρου καὶ λίθοις τιμίσις διάστικτος, παρ' οἷς διελαύνει ἡ ἐπιγραφή: «Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κεραιτοῦμεν καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐξουθενώσομεν τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν». Πόσα δὲν ὑπενθυμίζει τὸ τριφεγγὲς τοῦτο ἐπίσημον τῶν

Βυζαντινῶν λάβαρον! Ποσάκις ἀνεστήλωσε τὴν ἐθνικὴν δόξαν, δορυφοροῦν-
τος τοῦ γενναίου αὐτοκράτορος, ὅστις γεραιρεται ὡς δεύτερος κτίτωρ τῆς
Μονῆς, κατὰ βαρβάρων Περσῶν καὶ Βουλγάρων! Εὕρισκόμεθα εἰς τὰ ἅγια
τῶν ἁγίων πᾶς βέβηλος δέον ν' ἀποκαλυφθῆ καὶ τρέμων νὰ πατῆ τὸ ἱερὸν
ἔδαφος. Ὁ σεβάσμιος βηματάρης ἀνοίγει τὰ πεποικιλμένα καὶ ἐκ κορμῶν
ἐλαίας τετορνευμένα ἐρμάρια καὶ ἀμέσως πλήττει τὴν ὄσφρησιν ὀσμὴ εὐωδίας
πνευματικῆ, τὸ ἀνεξάντλητον τῆς ἀγιότητος ἄρωμα, ὅπερ ὁ Κύριος ὡς οὐράνιον
δῶρον, εἰς ἐπίσημον μαρτυρίαν, ἀπένειμε τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῖς εὐαρεστήσασιν
αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς. Πρὸς τὴν θείαν εὐοσμίαν ἀμιλλᾶται ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυ-
ρος, τὸ πολύχρωμον σμάλτον καὶ οἱ μάργαροι, οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ ἀρα-
βουργήματα, ἐν οἷς περικλείονται τὰ ἅγια λείψανα. Ἐν μέσῳ τούτων κατα-
πλήττει τὴν ὄρασιν ὁ ἀπερίγραπτος περίκοσμος καὶ οἱ πολύχρωμοι λίθοι, καὶ
στίλβοντες πρώτου μεγέθους μαργαρίται, ἀλλ' ἐξιστᾷ τὸν νοῦν τὸ περιεχόμενον,
ὁ τίμιος Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος, τὸ θειότατον καὶ τιμαλφέστατον κειμήλιον,
βασιλικὸν ὄντως δῶρον τοῦ Νικηφόρου. Τὸ κιβώτιον τοῦτο, σεβαστῶν δια-
στάσεων, θεωρεῖται ὡς τὸ καλλιπρεπέστατον προῖόν τῆς Βυζ. τέχνης, θαῦμα
ὄντως ιδέσθαι. Εἶτα ἀκολουθεῖ ἀτελείωτος σειρὰ θηκῶν πολυτελεστάτων, περιε-
χουσῶν λείψανα τίμια ὄλων σχεδὸν τῶν ἁγίων τοῦ ἑορτολογίου. Μεταξὺ τού-
των τὸ μᾶλλον ἀξιοθέατον τυγχάνει μικρά τις εἰκὼν παριστῶσα ἐν ψηφίσι
δυσδιακρίτοις τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην καὶ πέριξ ὅλους τοὺς ὁμωνύμους
αὐτῷ ἁγίους. Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνας θεωρεῖται ἀμίμητος, ὑπὸ πάντων δὲ τῶν
Βυζαντινολόγων θαυμάζεται ὡς τὸ ὠραιότατον ψηφιδωτὸν τοῦ κόσμου. Καὶ
ὅλος ὁ ἀνεκτίμητος οὗτος θησαυρὸς, ὁ μυριόλεκτος Βυζαντινὸς πλοῦτος, ἡ δόξα
τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους, δυστυχῶς, χάρις εἰς τὴν ἀσύγγνωστον ἀδια-
φορίαν καὶ τὴν ἀκατανόητον ἐπιμονὴν τῶν τῆς Λαύρας ἀρχόντων, ὑπάρχει
οὕτως ἄνευ καταλόγου, ἄνευ ἀπαριθμήσεως, ἄνευ τινός, ἔστω καὶ ἀπλῆς περι-
γραφῆς! Οὐδεὶς γνωρίζει τί ἔχομεν καὶ δὲν ἔχομεν, οὔτε πόσα εἴχομεν, ἄπερ
δὲν κατέχομεν. Πόσα ἀπόλλυνται νῦν, πόσα ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸ παρελθόν,
βεβαίως θὰ ἐγνωρίζομεν, ἐὰν εἴχομεν κατάλογον. Ὁ ἐμὸς ἀείμνηστος Γέροντας
διηγεῖτό μοι, ὅτι, ἀνατραπείσης τῆς στέγης τοῦ προσφορείου, ἀνευρέθη ἐντὸς
ῥακῶν περιτετυλιγμένον τὸ ἐπίχρυσον κιβώτιον, ὅπερ φέρει ἐπ' ὤμων κατὰ τὸ
ἔθος τῶν ἀθωϊτίδων Μονῶν θυμῶν ὁ Διάκονος, καὶ ὅπερ εἶναι ἀξιοθαύμαστον
μνημεῖον τέχνης σμαλτικῆς. Ἐκαστος τῶν Βυζαντινολόγων, τῶν ἐπισκεπτομένων
τὴν Λαύραν, θεωρεῖ ὑποχρέωσιν νὰ ἀντιγράψῃ καὶ ζωγραφίσῃ αὐτὸ ἀπαραλ-
λάκτως. Ἄλλοτε ἀφηρέθη τὸ φλωρίον ἐκ τῆς σεβασμίας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου
τῆς Πορταΐτισης, ὅπερ ἡ εὐσεβὴς παράδοσις ἀνήγεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κου-
κουζέλη κτλ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐσυλήθη εἰκὼν πολύτιμος τοῦ Θεολόγου
καὶ ἐπιτραχήλιον Βυζαντινόν, ἄπερ εὐτυχῶς ἀνεκαλύψαμεν. Πρὸ διετίας ἐχάθη
ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Μιχαὴλ Συνάδων θαυμασιὰ Βυζ. ξυλογραφία ἐξεικονί-
ζουσα τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς, σταυρὸς μέγας ἐκ τῶν ὀλιγων οὐς δύνатаι νὰ

παρουσίαση ἢ Μονῆ¹; ἀπὸ ἐτῶν κείμενος ἐπὶ τῆς ἀγ. Τραπέζης. Καὶ οὐδεὶς ἐφρόντισε διὰ τὴν ἀπώλειαν! Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διατρέχουσιν αἱ φρονηταὶ εἰκόνες² αἱ διεσκορπισμέναι εἰς τὰ 25 παρεκκλήσια τῆς Μονῆς. Ὑπὸ τοιούτων ἀρχαίων εἰκόνων κοσμοῦνται τὰ εἰκονοστάσια τῶν ἀδελφῶν, οἵτινες μεταβαίνοντες εἰς τὰ Μετόχια ἢ ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς Μονῆς συναποκομίζουσιν αὐτάς. Ὁ νῦν ἐπιτροπεύων Ἰγνάτιος, κατορθώσας ἱεροῖς ἀναλώμασι ν' ἀνεγείρῃ καλλιπρεπὲς ἰδιόκτητον ἐν Λήμνῳ (Κάστρον) μέγαρον, ἔχει δωμάτιον πλήρες τοιούτων εἰκόνων¹. Εἶναι νοτροπία καλογερικὴ νὰ νομίζωσιν ὅτι μόνον αἱ παλαιαὶ εἰκόνες ἔχουσιν ἀνεξάντλητον τὴν θείαν χάριν. Ἀλλὰ καὶ πόσαι τούτων δὲν ἀποξενοῦνται διὰ διαφόρων ὁδῶν! Εἰς τὴν Σκήτην τοῦ ἀγ. Ἀνδρέου, τὸ λεγόμενον Σεράγιον ἐν Καρεαῖς, οἱ φιλόρχαιοι Ῥῶσσοι, ὅλον τὸ κάτω διαμέρισμα τοῦ πελωρίου ναοῦ μετέβαλον εἰς ἀπέραντον Βυζ. Μουσεῖον, νοσφισάμενοι ἀντὶ ῥουβλίων τὰς εἰκόνας παρ' Ἑλλήνων ἀπεμπολητῶν μοναχῶν. Ἡ δὲ κατάταξις αὐτῶν, πληροῦσα τοὺς ὄρους τῆς ἀσφαλείας καὶ ἐπιστήμης, ἔστω τοῖς πᾶσιν ὑπόδειγμα. Ὁ μακ. Ἡσύχιος, ἐκ τῶν φιλοκάλων τῆς Μονῆς προϋσταμένων, κατὰ τὸ 1917 διεσκεύασεν εἰς Μουσεῖον τὸ παρακείμενον τῇ Τραπέζῃ διαμέρισμα, ἔνθα κατὰ τὸ 1925 ἤνοιξα χάριν τῶν νεαρῶν καὶ δοξίμων σχολεῖον, ὅπερ ἢ ἀποστολή μου εἰς Καρεὰς ἔκλεισε διαπαντός. Μετεφέρθησαν ἐκεῖ ἐλάχισται εἰκόνες καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ὡς καὶ πάντα τὰ ἄδετα καὶ εἰς ξένας γλώσσας βιβλία. Τὰ πάντα φύρδην μίγδην, ἀνευ τάξεως καὶ συστηματικοῦ καταλόγου. Ἀποφασίσαντες πέρυσι νὰ ἀναδιοργανώσωμεν τὴν Μονὴν ὑφ' ὅλας τὰς ἐσποίας, διωρίσαμεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐπιτροπὴν διὰ τὴν σύνταξιν καταλόγου τῶν κειμηλίων κατὰ τὰς ἡμετέρας ὑποδείξεις, ὡς καὶ διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν εἰκόνων καὶ καταγραφὴν αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη μέχρι τοῦ Νοεμβρίου οὐδὲν ἐνεργήσασα ἀντικατεστάθη δι' ἄλλης ἐκ τῶν προϋσταμένων αὐθις τῆς Μονῆς, ἣτις ἐναρξαμένη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ οὕτως ἐσταμάτησε τὸ ἔργον. Κατὰ τὰς συζητήσεις περὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων ἐλέχθη, ὅτι δέον νὰ συγκεντρωθῶσι πάντα ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἦκουσα μάλιστα νὰ γίνηται λόγος, ὅτι ἐντὸς τοῦ ταμείου τῆς Μονῆς ὑπάρχει κιβώτιον πλήρες τιμαλφῶν καὶ ἀνεκτιμήτων κειμηλίων. Τοῦ κιβωτίου τούτου ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἱστορικόν: Κατὰ τὸ 1916 ὁ Millet, καταμετρήσας τὸν Καθολικὸν τῆς Μονῆς ναόν, ἀνεκάλυψε κατὰ τὸ ἀριστερὸν παρεκκλήσιον κενὸν χῶρον, ὅνπερ οὐδεὶς ἐφαντάζετο· ἦν ἀρχαία κρύπτη, ἣς ἡ εἴσοδος ἐν τῷ σκοτεινότερῳ σημείῳ ἀπεφράζετο διὰ μεγάλης εἰκόνης ἐπιπροσθοῦντος καὶ στασιδίου. Ἐκρύπτοντο ἄλλα τε καὶ τὸ ἐν λόγῳ κιβώτιον, ὅπερ νυκτὸς ἀναρπάσαντες οἱ προϋστάμενοι ἠσφαλίσαντο διὰ τῶν ἑαυτῶν σφραγίδων. Τὴν κλεῖδα

¹ Ἀκριβῶς κατ' αὐτὰς ἀνηρπάγη ἑτέρα ἐκ τοῦ Τυπικαρείου ἀρχαία εἰκὼν, ὅπερ καὶ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς ἐνεποίησεν αἰσθησιν, καὶ μόνον οἱ προϋστάμενοι δὲν ἐταράχθησαν ἐκ φιλοφροσύνης πρὸς τινὰ τῶν συναδέλφων, ὅστις θὰ εἶναι ὁ δράστης.

τούτου κατεῖχεν ὁ πρόεδρος τῆς Συνάξεως, ὅστις ἀποθνήσκων τῷ 1928 παρέδωκεν εἰς τὸν τότε ἐπίτροπον Ἡλιόδωρον. Ἡμέραν τινὰ τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου ἡ εἰρημένη ἐπιτροπή, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Ἰσαάκ, Γρηγορίου καὶ Χριστοφόρου, εἰσηλθεν εἰς τὸ ταμεῖον, ἔνθα ἀνέκαθεν μόνοι οἱ κατὰ καιροὺς ἐπίτροποι εἰσέρχονται· αἴφνης ἀκούω σφοδρὰς διαμαρτυρίας· καλοῦμαι καὶ ἐνωτίζομαι ὅτι τὸ κιβώτιον ἦν ἀπεσφραγισμένον καὶ τὸ περιεχόμενον εἰς ἔλεεινὴν κατάστασιν, ἄνω κάτω· σταυροὶ ἡμιτεθραυσμένοι καὶ διαρροὴ τῶν πολιτίμων λίθων κτ. Δὲν ἠθέλησα νὰ πλησιάσω, καίτοι βιασθεῖς, εἰς τόπον ἀπηγορευμένον. Τέλος οὕτως ἔχον τὸ κιβώτιον μετεφέρθη εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον, καὶ τὸ ἑσπέρας ἔδεξάμην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Σκευοφύλακος Ἰσαάκ παρακαλέσαντός με, ἵνα μὴ γένηται θόρυβος, διότι δὲν εἶναι ὑπαίτιος μόνος ὁ ὑποδειχθεὶς τοῦ προπαραελθόντος ἔτους ἐπίτροπος Μάξιμος, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον κατεγράφετο τὸ πολύτιμον τοῦ κιβωτίου περιεχόμενον ἐκλήθην παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα δώσω ὁδηγίαν. Τῇ ἀληθείᾳ ἔμεινα ἐστατικὸς πρὸ τοῦ πλούτου τῶν θαυμασίων ἀντικειμένων: ὠχρίωσι πρὸ αὐτῶν τὰ γνωστὰ τῆς Λαύρας κειμήλια. Ἐντύπωσιν ἐνεποίησάν μοι τὰ θαυμασίως κατειργασμένα σμάλτα, καὶ δύο ἀντικείμενα, κιβωτίδιον (διαστ. 0,8 × 15) μονόλιθον ἐξ ἰάσπιδος μετὰ χρυσῶν ἐλασμάτων ἐν ταῖς γωνίαις. Παρόμοιον εἶναι τὸ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου ποτήριον, δι' οὗ μετελάμβανεν ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, οὗ ἡ ὑπογραφή εὔρηται διὰ μονογραμμάτων κεχαραγμένη ἐπὶ τῆς χρυσοῦς βάσεως¹. Ἡ φιάλη αὕτη (τοιούτον γὰρ τὸ σχῆμα) μεταβάλλει τὸ ὕδωρ εἰς γαλάκτωμα καὶ χρησιμεύει ὡς ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν ἰοβόλων ὄψεων (ὄθεν καὶ αἱ λαβαὶ ἐκατέρωθεν ὀφιοειδεῖς). Φρονῶ ὅτι τὸ Λαυρ. κιβωτίδιον, ὃν κατ' ἀρχὰς κτῆμα αὐτοκράτορος, ἔδωρήθη εἰς τὴν Μονὴν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἀρτοφόριον ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης. Τὸ δεύτερον εἶναι ἅγιον ποτήριον ἀλαβάστρινον ἐπενδεδυμένον ἔσωθεν δι' ἐσφυρηλατημένου χρυσοῦ. Ὁ ἀλάβαστρος (λίθος ὄνυξ) ἦν χρήσιμος διὰ τὴν κατασκευὴν μυροθηκῶν, καὶ ἔχομεν ἐν Λαύρᾳ πολλὰς τοιαύτας φιάλας. Δὲν ἔχω ἴδει ἀλλαχοῦ ἅγιον ποτήριον ἐξ ἀλαβάστρου· ἴσως καὶ τοῦτο ἀνακτορικὸν δῶρον. Ταῦτα πάντα καθιστῶσι τὸ Λαυρ. μουσεῖον τὸ πρωτεῦον τοῦ Ἀγίου Ὄρους· ἐνῶ δὲ οἱ τῶν ἄλλων μονῶν προϊστάμενοι οὐ μόνον καταλόγους καὶ περιγραφὰς λεπτομερεῖς ἐξεπόνησαν (καὶ ἐθαύμασα τὸν Ξηροποταμηνὸν Εὐδόκιμον εἰς τοῦτο), ἀλλὰ καὶ φωτογραφίας² τῶν κειμηλίων ἐξέδοντο, τούτου οὐδεὶς ὑπάρχει κατάλογος, οὐδεμία κατάταξις καὶ ἀσφάλεια.

¹ Βλ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος σ. 439-440.

² Βλ. τὰς ὁραίας τῆς Μονῆς Γρηγορίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν διὰ τοὺς ἀπλοϊκωτέρους καὶ ὀρθωδοῦντας εἰς περιγραφὴν κειμηλίου ἔστω ἡ τοῦ ἀρχ. Χριστ. Κτενᾶ: «Τὰ κειμηλαρχεῖα τῆς... Μονῆς Δοχειαρίου» ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν ἔτ. Ζ'. 1930 σ. 104-132).

Καθ' ἣν παρὰ τῶν ἀειμνήστων γερόντων παρελάβομεν τάξιν, οὐδέποτε ὁ διακονητῆς εἰσέρχεται μόνος εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον, εἰμὴ μετὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ἐπιτρόπων· καὶ ὅταν ὡσι πολλοὶ οἱ ἐπισκέπται καλεῖ καὶ ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν, πρᾶγμα ὅπερ ὁ νῦν προηγούμενος Ἰσαὰκ κατήργησεν, ὅπως καὶ ἄλλας πολλὰς καλὰς συνηθείας ἐν τῷ βήματι, ὅπως τὸ παρουσιάζειν εἰς προσκύνησιν τὰ ἅγια λείψανα ἀποκεκαλυμμένα τῇ κεφαλῇ καὶ μετὰ ἐπιτραχηλίου κττ. Ὅπως ἔχουσι νῦν τὰ ἱερὰ κειμήλια προβαλλόμενα τῷ τυχόντι ἐλευθέρως καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προφυλάξεως, περιφερόμενα ὡς κοινὰ ἀντικείμενα διατρέχουσι τὸν μέγιστον κίνδυνον· τίς δύναται οὕτω νὰ βεβαιώσῃ ὅτι τὸ εἰρημένον τιμαλφὲς κιβωτίδιον δὲν θὰ πέσῃ ἡμέραν τινὰ ἐκ τῶν χειρῶν τινος περιέργου ἐπισκέπτου εἰς τὸ ἔδαφος καὶ δὲν θὰ κατασυντριβῇ ὁ πολῦτιμος οὗτος ἴασπις ὡς κέλυφος ῥοῦ, ἢ δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ θυλάκιον ἐπιτηδείου ἀρχαιομανοῦς; Καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως ἐμφανίζεται ἐγκληματικὴ ἢ ἀδιαφορία τῶν Λαυριωτῶν προῖσταμένων. Καί, ἐπειδὴ «οὐδὲν ἀμάρτυρον ἀεῖδω», ἀναφέρω τὸ ἐξῆς γεγονός. Ἐν Λαύρα τεθησαυρισμένα εἰσὶ τρία μέρη τοῦ παντίμου Σταυροῦ ἐντὸς πολυτελῶν θηκῶν· ἐν τούτοις εἰς λειτουργικὴν χρῆσιν ὑπάρχει τὸ μεγαλύτερον, ὡς μὴ ὄφειλε, τριῆμα, τὸ φυλαττόμενον ἐντὸς τῆς ἀνεκτιμήτου θήκης, οὕτως ὥστε οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ ἀναγκάζονται νὰ μὴ ἀποθαυμάζωσι τόσον τὸ τίμιον ξύλον, ὅσον τὸν ἀπαστράπτοντα ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ, πολυτίμων καὶ παμμεγέθων λίθων καὶ πολυδαιδάλων σμάλτων κόσμον. Καὶ τηρεῖται τὸ σπουδαιότατον Βυζ. κειμήλιον τοῦ κόσμου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ καθεκάστην ὡς κοινὸν ἄθυρμα προτίθεται εἰς κοινήν περιεργίαν καὶ μετακινεῖται διαρκῶς διὰ τῶν ἀτασθάλων χειρῶν τοῦ ἐκνευρισμένου βηματαρίου, ἐνῶ οἱ πρὸ ἡμῶν προνοητικοὶ πατέρες διετήρουν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ πάντη κεκρυμμένον τὸν πολῦτιμον θησαυρόν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ συνύπαρξις τῶν δύο ἄλλων θηκῶν. Καὶ τέως μὲν ἡ προβολὴ τοῦ τιμίου Σταυροῦ περιορίζετο ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, πέρυσιν ὅμως, χάριν τῆς περιεργίας τοῦ Ἀμερικανικοῦ φιλομηρικοῦ ὀμίλου μικροῦ δεῖν νὰ ὑποστῇ καὶ ἡ βαρῦτιμος θήκη Ὀδύσσειαν. Ἦτο Ἰουλιανὴ μεσημβρία, καθ' ἣν οἱ πατέρες ἐφησυχάζουσιν. Ὁ τετραπέρατος ὅμως Δικαῖος Ἰγνάτιος οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς χάριν τῶν περιηγητῶν. Εἶχον διαθέσει 2-3 ὥρας, ἵνα δείξω αὐτοῖς τὰ μᾶλλον τῆς Μονῆς ἀξιοθέατα μετὰ δὲ τὰς ἄλλας περιποιήσεις ἀπεχαιρέτισα αὐτοὺς ἐτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν. Καὶ ὅμως δὲν ἀνεχώρησαν· ἀλλ' ἀναμένοντες νὰ κοιμηθῶσιν οἱ πατέρες, ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἐπιτρόπων νὰ ἐξαγάγωσι τὴν εἰρημένην θήκην πρὸς φωτογράφησιν εἰς τὴν αὐλήν, πρᾶγμα, ὅπερ ἡδύνατο κάλλιστα, ἵνα γένηται καὶ ἐντὸς τοῦ παμφώτου ναοῦ, ἡλιολούστου οὔσης τῆς ἡμέρας. Οἱ ἐπίτροποι καὶ ὁ γεγηρακῶς ἐν τῇ διακονίᾳ βηματάριος ἐλησμόνησαν, ὅτι φωτογραφίαι τῶν Βυζαντ. κειμηλίων εἰς οὐδένα ἐπιτρέπονται ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας, ὅτι ὁ τίμιος Σταυρὸς δὲν εἶναι κοινὸν ἀντικείμενον τῆς περιεργίας

τοῦ τυχόντος καὶ ὅτι μόνον ἐντὸς τοῦ ναοῦ παρουσιάζεται ἀνημμένων λαμπάδων καὶ μετὰ τῆς λοιπῆς ἱεροπρεπείας. Ἐλησμόνησαν τὰ πάντα χάριν τῆς ἐλπιομένης ἀμοιβῆς. Κατ' εὐτυχίαν κατήλθον εἰς τὴν αὐλὴν καὶ τί νὰ ἴδω; τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν αὐλὴν ὑποκάτω τῆς κυπαρίσσου περιεγόμενον ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν θαυμαζόντων οὐχὶ τὴν τιμιότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔκπαυλον τέχνην καὶ τὸ πλῆθος τῶν λίθων. Ζωηρότατα κατεξανέστην θεωρήσας ὡς βέβηλον τὸ πρᾶγμα, καὶ διότι ἠδύνατο νὰ πέσῃ τὸ ἱερὸν κειμήλιον εἰς τὸ λιθόστρωτον καὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς σύντριμμα· καὶ ἔρρηξα φωνήν. Ἄλλ' ἠδύνατο νὰ συμβῇ καὶ χειρότερόν τι· νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ πανομοιότυπου πλαστοῦ, ὡς συνέβη εἰς πολλὰ Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, ὡς ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς ὁ τότε παρευρισκόμενος κ. Α. Φιλαδελφεύς, ὁ ἔξοχος οὗτος ἀρχαιολόγος καὶ καλλιτέχνης. Εἰς πάντα τοῦ κόσμου τὰ Μουσεῖα τὰ ἀντικείμενα εὐρίσκονται ἐξησφαλισμένα ἐντὸς ὑαλοφράκτων προθηκῶν, ὥστε νὰ περιεργάζεται μὲν καὶ θαυμάζῃ αὐτὰ ὁ ἐπισκέπτης, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπτηται, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει μετακινουῦνται ἐκ τῆς θέσεως! Τὸ ἀντίθετον τοῦ ἐν Λαύρᾳ φαινομένου συμβαίνει εἰς ἄλλας μονάς, ἐνθα εἶναι ὅλως ἀθέατα τὰ κειμήλια διὰ τοὺς εἰρημένους κινδύνους, ὡς ἐν τῇ Μονῇ π. χ. τοῦ Βατοπεδίου, ὅπου ἔχουσι πρὸς κοινήν θέαν ἐλάχιστά τινα μετὰ τῶν ἁγίων λειψάνων. Ἄλλὰ «πηγῆς ἐσφραγισμένης καὶ κήπου κεκλεισμένου τί τὸ ὄφελος;» Διὰ τοῦτο δέον νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐνταῦθα κανονισμοὶ ἰσχύοντες πανταχοῦ μετὰ τὴν ταξινόμησιν καὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν Μουσείων.